

SÉD 43.

VESZPRÉMI KRITIKAI LAP

IX. évfolyam, 2023. 2. szám

séd

Veszprémi kritikai lap

2023. 2. szám

Megjelenik évente hatszor

Szerkesztik:

Demel Eszter, Géczy János,
Gopcsa Katalin, Grászli Bernadett,
Pátkai Ádám Sándor

A szerkesztésben közreműködött:
Perlaki Claudia

E szám szerkesztője:
Géczy János

Szerkesztőségi titkár:
Horváth Brigitta

Olvasószerkesztő:
Sövényházi János

Lapterv: Somody Péter
Tördelés: Dénes Tamás

Felelős kiadó:
Gelencsér András rektor
Kiadja a Pannon Egyetem
E-mail:
seed.veszpreem@gmail.com

Nyomda: OOK-Press Kft., Veszprém

ISSN 2416-0628

Megjelenik Veszprém Megyei Jogú
Város Önkormányzata
és a Veszprém-Balaton 2023
Európa Kulturális Fővárosa program
támogatásából

VESZPRÉM
A KIRÁLYNEK VÁROSA

Veszprém-Balaton 2023
Európa Kulturális Fővárosa

Folyóiratunk elektronikus formában
elérhető az alábbi címen:
https://epa.oszk.hu/03500/03506

SZÁMUNK SZERZŐI

Asztalos István *középszkolai tanár*
Ács Anna *ny. irodalomtörténész, főmuzeológus*
Bartuc Gabriella *újságíró*
Bodor Áron *zenész, egyetemi hallgató*
Bús Éva *tanár*
Dallos Zsuzsa *újságíró*
Éltető Erzsébet *kulturális szervező*
Fekete Richárd *költő, egyetemi adjunktus*
Fűrj Katalin *dramapedagógus, középszkolai tanár*
Fűzfa Balázs *irodalomtörténész*
Greksza Kincső *marketingmenedzser*
Haász János *író, újságíró*
Horváth András *író, tanár*
Hud Janka *pedagógus*
Király Viktor *középszkolai tanár*
Kovács Attila *zeneszerző, zongorista*
Kovács Edward *PhD-hallgató*
Kovács Krisztina *művészettörténész*
Krámer György *táncművész, koreográfus*
Ladányi István *irodalmár, egyetemi docens*
Lovizer Lilla *latin–magyar–történelem szakos középszkolai tanár*
M. Tóth Antal *ny. egyetemi tanár, orvos, zenetörténeti kutató*
Molnár Erzsébet *előadóművész*
Nyakas-Fehér Fatime *műfordító*
Nyakas Krisztián *zenész*
Nemes Z. Márió *költő, esztéta*
Nyilas Márta *festőművésznő*
Órsi Ágnes *újságíró*
Palágyi Sylvia *régész*
Perémi Ágota *főmuzeológus-régész*
Rainer Pál *régész*
Rostetterné Nagy Rita *karvezető, zenetanár*
Schreiber Márta *könyvtáros*
Simon Kitti *művészeti titkár*
Stenszky Cecília *irodalmár, szövegíró, mesemondó, tanár*
Szabó Eszter *művészettörténész, muzeológus*
Tevesz Mária *művészettörténész, muzeológus*
Vándorfi László *színházigazgató*
Vonderviszt Lajos *központvezető*
Vondervisztné Kapor Ágnes *középszkolai tanár*
Zámbó Bianka *irodalmár, egyetemi tanársegéd*

- Nyakas Krisztián
Szívmelengető koncertek
Az Európa Kulturális Fővárosa-évad nyitórendezvénye. 2023. január 21.
- Vonderviszt Lajos
Bár a bázongorázáshoz nem kell bár...
Az Európa Kulturális Fővárosa-évad nyitórendezvénye. Bázongoristák. 2023. január 21.
- Vondervisztné Kapor Ágnes
Közszolgálat
Mi svédek és a Covid. Budapesti Nemzetközi Dokumentumfilm Fesztivál. Cinema City, Balaton Pláza. 2023. január 29.
- Király Viktor
Gátat szabni az erőszaknak
Kölyök Platónok. Dokumentumfilm, 102 perc, 2021. Rendező: Declan McGrath. Forgalmazó: BIDE (Budapesti Nemzetközi Dokumentumfilm Fesztivál). Premier: 2023. január 26.
- Lovizer Lilla
„...A halhatatlanságnak fényes borotvája”
Petőfi Sándor: *A helység kalapácsa.* Forte Társulat. Rendező: Horváth Csaba. Hangvilla, 2023. január 22.
- Fűrj Katalin
A tér kitágítása
Lift. Az M Stúdió (Sepsiszentgyörgy) előadása. Rendező-koreográfus: Fehér Ferenc. Pannon Várszínház (*Rendhagyó terek* – VEB 2023), Hangvilla. 2023. február 21.
- Lovizer Lilla
Petőfidén, Petőfidény; Petőfidill, Petőfidol
Topolcsányi Laura–Szomor György: *Petőffijú (Anyám, az álmok nem hazudnak).* Ösbemutató. Veszprémi Petőfi Színház, 2023. február 17.
- Asztalos István
Levélhullás
Petőfi Sándor–Szálinger Balázs: *Karaffa.* Rendező: Vándorfi László. Pannon Várszínház. 2023. március 5.
- M. Tóth Antal
A cimbalom reneszánsza jegyében
A Mendelssohn Kamarazenekar III. bérleti hangversenye. Hangvilla, 2023. február 27–28.
- Rostetterné Nagy Rita
Velünk élő örökség
A Modern Art Orchestra koncertprogramja a Hangvillában. 2023. március 1–2.
- Lovizer Lilla
Az ígéret szép szó, ha megtartják, úgy jó
Béka király. Az Aranyszamár Bábszínház vendéglőadása. Kabóca Bábszínház, Agóra. 2023. február 4.
- Asztalos István
A Piros, a Kék, a Zöld, a Pink és a Sünök
Csalimese – népmeselánc. Rendező: Varsányi Péter. A Kabóca Bábszínház előadása. 2023. január 22.
- Lovizer Lilla
„Az ember csak ott egészen ember, ahol játszik”
Csukás István: *Ágacska.* Az Aranyszamár Bábszínház vendéglőadása. Kabóca Bábszínház, Agóra. 2023. március 4.
- Hud Janka
Úgy beférnek...
Holt szezon irodalmi fesztivál. 2023. február 23–26.

- Krámer György
Csak forgaga, csak pörgege
Bran királyfi utazása, avagy hogy kerül a kelta csizma a pannon asztalra
Színháztudományi napok – Meseesztivál a Pannon Egyetem színháztudományi MA szak és a Veszprémi Egyetemi Bábstúdió szervezésében. 2023. március 6–11.
- Molnár Erzsébet
Versek Petőfitől
„Holdsgári ábrándos lelkemnek” – Ács Tamás színész Petőfi-estje. Pannon Egyetem, E kamaraterem. 2023. március 14.
- Simon Kitti
A valóság rakja fel a díszleteket
Háy János *Én vagyok én* című szerepjátékának vendéglőadása a brüsszeli Liszt Intézetben. 2023. március 13.
- Kovács Edward
Torokra száradt szavak
Fekete Richárd: *Módosítás.* Scolar Kiadó, Budapest, 2022.
- Rainer Pál
Petőfi István és Petőfi Sándor a szabadságharcban
A Veszprémi Szemle bemutatója és Hermann Róbert előadása. Pannon Egyetem, 2023. március 21.
- Kovács Krisztina
Ciprusok és repülők
Válogatás – Múlt és jelen. Szotyory László festőművész kiállítása. Budapest, Bartók32 Galéria. 2023. február 15. – március 9.
- Nemes Z. Márió
„Írás egy jövőendő őskoponyán”
Gyász és művészet a klímaválság korában
Utolsó helyetti pillanat – radikális válságkezelés. Művészetek Háza, Csikász Galéria, 2023. február 4. – április 9.
- Nyilas Márta
Tanár, ember, festő
Kádár Tibor festőművész kiállítása. Pécs, Pannon Magyar Ház. 2023. február 3.
- Tevesz Mária
„Engem a fény maga izgat...”
140 éve született a Balaton festője
- Perémi Ágota
Kosaras fülbevalók az avar korból
- Himnusz
Kölcsey Ferenc kéziratáról készült nemesmásolat

Számunkat Gáspár Gábor fényképeivel illusztráltuk.

A borítón:
nagy méretű bronz kosaras
fülbevaló az 1319. sírból.
Illusztráció Perémi Ágota
cikkéhez

a **séd**
az alábbi helyeken kapható:

- Egyetemi Könyvtár és Levéltár
Veszprém, Wartha Vince utca 1.,
- Pannon Egyetem B épület, porta
Veszprém, Egyetem utca 10.,
- Veszprém Megyei Jogú Város
Önkormányzata Polgármesteri Hivatala
Veszprém, Óváros tér 9.,
- Hangvilla
Veszprém, Brusznyai Árpád u. 2.,
- Eötvös Károly Megyei Könyvtár
Veszprém, Komakút tér 3.,
- Művészetek Háza
Veszprém, Vár utca 29.,
- Agóra Városi Művelődési Központ
Veszprém, Táborállás park 1.

Folyóiratunk minden páros
hónap első hetében jelenik meg.
Lapzárta: minden páratlan hónap 20-án.

Tartalom

- 17 Nyakas Krisztián
Holtszezon
Vecsei H. Miklós és a QJÚB: *A kocka kibontása*; Poket – Beck Zoli és Vecsei H. Miklós: *Kártyajáték*; Lázár Domokos és Áfra János *irodalmi estje*; *Másnap* – Cseh–Csengey / Beck–Szűcs / 1986–2021; iamyanok: *Una Notte*. *Holtszezon* irodalmi fesztivál, 2023. február 23–26.
- 19 Vonderviszt Lajos
Holt szezon – death metal
Havária-koncert. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Terem, 2023. február 25.
- 22 Schreiber Márta
Poétikai vagy szociális?
Van-e roma irodalom, és ha van, miért nincs? *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Pannon KultúrKlub 3.0. Papírkutya, 2023. február 23.
- 23 Bús Éva
Roma irodalom: két világ le nem tisztított ablaküvege előtt
Van-e roma irodalom, és ha van, miért nincs? *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Pannon KultúrKlub 3.0. Papírkutya, 2023. február 23.
- 26 Szabó Eszter
Ott torony volt – hol volt, hol nem
Balaton-koncert / Ott torony volt. Filmvetítés és beszélgetés Víg Mihállyal és Kécsa András rendezővel. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Terem, 2023. február 23..
- 26 Vándorfi László
Oidipusz
Oidipusz. KOHÓ Műhely. Komplex színházi nevelési előadás. Korosztály: 10–12. osztály. Rendezte: Gyevi Bíró Eszter. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Hangvilla Stúdió, 2023. február 24.
- 27 Őrsi Ágnes
Szokoly – Széki Patka – Botár
Költészetről másképp. Szokoly Tamás-, Széki Patka László- és Botár Attila-est. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Utas és Holdvilág antikvárium, 2023. február 24–26.
- 28 Molnár Erzsébet
Költészetről másképp
Holtszezon irodalmi fesztivál. Utas és Holdvilág antikvárium. 2023. február 24–26.
- 29 Stenszky Cecília
Bölcsek szigetén
Weiner Sennyey Tibor: *Szepes Mária sci-fi látomásai*. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Papírkutya, 2023. február 25.
- 30 Fűzfa Balázs
A kínai kisautók rejtélye
Beszélgetések a Sepsibook alkotóival és Bodor Ádámmal. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Friczka Szeparé, 2023. február 25.
- 30 Ladányi István
Táj, ember, kiútatlanság
Bodor Ádám-est. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Friczka Szeparé, 2023. február 25.
- 32 Horváth András
„A Sehol lehetne akár Semmikor is?”
Bodor Ádám-est. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Friczka Szeparé, 2023. február 25.
- 33 Ács Anna
Egy finn Párizsból
Író-olvasó találkozó Kira Poutanennel. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Hangvilla, 2023. február 25.
- 34 Éltes Erzsébet
Ahol az irodalom és a hiphop összeér
Beton.Hofi, Pogány Induló, Zomblaze, Slow Village, 6363 x Lil Frakk. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Expresszó, 2023. február 25.
- 34 Fekete Richárd
VerShaker
Vendég: Szálinger Balázs. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Papírkutya, 2023. február 26.
- 35 Bartuc Gabriella
Kitelepítés, elfogadás: az író arca a világ széttört tükrében
Beszélgetés Visky Andrásal nemrég megjelent új regényéről. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Friczka Szeparé, 2023. február 26.
- 38 Éltes Erzsébet
Költészet és zene fájdalmasan szép találkozása
Lázár Domokos és Áfra János *irodalmi estje*. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Expresszó, 2023. február 26.
- 39 Bodor Áron
Underground erő a mainstream mögött
Iamyanok: *Una Notte*. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Expresszó, 2023. február 26.
- 41 Palágyi Sylvia
Sine ira et studio
Az első tematikus útvonal a várban a WIP'23 – Work in Progress program keretében. 2023. január 20–22.
- 41 Nyakas-Fehér Fatime
Tíz után tizenöt, avagy több cimbalomszólót a világbékéért!
Az idén 15 éves Budapest Bár koncertje a Hangvillában, 2023. február 11.
- 44 Kovács Attila
Streisand-komprehenzív
Barbra Streisand! – és én? Kozma Orsi koncertje. Közreműködött: Cseke Gábor – zongora, zenei vezető hangszerelés, Hárs Viktor – nagybőgő, basszusgitár, hangszerelés, Pusztai Csaba – dob, Zana Zoltán – szaxofon, klarinét és valami furcsa elektromos fúvós hangszer, Fehér Géza – gitár, továbbá a Mendelssohn Kamarazenekar Kovács Péter irányításával. Hangvilla, nagyterem, 2023. február 3.
- 44 Haász János
A múlt már nem teher
Vad Fruttik-koncertek. Veszprém és Gyöngyös, 2023. január 13. és február 17.
- 45 Simon Kitti – Greksza Kincső
„...mert a legjobbak – már álmodni sem mernek. Csak hisznek, és gondolat nélkül remélnék”
Karaffa – drámák. Nyilvános könyvbemutató a Kalligram kiadó szervezésében. Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, Lotz-terem. 2023. február 6.
- 46 Stenszky Cecília
Mesekör a mesélő kedvének
Pannon KözTér. Pannon Egyetem, 2023. március 1.
- 47 Dallos Zsuzsa
Peripatetikusok Eötvös módra
Séta Eötvös Károly nyomában a Balaton körül. Tihany–Balatonfüred. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém – Lipták Gábor Városi Könyvtár, Balatonfüred – Németh László Művelődési Ház Könyvtára, Tihany. 2023. március 11.
- 47 Zámbó Bianka
Intellektuális kihívások
Színháztudományi napok – Meseesztivál a Pannon Egyetem színháztudományi MA szak és a Veszprémi Egyetemi Bábstúdió szervezésében. 2023. március 6–11.

A tartalom a hátsó belső borítón folytatódik >>

Minden adott ahhoz, hogy Veszprém és választott régiói egy teljes évig Európa fókuszában legyenek. Kapott egy óriási lehetőséget a város, és vezetésének döntése értelmében még majd az egész megye; és mi, akik hol alkotói, hol élvezői vagyunk a helyi kultúrának, nagyon drukkolunk, hogy mindannyiunk legnagyobb megelégedésére szolgáljanak az eredmények infrastrukturálisan és a szervezett programokat tekintve.

Szívmelengető koncertek

Az Európa Kulturális Fővárosa-évad nyitórendezvénye. 2023. január 21.

A január 21-i nyitórendezvény minőségi előhangja volt a fesztiválnak. A téli időjárás megnehezítette a lebonyolítást, de azt gondolom, hogy a szervezők mindent megtettek annak érdekében, hogy a közönség legalább belül ne fázzon.

Én a Papírkutyában indítottam a programot, mert a jazzkoncertek vonzóak, és itt egész nap ezt élvezhette a közönség. A Gyárfás István Trió Nagy Noémi közreműködésével megadta azt a kezdőlöketet, amire igazán szükség volt, hogy elviselhessük a kinti időjárást. Jazzszten-derdek hangzottak el olyan finomságban, ami tökéletesen passzolt a reggeli kávéhoz, és megadta az alaphangulatot a naphoz. Bármelyik nagyváros bulinegyede megirigyelhetné azt a lokáljazzt, amit előadtak. A zenekar hangzása és stílusa hozta a múlt század '30-as éveinek New York-i hangulatát, és egy kis sercegéssel a háttérben még bakelitlemezen is autentikusan szólna.

A Fröccs Triónak sikerült megbontania a kialakult szvingharmóniát, határait feszegetve mindazon stílusoknak, amelyekből táplálkozik a zenéjük. A boogie, a szving és a free jazz elemeit kedvük szerint vegyítve és váltogatva hozták a maguk egy óráját, lankadatlan figyelemre kárhóztatva engem, meg amúgy a telt ház közönségének legalább a felét. Olyan élmény volt őket hallgatni, mint amikor egy talkshow-t néz az ember. Ezek a srácok beszélgettek egymással a hangszereiken keresztül. Nem lehetett mindig eldönteni, hogy az elhangzott szerzemények milyen mértékben vannak megkomponálva. Meddig tart a kotta, és hol kezdődik az improvizáció. A történetmesélésnek egy látszólag minden határt nélkülöző méretű eszköztárával rendelkeznek, és a virtuozitást egyensúlyban tartják a zenei gegekkel. Kivételes élmény volt

Harmadiknak az a koncert következett, ami leginkább érdekelt engem abból a napból, a Pankastic. Saját műfaji meghatározásuk szerint Django-popot játszanak, ami harmonikusan elegyíti a manouche szving végletekig virtuóz játékát az igényesen populáris zenei könnyedséggel. A zenekar tagjai annak a fiatal jazzmuzsikus-generációnak a prominensei, akik hallhatóan már mindent kipróbáltak, amit a jazzben megalkottak az elmúlt száz évben, és bátran feszegetnek műfaji határokat, játszi könnyedséggel ötvöznék stílusokat, mindezt azzal a vidám előadásmóddal, ami hitelessé is teszi a színpadi megjelenést. Főként saját szerzeményeket adnak elő, de természetesen pár népsze-

rű feldolgozás mindig hallható a koncertjeiken.

Nem sokkal egy óra után felkerekedtem, részint azért, mert az Orlando kórusral koncertem volt az Óváros téri buborékban. Előtte azonban kíváncsi voltam még a bázongoristák színpadára a Hangvilla mellett. Ott csak egy rövid látogatást tettem. Érzésem szerint annak a műfajnak nem tesz jót, ha így szeparálják a közönségtől. A bázongorista-színpad ugyanis ugyanolyan hőszigetelt, átlátszó buborékban volt, mint a kórusok színpada. Visszafelé jövet kívülről is megnéztem magamnak a Papírkutyát, a város kis jazzszigetét, és hiába húzott vissza magába a hangulat, sietnem kellett a kórusok sátrához.

Az Orlando hangversenyéről nem tisztem írni, azonban az mindenképpen dicséri az ötletgazdákat, hogy mindent megtettek azért, hogy az énekesek komfortosan koncertezhessenek, a téli idő ellenére is. A fűtött, átlátszó sátraknak és a kirakatkoncerteknek köszönhetően a Veszprémbe látogatók elég sok előadást élvezhettek, és meglepetésemre komoly tömeg hömpölygött a belváros utcáin.

A megnyitó gálaműsorára már úgy megtelt a belváros, hogy dacára a három helyszínnek, aki nem érkezett időben a színpadokhoz, már csak a kivetítőkből bízhatott. A kulturális évet pedig egy nagyon jól megkomponált és nagyon látványos show-val nyitották meg a szervezők, ami még hetekig beszédtema volt az internetes fórumokon. Az öt éve várt kulturális év így elindult. Bízunk a sikereiben!

Nyakas Krisztián

Bár a bárzongorázáshoz nem kell bár...

Az Európa Kulturális Fővárosa-évad nyitórendezvénye. Bárzongoristák. 2023. január 21.

...mégiscsak úgy az igazi. Kiváló bárzenészek és produkciók a bárzenéléstől idegen környezetben – ennek lehettek tanúi azok, akik hosszabb-rövidebb ideig belehallgattak a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa nyitóeseményén, a Hangvilla előtt a „Bárzongoristák színtere” buborékban tartott koncertekbe.

Séd, 2022. 5. sz., 27. old.

A Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa nyitóeseményén a Hangvilla előtti buborékban délután a bárzongoristáké volt a főszerep, mintegy öt óráig keresztül. Nem hiszem, hogy egy-

dül lennék azzal a képzetemmel, amely a bárzongorázást a bárokhoz társítja: azaz a kellemes meleghez, a hangulatvilágításhoz, a bárpulthoz a bárszékekkel, a mixerhez, a beszélgetések zajához, az elegánsan öltözött hölgyekhez/urakhoz, és természetesen a hangfüggőnyt képező háttérzongorázáshoz. Merthogy a bárzongorázás nem exponált előadás, a feladata az, hogy kitöltse a csöndet, elfedje a beszélgetéseket úgy, hogy azok ne legyenek érthetők a szomszéd asztalnál, ugyanakkor persze szórakoztasson és érzelmeket közvetítsen. A bárzongorista nem pódiumzenész, a közönséggel kapcsolatot tart, kívánságokat teljesít, azaz kiszolgálja a vendégeket.

A januári hóesésben a hidegben tébláboló közönség, a jelzésszerűen bárnak berendezett buborék és a buborékban játszó zenészek nem feleltek meg ennek a sztereotip képnek. A műfaj jellegétől idegen környezetben koncerteket hallhattunk, professzionális zenészekkel, professzionális előadásokkal és professzionális hangosítással.

A bárzongorázás csak látszatra könnyű műfaj. Valójában a bárzongoristának minden műfajban otthon kell lennie, a komolyzenétől az operetten, a diszkón keresztül a klasszikus és modern jazzig, ismernie kell a modern és a régi slágereket (bármit is jelentsen ez).

A fellépő művészek – a Magyar Bárzongoristák Egyesületének tagjai és tiszteletbeli tagjai, Oláh Zoltán, Pikács István, Rigó Ferenc, Taligás Tibor és Nyári Gyula – bemutatták ezt a sokszínűséget, amelynek egyik fő kihívása az, hogy úgy kell megszólaltatni egy-egy közismert dalt, hogy a hallgatónak ne támadjon hiányérzete, hogy nem az általa jól ismert szimfonikus zenekari, diszkó-, rock- vagy big band-változatot hallja.

Ez a feladat csak akkor oldható meg jól, ha a zongorista képes úgy átértelmezni az eredeti darabot, hogy az ismerőség megmaradjon, a számok savát-borsát jelentő jellegzetes motívumok megjelen-

jenek, ugyanakkor a harmonizálás, az átértelmezés olyan szintű legyen, hogy az ne késztesen az eredetivel való összehasonlításra.

A bárzongorázás kihasználja a zongorában rejlő lehetőségeket, azt, hogy a hangszer egyszerre képes ritmushangszerként, harmóniai alapként, kíséretként és dallamhangszerként is funkcionálni a hozzáértő kezekben – és itt valóban tanúi lehetünk ennek.

A délután során igen változatos repertoárt hallhattunk. A kezdő szám stílszerűen a bárzongorázás ikonikus dallama, az *As Time Goes By* volt a *Casablanca* című filmből, de hallhattunk klasszikus jazzszámoktól kezdve ABBA- és Beatles-feldolgozásokon keresztül Charlie-dalokig mindenféle műfajból ízelítőt.

A bárzongorázás legnagyobb kihívása talán az, hogy a műsort a közönségizlés határozza meg, ami egyrészt igen széles repertoárt kíván meg, ezen belül naprakész ismereteket a „slágerekből”, másrészt viszont csak korlátozottan teszi lehetővé a minőség szerinti válogatást az előadó részéről. A vendég „rendel”, és a zenész azt játssza. Ahogy Gömbös Károly, a tavaly elhunyt kiváló Veszprém megyei zongorista és tanár szokta mondani, ha valaki Beethoven *V. szimfóniáját* kéri, akkor nem az a helyes kérdés, hogy „Egy zongorán, ko-

molyan?”, hanem az, hogy „Milyen hangnemben parancsolja?”

A közízlés kiszolgálása miatt ez a műfaj nem túl magas presztízsű, azonban ha arra gondolunk, hogy például a magyar bárzongorázás kiemelkedő alakja volt Cziffra György is, megsejthetjük, hogy a minőség itt leginkább az interpretációs képességtől, az egyéni tehetségtől és felkészültségtől függ.

A jó bárzongorázás egyik érdekes jellegzetessége – aminek ez alkalommal is számtalan jelét hallhattuk – a modern zene vívmányainak közkinccsé tétele. A modern komolyzene és – ebből építkezve – a jazz is komplex, bonyolult harmonizálást használ, amelyhez a bárzongorázás szinte észrevétlenül képes hozzászoktatni a fülünket, ezzel formálva harmóniai ízlésünket és a befogadási képességünket.

Összességében tehát kétségkívül kiváló zenészeket, a műfaj magyar mestereit hallhattuk, ez erénye volt a délutánnak. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy bár szép dolog a fővárostól, hogy vidéki zenészeknek bemutatkozási lehetőséget biztosított, azért talán beférhetett volna ennyi időbe néhány kiváló fővárosi zenész is, merthogy vannak ilyenek.

Igen, a kulturális fővárosra gondoltunk.

Vonderviszt Lajos

Állami alkalmazásban végzett, közérdekű tevékenység. Ez a közszolgálat szó minimáljelentése. Vagy egyszerűbben, nem hivatalosan: közérdekű tevékenység. Az „állami alkalmazásban végzett” kitétel önmagában nem jelent garanciát. De mi a „közérdek”? Megérne egy jelenkori szókratészi párbeszédet.

Közszolgálat

Mi svédek és a Covid. Budapesti Nemzetközi Dokumentumfilm Fesztivál.
Cinema City, Balaton Pláza. 2023. január 29.

Talán az is közérdek, hogy – ugyan nem állami alkalmazásban – az alapító Sós Ágnes és munkatársai 50-70 vagy több forrásból pénzt szerezve 9. alkalommal szervezték meg a Budapesti Nemzetközi Dokumentumfilm Fesztivált (BIDF) 60 filmmel, félszáz külföldi alkotóval, nemzetközi zsűrivel, civil nagykövetekkel, közönségtalálkozókkal, s második éve az ország tíz másik városában – köztük Veszprémben – is tartanak vetítéseket. A BIDF honlapja elegáns, informatív töménységgel mutatja fel ars poeticáját, a több száz alkotásból beválogatott filmek ajánlóit, a kapcsolódó sajtóanyagokat, az évenként díjazott kiemelkedő magyar dokumentumfilmek életművének ismertetőit, s lehetőség van online mozizásra is. Minden évben kialakul egy karakteres, ugyanakkor tág tematika – a kínálatot látva a válogatók megéreznek közös nevezőket, kialakulnak a szekciók, ezek fantázianeveket kapnak, ahogy a fesztivál mottót (pl. Mert rólunk szól; Nézz szembe!; Hús-vér filmek; Meztelen valóság; Bátor filmek). Ebben az évben a központi gondolat: Tiszteld az életet! „Ne ölj!”

Viktor Nordenskiöld filmje, a *Mi svédek és a Covid (Behind the Swedish Model)* (2022) a Légy felelős! versenykategóriában kapott helyet. A film „trendi” és unikális. Fősodorban van, mert az egyik leggyakoribb dokumentumfilmes modellt képviseli: az alkotók a középpontba állítanak egy különleges, izgalmas személyt, s ugyanakkor egy társadalmi problémát. Unikális, mert az úttörők közé tartozik a kortárs világvágy-tapasztalat dokumentarista feldolgozásában, és mert bizonyos szempontból meghaladja az esetében is működő, játékfilmes felhangokkal is beszélő mainstream modellt. A magyar cím, úgy érzem, kissé félrevisz, a médiareflexiók túlnyomó többségéhez igazodva azt sejteti, hogy általában a svédek valamiképp sajátosan viszonyultak a pandémiához, és erről lesz szó. Persze, ez is fontos téma, az angol cím ugyanakkor közelebb visz egy másik jelentésmezőhöz: mi minden van az úgy nevezett „svéd modell” mögött. A film a relatív károszon és a koncentrált egyeztetések és döntések folyamatán túl kiemelten mutatja be azt, hogy „amikor megjelenik az ismeretlen”, brutálisan mediatisztált, a különböző validitású információkkal, szándékokkal, érdekérvényesítésekkel túlterhelt világunkban mit jelent felelős közszolgának lenni. Mindezt teszi úgy, hogy a „valóság”-nak nevezett valami elemeiből egyéni narratívákat hangsúlyozó elbeszélést vág össze.

A középpontban Anders Tegnell áll, svéd állami víruskutató, járványügyi főorvos, a svéd modell kialakításának meghatározó szereplője, a „járvány arca”. Utalások – munkája a WHO-nál, Laoszban, a kongói Kikwitben, az ebolajárvány központjában – jelzik szakmai kompetenciáját, vele indul és zárul a film, őt látjuk folyamatosan az áthaladás útvonalain (kerékpározni, vonatozni, gyalogolni, a folyosókon lendületesen haladni), a munkatársai között, a sajtótájékoztatókon, az archív felvételeken; látjuk tündöklését, bukását és megint tündöklését (időrendben: „Köszönjük!”, „Mindennap beszélni akarnak veled...”; az intézet virágokat kap; később szalagcímek: „Az Egészségügyi Intézet kudarcot vallott!”, „A navitás életetekbe fog kerülni”, „Követeljük Tegnell lemondását!”, a svéd demokraták elnöke a Twitteren: „Ez mélysárlás”; fenyegető levelek, és a tüntetők kérései: „Anders, még nem késő! Mentsd meg az országot!”, „Mondj le, Anders, kérlek!”, később: „Több hatalmat Tegnellnek!” – és Tegnell, „a megmentő” megjelenik pólókon, csészéken, szoborként –, ő mindezekre így reagál: „Próbálok nem foglalkozni vele, és csinálni a dolgomat.”) Egy másik közszereplő is kiemelt a filmben: Lena Hallengren szociáldemokrata egészségügyi miniszter, aki arra a kérdésre, hogy „miért nem csináljuk

azt, amit mindenki más?” (értsd: határlezárás, iskolák, szórakozóhelyek bezárása, kötelező maszkviselés s a többi), azt válaszolja: „Nem tudhatjuk biztosan, nincsenek végérvényes válaszok. Bízom a folyamatos párbeszédben, nem véletlenül vannak szakértőink, mert ez az egész nagyon bonyolult, ha kérdésem van, ők elmagyarázzák, amit tudnom kell.” Látjuk higgadságát, tömör, okos megszólalásait, kérdéseit, s az intelligenciát, amellyel különbséget tesz a magánélet és a köztér között. E két ember világának közös nevezője ebben a fikcióban, hogy életük szinte minden percét uralja, meghatározza a közérdekű probléma, amit egymással összefogva meg kell oldaniuk, mert a felelősség az övék. Mindenhonnan kamerák, mikrofonok veszik őket körül, interjú a sajtótájékoztató hátán, mindenki mondja ártatlan, kétségbeesett, cinikus, őszintén érdeklődő vagy épp manipulatív kérdéseit, gondolatait, ítéleteit a nyilvánosság terébe megafonon, a közösségi médiában, híradóban, újságban, telefonon, tüntetésen. Értelmezési keretek ütköznek és akadnak össze. Egy újabb interjú: „Mi a véleménye azokról, akik kiabálnak?” Tegnell: „Szabad országban élünk.”

És mi is a modell? A felelősségteljes szabadság utópiájának kísérlete. „Nincs határozati dátumhoz köthető formális stratégiánk. Így a stratégiának nincs jogi státusza. Újra és újra átbeszéljük, és megvitatásra került a parlamentben.” (L. H.) „Egy átlagos klinikai orvosból olyasvalakivé váltam, aki a lakosság nézőpontjából nézi a dolgokat. Rájöttem, milyen fontos kis léptékű változásokat bevezetni.” (A. T.) Állandó helyzetfelmérés, lépésről lépésre igazítás szükséges, nem szabad bezárni és túlterhelni az embereket; fontos, hogy nyíltan kell kezelni a helyzetet, tanácsolni, javasolni kell, lehetőséget adni, és ha muszáj, korlátokat állítani, a személyes felelősségre építeni, holisztikusan gondolkodni, tudni, hogy a média számára „forgatókönyv” kell, tudni, hogy a matematikai modellek csak annyira jók, mint a bemeneti adatok, hogy a cselekvés bizonyosságának alapja „egy elmélet, és nem az, hogy pontosan tudjuk, mi fog történni”, hogy a halálozási arány mellett a túlélők mentális állapota, a gazdaság életben tartása is fontos, hogy „nem szabad ujjal mutogatnunk, ez egy komplex probléma”, hogy előre kell nézni, és fejlődni kell, hogy meg kell tanulni jobban kommunikálni, hogy tudományos tájékoztatás után mindenkinek magának kell a kockázatot felmérnie, hogy „nagyon finoman hangolt és jól beállított, jogilag kötelező érvényű intézkedések és ajánlások kelljenek, amelyek illenek a társadalmunkhoz”.

Szép késleltetés a film végén Tegnell egyik – addig folyamatosan látott – munkatársának megszólaltatása: „Anders bölcs ember. Érti a nyílt és türelmes kommunikáció értékét. Mindent megtett ennek érdekében. Úgy gondolom, ő is törekszik köztisztviselőként jó munkát végezni.”

Dosztojevskij regényében Raszkolnyikov egyszer „azt álmodta, hogy valami szörnyű, sose látott, sose hallott, gyilkos ragály fertőzte meg az egész világot... Valamilyen új trichinák, mikroszkopikus lények támadtak, és megfészkelődtek az emberek testében... Mindenki izgalomban élt, egyik nem értette a másikat... Nem tudták, kit hibáztassanak, és kinek adjanak igazat... vádolta egyik a másikat, összeverekedtek... Pusztult, veszett mindenki és minden...” S akik újítani, segíteni tudtak volna, azokat „senki sehol nem látta, szavukat, hangjukat se hallotta”. De ez csak mellékszál.

Talán jövőre is lesznek BIDF-vetítések a plázában.

Vondervisztné Kapor Ágnes

Az idézet forrása: <https://mek.oszk.hu/00300/00370/00370.pdf>

Gátat szabni az erőszaknak

Kölyök Platónok. Dokumentumfilm, 102 perc, 2021. Rendező: Declan McGrath. Forgalmazó: BDF (Budapesti Nemzetközi Dokumentumfilm Fesztivál). Premier: 2023. január 26.

Az ember néha tényleg hajlamos azt gondolni, hogy nálunk szerencsésebb országokban, Nyugaton (vagy bármely más tájékon, ízlés szerint) még a kerítés is kolbászból van. Ezért is tud különösen revelatív lenni, amikor egy-egy filmet megnézve szinte arcul üt bennünket a felismerés, hogy ez nem így van. Különösen, ha dokumentumfilmről van szó.

Az ember elméletben tudja, hogy Észak-Írország nem volt éppen egy kellemes hely az Európai Unió előtti időkben, de amikor a *Kölyök Platónok*ban azt látjuk, hogy a terror és az erőszak milyen zsigeri élményként épül be a közösségi emlékezetbe, az döbbenetes élmény. Egy jó kedélyű, középkorú iskolaigazgató, aki egyébiránt Elvis megszállott rajongója, próbál a zéró tolerancia

elvén állva gátat szabni az erőszaknak egy katolikus fiúiskolában. 6–11 éves fiúk között! És hogy még érdekesebb legyen a dolog: mindehhez a filozófia lesz az eszköze.

Kevin McAreevay kénytelen szigorúan következetes lenni: amikor halljuk az emlékeket, sőt tévéfelvételeken is megelevenednek előttünk a terror napjai alig több mint két évtized távolából, megértjük, hogy az erőszaknak kicsit sem lehet engedni. Mert ha kicsit lehetünk erőszakosak, ha néha pofán vágthatjuk az idióta unokatestvérünket, akkor hol lesz a határ? Ugyanúgy működik ez, mint minden függőség esetében, kicsit sem lehet engedni a kísértésnek.

Ami miatt McAreevay és az iskolája csodálatos, az az a mód, ahogy felveszi a kesztyűt, amikor mégis megtörténik a baj. Hiszen emberek vagyunk, és az agresszió bizony belénk van kódolva. De az igazgató nem büntet meg senkit a szó hagyományos értelmében. Ő csak elbeszélget a fiúkkal, arra kéri őket, hogy elemezzék cselekedetüket, és hagyja, hogy maguk jussanak el a helyes cselekvésig. Addig, hogy megbánják, amit tettek, és őszintén bocsánatot kérjenek attól, akit megbántottak.

Milyen egyszerű, ugye? Erről az „egyszerű” megoldásról szól Declan McGrath rendező dokumentumfilmje. Minden tanárnak látnia kellene. S persze minden diáknak és minden szülőnek is. És akkor a többiek is megnézhetnék. Hogy együtt tanuljunk meg, milyen jónak lenni a gyakran nem túl jó világban. És milyen jónak nevelni másokat. Vagy legalábbis megpróbálni...

Király Viktor

„...A halhatatlanságnak fényes borotvája”

Petőfi Sándor: *A helység kalapácsa.* Forte Társulat. Rendező: Horváth Csaba. Hangvilla, 2023. január 22.

A Petőfi-bicentenáriumi alkalmából, s egyben a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Főváros-programorozat nyitó színházi előadásaként állította színpadra a Forte Társulat *A helység kalapácsa* című vígposzt, melynek ősbemutatóját január 22-én láthatta a helyi közönség.

Séd, 2023. 1. sz., 40. old.

Horváth Csaba rendező elképzelésének megfelelően a Petőfi-klasszikus teljesen formabontó külsővel, zenés-táncos színpadi adaptációként született újjá a Forte, a Színház- és Filmművészeti Egyetem harmadéves hallgatói, valamint a veszprémi Mendelssohn Kamarazenekar előadásában. A dinamikus sodrású, egymástól igen távol álló kortárs zenei betéteket is tartalmazó zenemű sajátos komplexitásával Horváth Balázs zeneszerző nem csupán színészek és zenészek teljes egymásrautaltságát idézte elő, de karmesterként a színpad látvány- és hangzásvilága közti tökéletes összhang is neki köszönhetően teremtődött meg az előadás során.

A helység kalapácsa Petőfi első nyomtatásban megjelent műve 1844-ből, emiatt gondolhatnánk akár azt is, hogy a patinás nyelvezet, a szándékosan túl cikornyás, retorikai alakzatoktól hemzsegő költői szöveg fiatal áll a mai színházjáró közön-

ségtől. A Forte Társulat előadása azonban ennek a feltételezésnek épp az ellenkezőjét bizonyította be. Noha a közönség nagy része jól láthatóan a veszprémi gimnazisták magyartanárai által odavezényelt, kétes motiváltságú csapataiból tevődött össze, az előadás velük is óriásit ütött. Sőt, meg merem kockáztatni a kijelentést, hogy ez az adaptáció pontosan nekik nyújtotta a legautentikusabb Petőfi-élményt. Amellett ugyanis, hogy a „bepiálós-elcsábító” tematika tagadhatatlan örökzöld, a rendezői koncepció úgy tűnik, semmivel sem volt több, de kevesebb sem annál, mint hogy az eredeti, fergeteges Petőfi-humort kelte új életre a színpadon. Ennek megfelelően az előadás során az eposzparódia eredeti, 180 éves szövege nemcsak hogy teljes egészében elhangzik, de voltaképp az egész előadás mintha ennek a szövegnek lenne alárendelve, illetve ezt akarná a lehető legteljesebb mértékben befogadhatóvá tenni. Ez több szempontból dicséretes és nagyon bátor vállalkozás, hiszen *A helység kalapácsa* minden erénye mellett mégiscsak „száraz” elbeszélő költemény, így a történetmondást viszonylag ritkán

szakítják meg párbeszéddek vagy bármilyen egyéb szereplői interakció. Műfaji szempontból ráadásul az eposzparódiák heroikus eseménytelensége is jellemzi, a közönség izgalomban tartása szempontjából az események sodrása tehát vajmi csekély adalék.

Az ebből adódó nehézségek áthidalását a rendező rendkívül elegánsan és a társulatnak kétségkívül legtöbb munkát adó módon oldotta meg, hiszen a színészek, eposzbéli szerepeiken túl, narrátorként is különféle karaktereket formálnak meg, miközben maga a színpadkép is állandó mozgáson-változáson megy keresztül. Voltaképp az előadás minden egyes élő és élettelen eleme egy változó intenzitású, folyamatos lüktetést követve enyészik el és szervesedik újjá a fikció imaginárius egészében; vitathatatlanul embert próbáló színészi teljesítmény. A Fortétól persze megszokhattuk már, hogy legfőbb kifejezőeszközét soha nem a díszlet vagy bonyolult jelmezek jelentik, ellenben a színészi játék lehető legteljesebb skáláját használja ki. Most sincsen ez másképp; a darab szereplői minden testrészüket minden moz-

dulatával, gesztusaikkal, hangjukkal és mimikájukkal is folyamatosan mesélnek, táncolnak, énekelnek, háttérrel építenek, statisztálnak, s mindezek mellett „lélek-hüvelyt” adnak a történet főbb karaktereinek is.

A groteszk mozdulatsorokat kísérő-felerősítő zenei betétek, szemérmes Erzsók légius tisztaságot imitáló haty-tútánca vagy Csepü Palkó breakdance-elemekkel tarkított csikóscsárdása akár magukban is kimeríthetnék a stílusparódia fogalmát, mégsem akarnak önértékké válni, mindig csupán a konkrét jelenethez való életelixírt szolgáltatják – s meg kell hagyni, ebben a vonatkozásban mindegyikük telitalálat. Ugyanez igaz a történetmondás olykor rapes, olykor recitativóba

hajló torzulásaira, pátoszos lelassulására, stilizált félrehangsúlyozásaira is, melyek a darab egyetlen helyzet- és jellemkomikumát, de nyelvi poénjait (külön is kiemelve ezek közül a hagyományos eposzi kellékek kifigurázását) sem hagyják veszendőbe menni. Valójában tehát minden „kortársias” elem a darab „klasszikus jellegét” erősíti fel; nincs semmi, az eredeti szerzői intención túlmutató hangeffekt vagy erőltetett dizájnelem, a műalkotás szövegét ugyanúgy nem csonkítja egyetlen lopva elvont részlet, mint ahogy mesterséges csüllemek sem terhelik.

Díszletről a szó hagyományos értelmében szintén nem beszélhetünk. Csupán megannyi italosrekeszt látunk, hol kellék, hol háttér formájában: ezekből épül a

templombelső, a búbos kemence, a söntéspult, de ezek jelenítik meg a boroskanocsót, a fakupát és minden egyebet is. A rekeszek színe ismerős élénk narancssárga, mely a szereplők egyszerű ruházatának zöldes-szürkés árnyalatával erős kontrasztot teremt; már-már egy elvontabb, szatirikus jelentéstartalom keresésére csábítva a gyanútlan nézőt. Ám ha itt és most ennek a jelentésnek nincs is módunk nyomába eredni, annyit mindenesetre kijelenthetünk, hogy ha Petőfi ma itt élne közöttünk, akár pont ugyanezekkel a karakterekkel is szórakoztatná a nagyérdeműt – s tenné ezt vélhetőleg a hozzá leginkább illő stand up comedy vagy slam poetry műfajában.

Mindenkinek ajánlom a darabot.

Lovizer Lilla

Az M Stúdiót – ahogy honlapjukon elmondják magukról – 2005-ben Uray Péter alapította Sepsiszentgyörgyön. A társulat – Erdély egyetlen hivatásos mozgásszínházaként – „a színházi eszköztár lehetséges határait feszegetve, a mozgás- és táncszínház területén kíván új, formateremtő előadásokat készíteni”. Repertoárjukon saját produkciókon kívül olyan nemzetközileg elismert vendégelőadások is szerepelnek, amelyeket a veszprémi közönség már láthatott korábbi táncfesztiválokon: Josef Nadj (*Omnia, Mnemosyne*), a Frenák Pál Társulat (*Cage, Birdie, Lutte*), Horváth Csaba (*A nagy füzet*) és Fehér Ferenc koreográfiái (*Tofu P. Potter, Imago, Hello, Zombi!, Tao Te*).

A tér kitágítása

Lift. Az M Stúdió (Sepsiszentgyörgy) előadása. Rendező-koreográfus: Fehér Ferenc. Pannon Várszínház (*Rendhagyó terek – VEB 2023*), Hangvilla. 2023. február 21.

Séd, 2023. 1. sz., 4. old.

„A lift a legkisebb olyan tér, ahol szorosan ellehetünk egymás mellett anélkül, hogy kapcsolatba kerüljünk” – írják a programajánlóban. Valahogy úgy, mint egy zsúfolt közlekedési eszközön, mondjuk egy villamoson. Eszembe is jut Kosztolányi villamosút-novellája, vannak párhuzamok: a sötétből a fénytechnikával kiszakított, négyzög alakú térbe való belépés; a szűk térben kényszerűen összezárt, egymás életében több-kevesebb nyomot hagyó, egy időre látszólagos sorsközösséget alkotó emberek; a helyezkedés, a státuszharok; a valahonnan valahová tartás, és a végén a megérkezés, a „kiszállás” gesztusa. Életútként mégsem értelmezném, a szereplők itt nem a létbe vettetnek bele, hanem egy élethelyzetbe; az alcím: „Boys will be boys” („a fiúk már csak ilyenek”) is arra utal,

hogy az alkotók nem ambicionáltak ennyire tágasan lételméleti kérdésirányt. Ám azt sem gondolom, hogy a darab koncepciója valamilyen gender-sztereotípiás üzenetre lenne egyszerűsíthető (még akkor sem, ha a társulat honlapján látható plakát szerint az eredeti produkció mindhárom szereplője férfi). A szűkre szabott, korlátozó élettér lehető legelfogadhatóbb belakására való törekvés, az önérvényesítés vágya, a harc (és a játék) igénye, a reakciók és az életstratégiák megjósolható iránya számomra az embernek mint nem-béli lénynek (harcos-maszkulin és persze játékos) természetéből levezethető következményként értelmeződik. A három táncos (Deák Zoltán, Balázs Judith, Veres Nagy Attila) jelmeze – egyforma sötét öltöny, fehér ing, fekete félcipő – is erre a gendersemleges megközelítésre utal. Balázs Judith szerepeltetése akár új irányba mozdíthatná az értelmezés lehetőségeit, ám az előadás láthatólag nem akar semmit kezdeni ezzel a csoportdinamikai változás-

sal, és mondjuk az általánosan emberi (háromszög) viszonyokat a – közhelyesebb? – férfi-nő kapcsolati háromszögre váltani.

A lift mint a táncnyelvet fizikai és képi-metaforikus-szimbolikus szinten is alapvetően meghatározó, kontextusteremtő tér Frenák-koreográfiák módszerét idézi: a táncosok egy (szűk) térbe vettetnek, hogy meglássák, mire mennek benne; együtt és külön-külön létesítenek viszonyt ezzel a térrel és egymással ebben a térben. Az etűdös szerkezetű előadásban a táncdramaturgia és a viszonyváltozások az egyedülből az együtt, az elkülönülből a fizikai érintkezésekben (is) megnyilvánuló interakció, az önreprezentáció felől a harc, az egyszerűből a bonyolult együttműködés irányába haladnak. A Fehér Ferenc koreográfiáira (is) jellemző, a táncosok alkatára, mozgáskultúrájára kreatívan építő, a táncosok teljesítőképességét a szélsőségekig fokozó, olykor akrobatikus teljesítményeket eredményező, lenyűgözően erőteljes táncnyelv fontos kiegészítő hatáseleme az (artikulálatlan) emberi hangok mellett a viszonyokat, státuszokat kifejezni képes mimika; különösen a tekintetek élnek és irányítanak. Magzatpózzá görnyedő fájdalom és síráshatárig fokozódó kacagás, párhuzamos magányok és folyton változó dinamikájú kapcsolati háromszögek, szövetségek és árulások, helyezkedés és státuszcsaták egymással (olykor a groteszkig mulatságos maszkulin ketrecharc) és folyamatos küzdelem a szűkre szabott térrel/térért; a végén a kifulladásig ismételt, a végletekig kimunkált, a szereplők túpontos együttműködésére épülő, bonyolult mozgásszekvencia, egy új minőség kiküzdése, az együtt megtalált egyensúly harmóniája.

Így a zárlat újra eszembe juttatja a Kosztolányi-novellát: a szereplőknek akkor kell kiszállniuk, amikor már-már sikerül belakniuk a szűkre szabott élettérrel, megtalálni benne saját, a tér lehetőségei és a csoportdinamika által behatárolt-meghatározott helyüket. A záró képben újra a kijelölt négyzög előtt toporgó emberek lehetnek ugyanazok, de lehet, hogy mások, akik belépésre várnak. A lift halad tovább.

Fürj Katalin

Petőfidén, Petőfidény; Petőfidill, Petőfidol

Topolcsányi Laura–Szomor György: *Petőfifjú (Anyám, az álmok nem hazudnak)*. Ösbemutató.
Veszprémi Petőfi Színház, 2023. február 17.

Hajdanvolt irodalomóráink szerzői kánonjának messze legnépszerűbb, mindannyiunkban kitörölhetetlen nyomot hagyó alakja Petőfi Sándor. Neve régóta egyet jelent az 1848–49-es szabadságharc legszentebb eszméivel, nem véletlen hát, hogy a szívünk mélyén bontakozó nemzettudat szintén az ő arcával mosolygott ránk először óvodás és kisiskolás korunkban. Hiszen nem csak minden év március 15-én találkozunk vele, de állandó szereplője lett anyák napi műsorainknak (*Füstbe ment terv*), és első olvasókönyveinkben is foglalt helye volt (*Itt van az ősz, itt van újra, Anyám tyúkja* stb.).

Igaz ugyan, hogy a Petőfi Színház februári programfüzetében olvasható nyitószóveg, miszerint Petőfi „innen Veszprémből indult el nagy útjára, amely a magyar történelem legnagyobb hősei közé emelte őt”, nem csak erős túlzás, de nyilvánvaló csúsztatás is, azt mindenestre jól mutatja, hogy Petőfit tényleg mindannyian a magunkénak érezhetjük. Születésének idei bicentenáriuma teljes természetességgel idézhette tehát elő a róla elnevezett színházban azt a szükségállapotot, amely például a *Petőfifjú* című musicalt is életre hívta.

Ilyen esetekben a közönség elvárashorizontja legalábbis kettős természetű; legyen a Petőfiről szóló darab hagyománytisztelő, s az eddig ápoltszínházhoz szervesen kapcsolódó, másrészt legyen mégis újszerű, legyen valami más, mint ami eddig volt. A musicalt beharangozó külféle interjúk és nyilatkozatok tanúsága szerint a darab ötletgazdája épp emiatt a Petőfi-hérosz emberi vonásaira szerettek volna nagyobb hangsúlyt fektetni, s a megszokott tankönyvi kereteket elhagyva, olyan apró életrajzi részletek kiragadásával próbálták volna újjáéleszteni, amelyek akár eddig ismeretlen oldaláról mutatják meg személyiségét. Abból a szempontból nem is rossz ötlet ez egyébként, hogy a *Petőfi-szellem* ábrázolásának *A költő visszatér* című rockopera tökéletesen eleget tett már a nyolcvanas évek végén – másfelől viszont ugyanez a koncepció elég ingoványos talajra vezet. Hiszen Petőfi élete, illetve amit mi akként ismerünk, valójában alig egy röpke 10 éves időintervallum: 16-tól 26 éves koráig. „[O]lyan életkora van dokumentálva, amely korban mi nem szeretnénk látszani. [...] Az akkor írt naplónkat nem szívesen nyitjuk meg, s pláne nem szívesen mutatjuk másoknak. Minthogy [Petőfi] szobor lett és farsz, a rajta látszó tulajdonságokat nem egy alakulófélben lévő személyiség jegyeinek, hanem végki-fejletnek tekintjük [...] azt hisszük, hogy a személyisége is kész volt, holott nem. Senki sincs kész ennyi idősen.” Úgy tűnik, eredetileg maguk a készítőik is egyetértettek volna ezzel a Háy János-idézettel, s ennek megfelelően az első felvonás iskolás- és diákélet-jelenetei valóban ezt a „félkész Petőfit”, a minden ellen lázadó, öntörvényű kamaszt próbálják megidézni, aki a világot kizárólag fekete-fehérben látja, s akit egy-

részt hatalmas ambíció és öntudat, másfelől viszont mindig pillanatnyi hangulata (lelkesedés/csalódottság/harag) vezet – a legcsekélyebb felelősségérzet nélkül. Feltehetőleg ugyanezt a törekvést szolgálja Petőfi kevésbé ismert barátainak, így például Sass Istvánnak vagy Pákh Albertnek megjelenése is egy-egy anekdotaként feljegyzésre került, Petőfit jellemző szituációban. (Pákh például valóban nagy összegű kötelezvényt vállalt Petőfi tartozásai miatt.) Feltűnő hiányt hagy maga után ugyanakkor Arany János, és nincs eléggé kibontva a Jókaihoz fűződő, sokáig legközvetlenebb baráti, később nyíltan ellenséges viszonya (melynek rendezetlenségét Jókai élete végéig bánta), pedig erre kifejezetten lett volna lehetőség a darabban.

Van azonban ennél sokkal súlyosabb hibája is az előadásnak. Nem kell hozzá sok idő ugyanis, mikor egyszer csak azt vesszük észre, hogy módszeresen kezdi felvonultatni az elképzelhető legbanálisabb életrajzi kliséket, melyek többsége nem csak hogy vállalhatatlanul kisiskolás jelleget ölt, de homlokegyenest szembe megy az eredeti koncepcióval. Sok esetben egyszerűen „színpadra visznek” egy-egy ismertebb költeményt; érve ez alatt olyan zsánerképeket is, amelyekről az iskolai tananyag sem mond mást, mint hogy pillanatnyi alkotói pózt vagy konkrét nyersanyagot jelentettek csupán Petőfi számára. Jól tudjuk például, hogy ő maga sose volt az a nagyvilági bohém, akit sok helyzetdalából ismerhetünk, sőt alkoholt szinte egyáltalán nem ivott. Családi kapcsolatai és a Júliához fűződő szerelmi szál is szinte kizárólag így, direktben elszavalt és/vagy elénekelt verseken keresztül jelenik meg a színpadon; nem csak nem keltve semmiféle hitelességet vagy életszagot, de több esetben kifejezetten nevetésre ingerlőn.

A Júlia-szerelem ábrázolása elkésérintően aránytalan és tankönyvízű – s hiába szerepel egy másik jelenetben konkrétan Prielle Kornélia is, a hozzá fűződő legfontosabb sztori beemelését a dramaturg nem vállalta be. Pedig mára konkrétan tudjuk, hogy Petőfi nem csak megkérte, de feleségül is vette volna (ha nem járt volna túlon túl sok papírmunkával), miközben Júlia már rég a jegyese volt. (NB. ez a körülmény joggal vethetné fel akár azt a kérdést is, mennyiben tekinthetjük alkotói

póznak a *Szeptember végén* versből ismert „az örök hű férj” lírai énalakját [is].) Nem tudjuk meg pontosan, időrendben meddig megy el a cselekmény, az utolsó datálást segítő megjegyzés talán *Az apostol* említése volt, amit Petőfi 1848 szeptemberében fejezett be. Ebben a jelenetben Júlia tehát legalább hat hónapos várandós kellett volna, hogy legyen – de nem volt az. Fehér ruhás kislány alakja egyébként is teljességgel értelmezhetetlen, hisz legalább három dolgot mindenki tud róla: nadrágban járt, rövid haja volt, és még szivarozott is..

Pozitívan lehet értékelni a darab zenei világát; a legtöbbször népdalos lüktetésű darabok megfelelő arányban vegyítenek magukba komoly- és populáris zenei betéteket, s tényleg van egy-két különösen fülbemászó, könnyen megjegyezhető dallam, ami egy musical esetében sosem hátrány. Szintén jó ötlet a történetmondás „vázát” adó színpadi nyitókép, mely a halála előtti utolsó percekben mutatja Petőfit. Az ismeretlen helyen, ismeretlen ellenséggel elől menekülő költő térdre esik, mögötte, a háttérben egyre élesebb alakot ölt az üldöző katonák fegyveres sziluettje. Ekkor, az ő végső látomásaként kezdenek peregni előttünk életének fontosabb filmkockái, s mintegy a Kosztolányitól ismert analógia szerint „cikázva lobban sok-sok ferde kép, és lát, ahogy nem látott sose még”. Tematikusan jól illeszkedik ehhez a narratív kerethez a vetített képes háttér, mely nemcsak sokféle konkrét helyszín, de a metaforikusan elemelt élőképek álomszerű megjelenítését is lehetővé teszi. Mindeközben mi is megpróbálhatjuk egy-egy pillanatra megfogni és meglátni Petőfi életében „mindazt, ami örök”. *Szülföldemen* című versének sárga cserebogaras refrénje megkapóan szép keretet ad a műnek, ügyesen hozza vissza magával az utolsó nagy zenés élőkép is. Itt már ismét az ikonná változott Petőfit láthatjuk, a költőzenit, aki játszi könnyedséggel kódolta át az addig létező irodalmi nyelvet, aki a nép egyszerű fiából alig néhány év alatt a magyarság lánglelkű apostolává lett, majd ennek megfelelő, tragikus elszántsággal végre is hajtotta a saját alkotói mítoszát megteremtő esztétikai programot.

Petőfi Sándor születésének kétszázadik évfordulóját ünnepeljük.

Lovizer Lilla

Levélhullás

Petőfi Sándor–Szálínger Balázs: *Karaffa*. Rendező: Vándorfi László. Pannon Várszínház. 2023. március 5.

Vándorfi László rendezésében vitte színpadra a Pannon Várszínház Petőfi Sándor–Szálínger Balázs *Karaffa* című drámáját, mely a színház által kiírt pályázat egyik első díjjal jutalmazott munkája.

Ha a néző az előadás után elmenőben vet még egy pillantást a színlapra, hökkenten konstatálja, hogy vígjátékot látott. Meglehet közönségcsalogató, mégsem igazán szerencsés, mert nem valóság-hú a műfaji meghatározás. Petőfi Sándor és Szálínger Balázs közös *Karaffája* egyáltalán nem vígjáték, akkor már inkább komédia, véres komédia, kutyakomédia. Ilyesmi.

Ami egyébként így is bátor megközelítés, hiszen a dráma témája kegyetlen és véres. 1687 telén a mélyből magasra felkapaszkodott Antonio Caraffa tábornagy arról értesíti a császárt, hogy Eperjes városában nagyszabású összeesküvést leplezett le. Császári engedéllyel aztán az következik, amiért Caraffát a történelem eperjesi hóhéreként tartja számon: kínzások, kivégzések, árulás, szemérmetlen köpönyegforgatás, itt-ott hősiesség, többször alantás túlélési ösztön. Szálínger Balázs nagyszerű érzékkel döntötte el, mit nem akar ebből a témából írni. Nem akart sem hőskölteleményt, sem siralmat, helyette a komédiát választja és viszi végig töretlen következetességgel. Nem kérdés: Karaffa (követve a cím névirását) szörnyeteg, ebben az értelemben rémítő, de ha annak módját keressük, hogyan lehet a szörnyeteg látán óhatatlanul keletkező megrettenésünket csillapítani, akkor a legjobb módszer, ha nevetségesnek mutatjuk a szörnyeteket. Szálínger *Karaffája* röhejes, véres bohóc, amit az előadás és különösen a jelmez fel is erősít. A színen megjelenő hóhér (elnézést a kifejezésért) még a tökén is kitüntetéseket visel, plecsnikkel teleaggatott egyenruhája óhatatlanul a szovjet tábornagyok tonnányi dekorációját juttatja eszünkbe. Ez azért is gyümölcsöző, mert az előadás végén könnyebben örvendezhetünk Karaffa csúfos bukásának, megszegyenülésének, ami ugyan hétmérföldnyi távolságban van a történelmi valóságtól, a darab és az előadás valóságába viszont pontosan beleillik.

A cselekmény egyébként egy levél körül forog, amit a gördülékenyen születő koncepció szerint Eperjes módos polgára írt a Munkácsot védő Zrínyi Ilonának. A levél azonban osztódással szaporodik, amiből nagy félreértések és kalamitások következnek. Mindez lehetne akár vígjátéki is, mégsem kacag önfeledten a közönség, annyira megüli a furfangos fordulatokat a szorongás, a szörnyű tudat, hogy itt fejek hullnak, egyáltalán nem átvitt, hanem szó szerinti értelemben. És megüli az előadást az emberi alantasság kipárolgása, a levélhamisító Barótitól (Zayzon Csaba) a Karaffa főhőhérjának fejét buzgón csokolgató Szentiványiig (Molnár Ervin), aki a mondott intimitás közepette még bocsánatot is kér azért, mert magyar, és mert úgy

nőtt ki a földből, mint a gaz. Ebben a világban szinte üdítő ránézni Erzsókra (Kovács Ágnes Magdolna), aki ugyan prostituált, de legalább nem is akar jobbnak látszani. Figyelemre méltó bájaival és tökéletesen hamis tanúvallomásával egyaránt készséggel Karaffa szolgálatára áll, leveleket hoz és visz, és mikor végül együtt bukik a tábornaggal, megértőbben tekintünk sorsára, mint a csilingelő kitüntetéseit potyogtató szörnyetegre.

A *Karaffa* világa nem azért mocskos, mert mocskos emberek vannak benne, hanem azért, mert nincsenek benne tiszta emberek. Sőt, ami rosszabb: lehetetlen tisztának maradni benne. Még Szirmai is (Szelle Dávid), akiben a legtöbb az érzés és a kaján életszeretet, még ő is csak úgy tudja megmenteni a szívének kedves Mária (Kárpáti Barbara) édesapját, a ramaty Barótit, ha cserébe elfogadja – éppen ő! – a bíró szerepét Karaffa véstörvénytörésében.

Az előadás egész hangütése ezt a véres komédiát szolgálja. Úgy tűnik, leginkább a brechti színházra hajaz. Effektek sokaságával, az eltúlzott, már-már ripók színészi játéktól némely végletekig vitt jelmezen át (Benedek Mari) a serdülőkorú bakók abszurd alakulatáig és az előadást ábrándosan követő csellósólamig (Kovács Gábor) mintha minden azt szolgálná itt, hogy kizökkenjünk a beleélés révületéből, hogy ne azonosuljunk, tartsunk távolságot, ébredjünk rá, hogy nézői feladatunk nem az odaadás, hanem az, hogy gondolkodjunk. Van min. Mindenekelőtt azon, hogy ezt a történetet, a helyzetet, amelyben véres bohócok uralkodnak a rémült tömeg felett, az árulásokat, a köpönyegforgatást, ezt az egész kizökkenett világot mintha valami végtelenített futószalagon hozná el a történelem. Karaffa és Haynau és Szálasi és Rákosi – hányszor, de hányszor láttuk már

ugyanazt a vadállati pofát, hányszor láttuk a koncepciók perekben agyonkínzottan önmagukra valló szerencsétleneket, hányszor a merő tisztességből lett vérbírákat, a testi és erkölcsi kurvákat, ezt az egész förtelmes vitustáncot.

Az, hogy Karaffa megbukik végül? Jólesik léleknek, szemnek, de annyira nem az életből, hanem csupán az egymást az itt a piros, hol a piros játékra emlékeztető követhetlenségben kerülgető levelekből bújik elő, hogy katarzis helyett legfeljebb egy akár mosolyt is mondható fintorra futja.

Érdekes, szokatlan előadást rendezett Vándorfi László. Színészei között van, aki otthonosan, van, aki bizonytalanul mozog a brechti elidegenítésben. Vállalva az igazságtalanságot, küzdve a helyszűkével, itt csak Koscsisák András *Karaffáját* és Keresztesi László *Mészárosát* említem. Kiváló az érzék, ahogyan megtalálták a karakterformálásnak azt a szélsőségesen ripók fokozatát, ami már nem belehelyezkedés, hanem demonstráció, a figura provokatív közszemlére bocsátása szíves tanulmányozás végett.

Kockázatot vállalt a Pannon ezzel az egyáltalán nem kellemes előadással, kilépett a társulat, de ami ennél sokkal fontosabb, a közönség komfortzónájából. A *Karaffa* bérletes előadás, a bérletes közönség pedig megszokott, megszeretett és elvár valamit, valamit, ami nagyon nem az, mint Petőfi és Szálínger *Karaffája*. A kockázatnak ára van. Az előadás bő félházzal indult, és a második részt kevesebben nézték, mint az elsőt. Az, hogy egy független magyar színház, egy társulat, melynek létformája az élet-halál harc, felvállalta ezt a furcsa, fanyar kalandot, nagy kreatív bátorságra utal. Köszönet érte, tisztelet érte. Petőfi szeretné őket érte.

Asztalos István

A Mendelssohn Kamarazenekar bérleti hangversenyének programja hagyományos komolyzenei élményt ígért: Britten-szimfónia, Bach-hegedűverseny, Debussy-vonósnyeges. A Kovács Péter együttesének koncertjein szerencsére gyakran előforduló váratlan meglepetés azonban várakozásunkat felülírta. A hangverseny vendége, Lukács Miklós cimbalomművész hangszerét és művészetét a színvonalas zenei esemény központjává tette.

A cimbalom reneszánsza jegyében

A Mendelssohn Kamarazenekar III. bérleti hangversenye. Hangvilla, 2023. február 27–28.

Séd, 2023. 1. sz., 10. old.

Minden a hagyományok szerint kezdődött. Az első műsorszám Benjamin Britten (1913–1976) fiataalkori, 1934-ben vonószekarra komponált kis szimfóniája, a *Simple Symphony* volt. A mű négy tételből áll, amelyek Britten korábbi kompozícióinak, részben gyermekkori rövid zongoradarabocskáinak a témáit idézik.

Az I. tétel címének a szerző szellemes alliterációval a „duhaj (boisterous) bourrée” nevet adta. A harsány tánc tétel őse egy mai napig élő, egykor facipőben járt, kopogós, feszes ritmusú, páros ütemszámú francia néptánc. A II. tétel a „játékos (playful) pizzicato” megnevezésű. Ez a mű legsikeresebb tétele, a zenekar most is virtuóz módon adta elő. A pengetős játékmód sokszínű megvalósításának lehettünk élvezői. Dinamikailag minden előfordult: az alig hallható finom pianótól az arpeggioszerűen előadott fortissimóig. A III. tétel címe „érzelmes (sentimental) sarabande”. Ez az eredetileg spanyol, lassú, hármas lüktetésű tánc a barokk szvittek állandó tétele. A pergő, vidám zenei környezetben az érzelmet képviseli. A művet záró felszabadult finálé előadása bravúros. Jó hangulatban vártuk a folytatást, amely egy bejelentéssel kezdődött.

Kovács Péter elmondta, a következő, mintegy 40 perces zenei blokk célja annak igazolása, hogy a cimbalomnak, amely világszerte reneszánszát éli, és mind népszerűbbé válik, fontos helye van a kortárs komolyzenében. A hangverseny vendége, a Magyar Örökség és Prima díjas cimbalomművész, Lukács Miklós Johann Sebastian Bach *a-moll hegedűversenyének* szólóját ezúttal cimbalmon adta elő.

A jól ismert hegedűverseny eredetileg a szólóhangszeren kívül vonós együttesre és a számozott basszust megszólaltató csembalóra íródott. A koncertáló szólam ebben a műben – Pándi Mariann szavaival – „inkább első az egyenlők között, semmint virtuóz módon emelkednek ki”. Az I. tétel a szokottnál gyorsabban, pergősebben indult. A vonóskar tizenhatodos mozgásába szinte észrevétlenül simul a cimbalom játéka. Számomra azonban kifejezetten hiányzott a szólóhegedű széles dallamok éneklésére alkalmas jelenléte. Hiányérzésem tovább nőtt a II. *Andante* tétel során, hiszen emlékeimben egykor szinte lényegivé nemesedett a zenekar makacs ostinato szőnyegzenéje fölött a szólóhegedű szárnyaló dallama, kötetlen deklamálása. A III. *Allegro assai* tétel táncos vidámsága sok lehetőséget jelentett a szólistának a felszabadult muzsikálásra, és közvetlenül a mű befejezése előtt egy cimbalmos kadenciára is. A közönség vastappsal ünnepelte az előadókat.

A vendégművész és a koncertmester sok információt tartalmazó beszélgetéséből megtudhattuk, hogy a hazai intézményes cimbalomoktatás egyik megteremtője, 1938-tól a Zeneművészeti Főiskola egykori tanára, a Kossuth-díjas érdemes művész, Rácz Aladár (1886–1958) éppen 65 éve hunyt el. Ő szólaltatta meg első alkalommal, zongorakísérettel több barokk mester (Couperin, Scarlatti, Rameau, Lully) eredetileg csembalóra írt műveit. Mestere emlékére Lukács Miklós *A híd* címmel improvizációt komponált, amelyet az évforduló tiszteletére zenekari kísérettel látott el. A mű a kamarazenekar közreműködésével ősbemutatóként most hangzott el.

Lukács Miklós beszélt a perzsa eredetű húros cimbalomszerű hangszerről, a szanturról és annak európai, közel-kele-

ti, dél-ázsiai változatairól is. A számára különösen közel állónak érzett egyik legjelesebb szanturista, az indiai Shivkumar Sharma (1938–2022) először adaptálta a cimbalmot a klasszikus zenéhez. A vendégművész ezután saját cimbalomimprovizációit adta elő. Először *Hajnali dal* címmel kalotaszegi dallamokra rögtönzött, majd indiai motívumokra írt improvizációit játszotta. A Hangvilla közönsége megbabonázva hallgatta az egyéni hangzású, nehezen meghatározható formai törvényszerűségek szerint alkotott zenét. Élveztük a cimbalom megszólaltatásának hihetetlenül bő-séges lehetőségeit. Lukács Miklós kötetlen formában, szabadon muzsikált. A siker óriási volt.

A szünet után a zenekar egyetlen művet adott elő: Claude Debussy (1862–1918) korai, *Op. 10. g-moll vonósnyegesének* zenekari adaptációját. A szerzőt fiatal korában sokféle zenei hatás érte. Oroszországban Muszorgszkij és Rimszkij-Korszakov, Rómában az itáliai klasszikusok művei hatottak rá. 1889-ben, a párizsi világkiállításon ámulattal hallgatta az indonéz (jávai) gamelán zenét. Cesar Franck, majd Richard Wagner lelkes követője volt. Csak később vált az antiwagneriánus mozgalom és a hagyományokkal való szakítás egyik élharcosává. Mindezek a hatások szinte koncentráltan jelentek meg 1893-ban született egyetlen vonósnyegesében, amely élete első, útkereső alkotóperiódusának záró, összegző darabja.

A *g-moll vonósnyeges* hagyományos, négyteteles mű. Az első tétel szonátaformájú, ezt követi a *Scherzo*, a szokott trióval. A lassú tétel nyomott, visszafogott hangzásával nocturnóra (éjszakai zenére) emlékeztet, a záró fináléban keveredik a rondó- és szonátaforma. A mű párizsi, 1893. decemberi ősbemutatóján a fogadtatás „barátságos, de semmiképpen sem lelkes” volt. A kortársak és a konzervatív ízlésű publikum főleg a szokatlan modulációkat, a harmóniai „orgiát” rótták fel a komponistának, mások – utalva Debussy távol-keleti kapcsolataira – a „bizarr orientalizmust” kárhoztatták. Csak fokozatosan vált a darab világszerte a neves együttesek állandó repertoárdarabjává.

Már a korabeli kritikusokat is meglepte, hogy Debussy ebben a műben a vonósnyegest szinte miniatűr zenekarnak tekintette, és ennek megfelelően alakította ki a kompozíció hangzasképét. Olykor más hangszerek hangszínét, játékmódját próbálta megvalósítani, kibővíve ezzel az apparátus hangzó lehetőségeit. Például a második tételt négy pizzicato akkord vezeti be, majd a továbbiakban visszatérnek a pengetett hangzatok, amelyek a mű fő témájának dalszerű felhangzásával a tételnek szerénádjellegét adnak. A vonóskaron gitárhoz vagy mandolinhoz hasonló imitációk szólnak meg. Összességében a *g-moll vonósnyeges* egy sor újszerűség ellenére inkább tűnik hagyományosnak, mint modernnek vagy forradalmi újításnak.

A Mendelssohn Kamarazenekar a kvartett vonószekari feldolgozását játszotta. Előadásukban az intim együtt zenélésből adódó megszokott és ismert vonósnyegeshangzást zenekari jellegű színekkel, elsősorban dinamikai elemekkel gazdagították. A publikum érzékenyen reagált az előadás szépségeire, és a produkciót lelkesen fogadta. Köszönettel tartozunk a Mendelssohn Kamarazenekarnak, hogy kitűnő előadásban hallhattuk ezt a romantikus korszak végén született francia remekművet.

M. Tóth Antal

Velünk élő örökség

A Modern Art Orchestra koncertprogramja a Hangvillában. 2023. március 1–2.

Két estén hallhattuk az MAO zenészeit meghívott vendégei társaságában, 1-jén Kodály, 2-án Bartók előtt tisztelegve. *Fölszállott a páva* volt a címe az első estének, Kodály kórusművei adták az inspirációt az együttes zeneszerzőinek – Fekete-Kovács Kornél művészeti vezetőnek, Ávéd János, Bacsó Kristóf, Cseke Gábor és Subicz Gábor hangszeres zenészeknek –, hogy a kórusművek asszociációinak keretét adjanak.

A Kodály-kórusműveket a Debreceni Kodály Kórus adta elő Kocsis-Holper Zoltán vezényletével kiemelkedően.

Felváltva hangzottak el kórusművek és az ezek által asszociált kompozíciók a zenekar előadásában.

A zenekar a *Prelúdium az Estéhez* kompozícióval indította programját – ezzel megadva a hangot az előadáshoz –, az est végigkonferáló Fekete-Kovács Kornél szárnykürttel a kezében irányította a zenekart. Ezután hallhattuk az énekkar előadásában a Gyulai Pál versére komponált *Este* című kórusművet. Ezzel a párhuzamosan előadott két kompozícióval előre jelezték, mire számíthatunk a továbbiakban. A big band-szerű zenekari összeállítás, átlépve a jazz és a klasszikus zene határait, meglepő új hangzásokkal, a progresszív jazzre jellemző improvizációkkal tarkítva, az alapot adó művek dallamainak felhasználásával bővülte el a hallgatóságot. A kompozíciókban felhasználták a kórus hangzását is, úgy kezelve azt, mintha hangszer lenne, ez a jellegzetes hangszín különös fényt adott a megszólaláshoz.

A *Háry-intermezzo* Subicz Gábor áthallásában szólalt meg, majd a kórustól a *Siratóének* és az általa inspirált *Eternity*, Ávéd János szerzeménye, melyben Pocsai Kriszta hangját és érzékeny előadását is megcsodálhattuk. A *Téves hívás*, Fekete-Kovács Kornél kompozíciója más értelmezést adott Kodály vele párban megszólaló, Arany János versére írt *Csalfa sugár* női karának. A *Mátrai képek* több kompozíciót ihletett: Bacsó Kristóftól *A betyár* – melyben Korb Attila harsonajátékát csodálhattuk –, illetve Cseke Gábor szerzeményét a *Madárka*, *madárka* népdalra, Cserta Balázs tárogatószólójával.

A *Hegyi éjszakák* természeti képek sorozata, az „éjszaka zenéje”, szöveg nélküli drámai harmóniák, hangfürtök; izgalmas kísérlete Kodálynak a hangszerként használt kórusra, melyet Fekete-Kovács Kornél gondolt tovább. A *Fölszállott a páva* Ady-versre írt kórusmű Bacsó Kristóf *A páva* kompozíciójában folytatódott. Az este befejezéseként Veszprém Város Vegyeskara társult a Debreceni Kodály Kórushoz – kedves gesztusként közösen adták elő a *Túrót eszik a cigány* című kórusművet, mely előtt Fekete-Kovács Kornél szerzeménye, a *Gyermekek éneke* hangzott el.

Számomra nagy meglepetés volt az MAO koncertje, mely szinte missziójának tartja, hogy a jazz és a klasszikus zene műfaját összehozza, mindkét irányt népszerűsítse a másik vonalat kedvelők számára. Minőségi élő zene, mely lebontja a határokat a különböző műfajok között. Ezután még nagyobb kíváncsisággal vártam a következő este programját.

Bartók Béla *15 magyar parasztdal* című, zongorára komponált műve adta az alapkonceptiót a második este programjához. Az eredeti mű nem hangzott el, de a parasztdalok eredeti felvételei igen, melyeket Bartók gyűjtéséből hallhattunk számítógépen keresztül – sőt, még Bartók beszédhangját is. Itt említeném meg,

hogy az előző este programjában is meghatározó szerepe volt az elektronikának, a számítógépes alkalmazásoknak, a felvételek azonnali visszajátszása, a visszhangeffektusok alkalmazása folyamatosan jelen volt. Fekete-Kovács Kornél hol csak vezényelt, de volt, hogy szárnykürttel vagy trombitával a szájában irányította az együttest, közben pedig a számítógépet is kezelte. Ezen az estén Harcsa Veronika, Lukács Miklós cimbalomművész és Dresch Mihály a maga alkotta fuhun hangszerrel volt a vendég, valamint a Fitos Dezső Társulat elképesztő néptáncemekkel fűszerezett modern tánckompozícióival közreműködött, illetve az est végén itt is bevontak egy helyi együttest, a Veszprém Táncegyüttes fiataljai társultak az előadáshoz.

Ez az este egy kompozíció volt, mint a Bartók-mű is a maga ciklikusságával egy mű. A zongoradarabok meghangszerelve szólaltak meg, és a tételek között az átmenetet szólópaszszások biztosították. A hangszerelést a zenekar előző estén már megismert zeneszerzői – Fekete-Kovács Kornél, Subicz Gábor, Ávéd János és Bacsó Kristóf – készítették. A közönség az átvezető irányított improvizációkat tapsal köszönte meg, de ez nem befolyásolta a folytonosságot. A zenekart irányító Fekete-Kovács Kornél csak a ciklus elhangzása után szólalt meg, hogy együtt éneklésre invitáljon minket. Az előzetesen kiosztott lapokon a 9. és 10. dallamhoz kaptunk szöveget, melynek dallamát Cserta Balázs előjátszotta dudán, majd a hálás közönség tele torokból énekelte a népdalokat. Ezután a színpadra lépett a Veszprém Táncegyüttes fiatal gárdája, hogy közösen táncoljanak a záró részben a Fitos Dezső Társulattal, kialakult egy fergeteges táncmuzikális hangulat.

Az előadás végén Fekete-Kovács Kornél egyenként bemutatta az est résztvevőit, Cserta Balásznál kiszólt a közönséghez: Nincs valakinél egy székláb? Mert azon is játszik.

Mindkét este elvárásolt a hangszeresek teljesítménye, a szaxofonosok időnként fuvolán vagy klarinéton játszottak, Lukács Miklós virtuóz cimbalomjátéka, Harcsa Veronika és Pocsai Kriszta érzékeny, szöveg nélküli éneklése, nem beszélve Dresch Mihály csodálatos megszólalásairól, melyek az általa kikísérletezett furulya-szaxofon öszvér hangszeren szóltak. Azt gondoltam, valamit elírtak a program beharangozójában, mert ilyen nevű hangszerről még nem hallottam. A Google a barátom, rákerestem, hogy megtudjam, egy általa készített mély hangú furulyát – hogy bármilyen hangnembe könnyen válthasson – szaxofonbillentyűkkel szerelt fel, úgy kell játszani rajta, mint egy tenorszaxofonon, de fából készült, és a fúvókája is ajaksípos, nem kell hozzá nádnyelv. Izgalmas, mély hangzású furulyának hangzik, a nevét a fu(rulya) és a Hun(gária) szavak kapcsolatából alakította ki Dresch Mihály, vallva, hogy ez egy magyar hangszer.

A meghívott együttesek – első este a Debreceni Kodály Kórus, másodikon a Fitos Dezső Társulat – hozzáadott értéke még emelte az előadások színvonalát. A kórus hitelesen és élményszerűen tolmácsolta Kodály kórusműveit, a tánckar szereplésére pedig nincs szó, mely leírja, milyen fantasztikus látványt nyújtottak. Néptáncemekkel fűszerezett modern tánc. Lenyűgöző volt!

Sajnos a hangosítás kicsit eltorzította néhol a hangzást, a kevesebb több lett volna.

Köszönjük az MAO-nak és Fekete-Kovács Kornél művészeti vezetőnek, hogy egy olyan világba vezettek el bennünket, ahol a klasszikus zene, a jazz és a népzene egyformán kiemelt szerepet kapott, és ebből egy olyan műfajokon átívelő zene keletkezett, mely felemelő hatással volt ránk, a közönségre, és felkeltette érdeklődésünket mindhárom irányba.

Rostetterné Nagy Rita

Az ígéret szép szó, ha megtartják, úgy jó

Békakirály. Az Aranyzámár Bábszínház vendégelőadása. Kabóca Bábszínház, Agóra. 2023. február 4.

A mítoszok és mesék szövegvilága az emberi civilizáció legősibb idejéből származó kulturális örökség, mely nem csupán saját vágyainkkal és lehetőségeinkkel szembesít a lehető legautentikusabb formában, de emberi létezésünk örök, univerzális értékrendjéhez is állandóan visszacsatol.

Világok

Kabócai Fesztivál, Kabóca Bábszínház a Kolozsvári és Kézdivilágban 2022. június 29-31.

Az Aranyzámár Bábszínház vendégelőadása a Békakirály című művet mutatja be. A darab a népmesék világát idézi fel, és a legújabb technikákat használja a bábszínházban.

Séd, 2022. 4. sz., 48. old.

Ezt a komplex és kollektív tudásanyagot manapság szinte észrevétlenül, egész kisgyermekkortól és egyre többféle médiumon keresztül sajátítjuk el, ám szellemi forrását mégiscsak ugyanazok a népmesék jelentik, amelyek például a Grimm testvérek által leírt formában váltak klasszikussá.

Ezeknek közismert darabja maga a *Békakirály* is, mely nem csupán arra tanít(ott) meg mindannyiunkat, hogy a szeretet csodákra képes, vagy hogy a kitartó próbálkozás végül mindig eléri célját, de emberi igazságérzetünk egyik legfőbb, s épp emiatt nagyon nehezen felejthető törvénye is ebben van megírva. Mai post-truth világunkban tán csak ezek az archaikus, mesei fogódzók maradtak még tiszták és biztosságot adók, s épp azért kell átlátnálunk őket a gyermekeink lelkebe is, mert minden más, rajtu(n)k kívül eső érték ambivalenssé vált; mulandónak és átkeretezhetőnek bizonyul. A vállunkra nehezedő felelősség súlya tehát nem csekély, aggodalomra azonban semmi ok, hiszen a rendszeres otthoni meseolvasás mellett tökéletesen eleget tehetünk ennek a kihívásnak például azzal is, ha bábszínházba visszük az egész családot – amilyen gyakran csak lehet.

Az Aranyzámár társulat *Békakirály* előadása ebből a szempontból különösen jó választás, hiszen a fentiek mellett nagyon jó érzékkel játszik még rá a „nem mind arany, ami fénylik” mesetematikára is, anélkül azonban, hogy az egész darab valamiféle erőltetett tanmesévé változna. Ez a jelentés ugyanis, a dramaturgiát mintegy belülről szervező koncepcióként, leginkább a párbeszéd metaforikus szövegein, illetve a díszlettervező egyébként is bámulatba ejtő kreativitásán keresztül jut kifejezésre. A mívesen faragott bábszínház, az aprólékosan díszített, már-már steampunk stílusú marionettbábok, a rendkívül fantáziadús alakítható játéktér aranyvilág-milióje mind-mind azt a benyomást erősítik a nézőben, mintha valóban egy aprócska, múltból itt felejtett ékszerdobozba nyerhetne bepillantást. Csakhogy a mi Aranykánkknak, hiába született a szájában aranykanállal, s éli azóta is a királylányok aranyéletét estéenként

a legfinomabb aranygaluskát vacsorálva, aranyzíve bizony még sincs; a békává varázsolt királyfinak így előre láthatóan nem lesz vele könnyű dolga... Beszélgetésük mindezek ellenére kedvesen humoros és életteli, jól csengő dalbetétekkel tűzdelt, melyek közül a béka brekegésre stilizált rapszólója azonnali, vidám elismerést kap a közönség soraiból is.

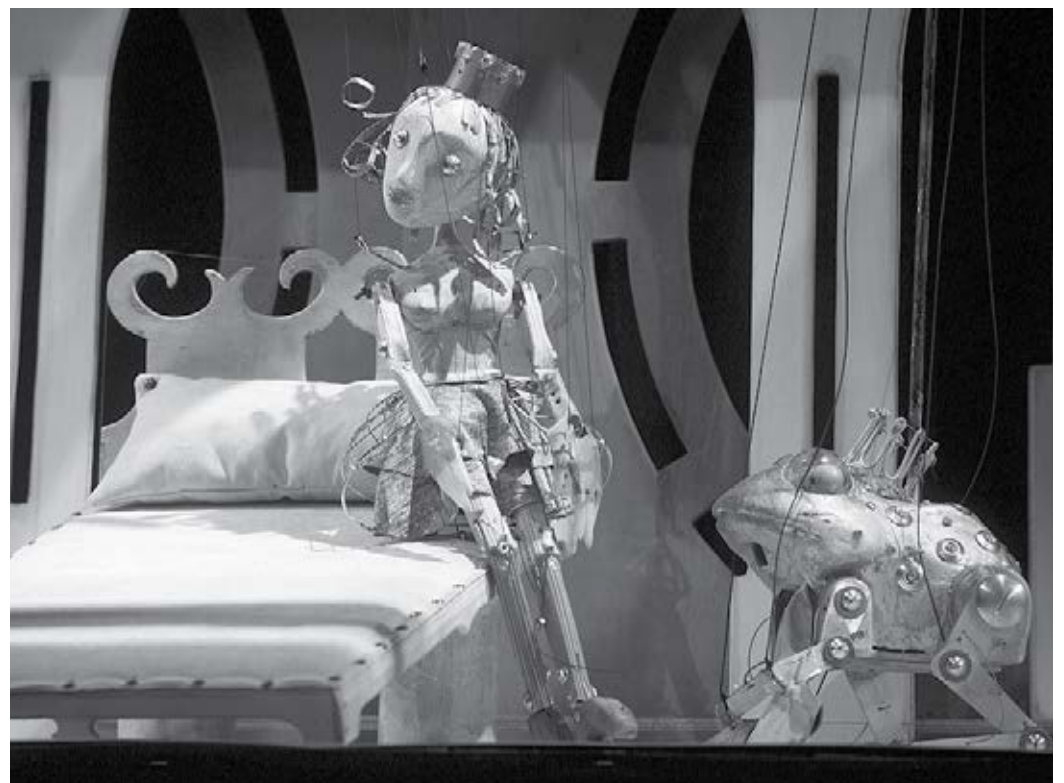
Az eredeti Grimm-féle Vas Henrik (a királyfi hűséges szolgája) ebben a feldolgozásban Érsek Csanádi Gyöngyi személyében nem csupán Hedviggé változik és mesélővé avanszál, de egyben az egész marionett-bábszínpadot is ő működteti. A békát és a királykisasszonyt mozgató Baranyai Anitát és Tóth Mátyást az előadás nagy részében nem látjuk, hiszen fekete csuklyás kabátokban a marionettszínház mögötti sötétbe olvadnak. Külön is kiemelendő látványelem emiatt a befejezés, illetve az, hogy a mese legvégén, miután a királylány tehetetlen dühében falhoz csapja a kis békát, majd őszintén megbánva tettét, valódi szeretettel kezdi őt gyászolni, a béka – láss csodát! – „igazi” királyfiként kelhet új életre! A mese utolsó jelenetéhez a marionettek helyett ugyanis már maguk a bábszínészek bújnak elő az eddig viselt háttérsötét köpenyekből. Teszik ezt ráadásul nemcsak ugyanolyan színesfém csillogású öltözékben, amelyet korábban a

bábok is viseltek, de hozzá még a közönség soraiból több helyen is felhangzó lelkes és őszinte csodálkozás kíséretében: „Nézd, a béka igazi királyfivá változott!” vagy „Ő most az a mesebeli királylány, ugye, anya?”

Nem tudom, a készítők ezzel a közönségreakcióval előre számolva választották-e a darab csattanójaként éppen ezt a fajta határátlépés-alakzatot, vagy kell-e benne rögtön a mesék valósághoz való viszonyának metaforikus megjelenítését (is) látnunk, az összhatás mindenesetre tökéletes volt. Ahogy Vlagyimir Propp írja *A varázsmese történeti gyökerei* című könyvében, az igaz(i) mese azért tud olyan elementáris mozgásokat előidézni az emberi pszichében, mert „mindkét oldaláról” szorosan kötődik a valósághoz. Hiszen a meseszűzsék egyfelől mindig is a legközvetlenebb emberi élettapasztalatból születtek meg, másrészt eleink magának a mesélésnek is eleven, mágiikus hatást tulajdonítottak. Mesehallgatás közben elzáródott érzelmi csatornáink megnyílnak, s mintegy újraéled bennünk a mesehősök utánzása iránti vágy, mely a boldog és igazságos befejezés katarziséban rögtön be is teljesülhet.

Kérdem én: hát kell ennél jobb program egy szimpla szombat délelőttre?

Lovizer Lilla

A Piros, a Kék, a Zöld, a Pink és a Sünök

Csalimese – népmeselánc. Rendező: Varsányi Péter. A Kabóca Bábszínház előadása. 2023. január 22.

Séd, 2022. 6. sz., 11. old.

Zegzugos, félsötét útvesztő vezet a Hangvilla hátsó udvarába, ahol a Kabóca idei első bemutatója készül. Már maga a még munkára sem fogott színpadi tér is báljós érzéseket ébreszt: a végtelenségig neutrális jégmező, a szürke minden árnyalata. A bábszínházak harsány színeivel szokott néző riadtan méregeti. Mi készül itt?

A válasz túlvilági kék fény formájában érkezik, aztán, hogy semmivé váljon a színhiányos vadmodernséggel kapcsolatos minden oktan fenntartás, a bármiféle szint könnyedén felvenni képes panorámát négy megnevezhetetlen mineműségű lény szállja meg. A felnőtt, aki reménytelenül korlátolt elméjével mindenáron valami ismerttet akar látni bármi ismeretlenbe, talán medvének nevezné őket. Piros, kék, zöld és pink medvének, emberfejjel és annyi bohókás, esetlen kedvességgel, hogy még a legcsököttebb elméjű felnőtt is azonnal megérti, hogy nem medvék. Hanem macik.

És ezzel elkezdődik a Kabóca történetének egyik legkülönösebb, nyugodtan istenkísértésnek nevezhető kísérlete, egy bábelőadás 3-tól 99 éves korig ajánlva. Egy bábelőadás, amiben nincsenek bábok, amiben nincsen szöveg, csak azért nem írom, hogy egy szó sem, mert egy szó éppen van, amiben nincsen összefüggő történet, zene is csak alig, effektek inkább, ha jól emlékszem. Eltelik valamennyi idő, mire a korlátolt elméjű felnőtt ráébred erre, hogy immáron elszörnyedve azt kérdezze magától: mi lesz ebből?

Több mint egy nappal az előadás után is még a fantasztikus 55 perc hatása alatt csak azt mondhatom: csodával határos, ami lesz. Ez az előadás számomra elkép-

zelhetetlen bátorsággal alapoz a gyermeki elme felnőttétekét körökkel verő kreativitására, fogékonyságára, arra, hogy szó és történet és zene nélkül, pusztán a színpadi jelenlét színpompás kisugárzásával felépíthető és csaknem egy órán át fenntartható a nézői azonosulás olyan foka, amit a „posztmodern” jégmezőt látva elképzelni nem tudtam volna. Aki volt valaha bábszínházban, aki hallotta már a cinci hangú kis közönséget szurkolni, utálni, lelkesedni, az és csak az tudja elképzelni az első sorokat zsúfolásig töltő gyerekek részvételét a játék minden pillanatában. Ma, amikor magukat interaktívnak lódító ügyeskedések szuszakolnak ki véres verejtékkel egy-egy szót a süppedten lapító publikumból, ez az előadás az interaktivitás olyan spontán és olyan energikus szintjére jut, amire csak gyerekekkel lehet. És csak azoknak, akik nagyon tudják, milyen nyelven értenek a felnőttekre köröket verő gyerekek.

Ennek a hihetetlenül bájos előadásnak minden alkotója felsőfokon beszéli ezt a nyelvet. Valami olyasmit tudnak, amit a film hőskorának némafilmesei kellett, hogy tudjanak. Megfosztva a szó oly nélkülözhetetlennek hitt eszközétől, mozdulatokból, arcjátékból, nyikkanásnyi hangadásokból építenek fel helyzeteket, kicsi, inkább csak egymást követő, mint összefüggő történeteket. A beszélt nyelv árnyalatait tökéletes fordítói érzéssel formálják nem-nyelviséggé. Mint a beszélt nyelv a harsogástól a suttogásig, úgy használják a legörültebb kelekótyaságtól a szinte láthatatlan rezzenésekig a test beszélt adottságait. Benkő Zsuzsanna, Taba Dorottya Lucia, Berta Csongor, Mészáros Ágoston, ők négyen azok, akik egy ellopt papuccsal, egy neonszínű kendővel, egy felfújható gumicsónakkal, semmiségekkel képesek felépíteni szinte mindent,

ami négy ember – na jó, maci – között felépíthető.

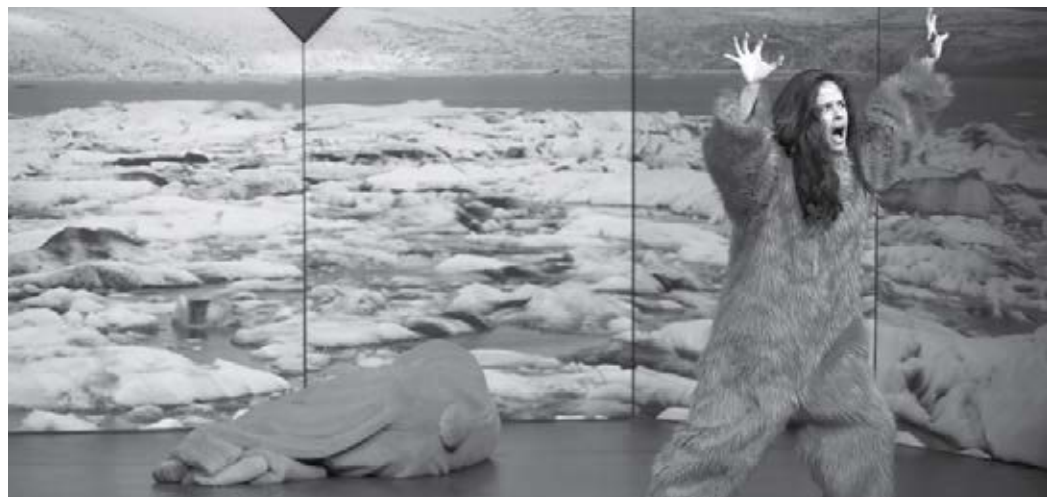
Nagy kalapemelés illeti Varsányi Pétert, aki az első pillantásra sivár, valójában azonban minden elemében nyitható és csukható díszletből káprázatosan flexibilis tereket formált, olyan útvesztőket, amelyben az ellopt papucs ellenállhatatlan burleszkje vagy a nyulat lóvá tevő két sündisznó megunthatatlan csibészkedése eljátszható.

A tárgyi világában is szokatlanul visszafogott játék kulcseleme a fekete doboz, amiben varázslatos módon benne van az egész világ. És benne van a *világvége*, az egyetlen szó, ami az előadásban elhangzik, hogy a halálra rémült macik a gumicsónak Noé-bárcáján próbáljanak elmenekülni a képzelt rettenet elől. Hogy aztán a Kék meg a Pink meg a Zöld meg a szörnyű szó elől menekülve is szerét ejtik, hogy kicsórják a Piros kis kosarából az utolsó vacsorát? Mi tagadás – szerét ejtik.

A boldog vég azonban nem az, hogy a világvége nyilvánvaló okokból elmarad. Nem a nagy röhögés, hogy a fekete dobozban nem maradt még egy borsószemnyi világvége sem. Hanem a közönség öröme. Soha nem hallottam még ilyen lelkes, ilyen hosszú, ennyire sokhangú tapsot kabócás előadás után. Gyerekhangú tapsot, felnőtthangú tapsot, mert ez az édes-bájos móka mindenkié, éppen úgy, ahogy ígérték, 3-tól 99 éves korig.

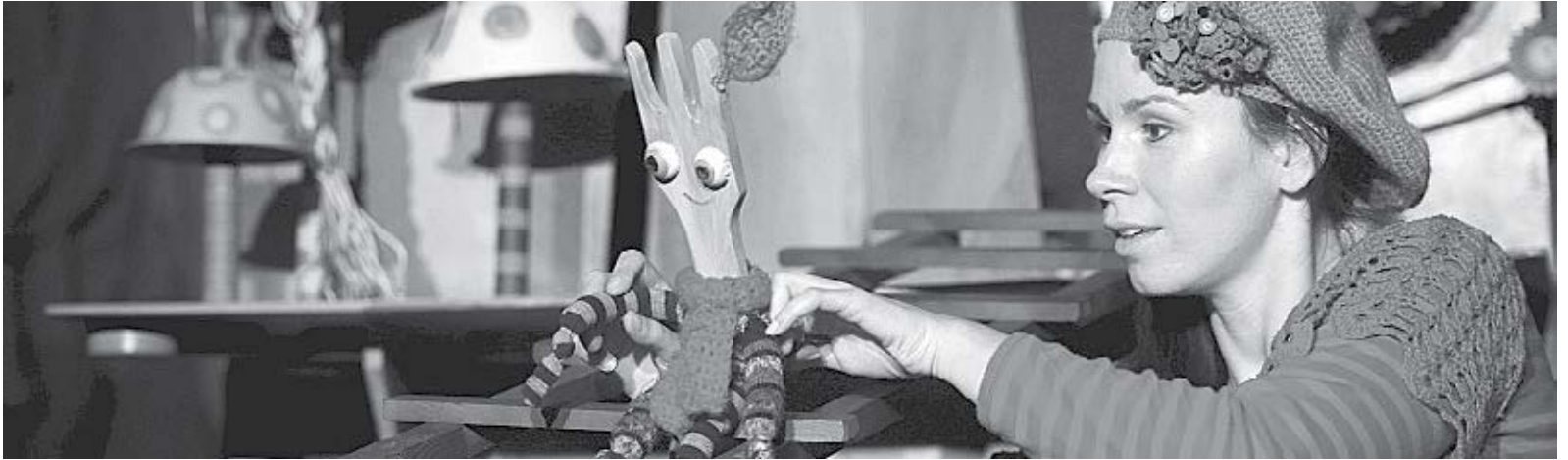
Néhány héttel ezelőtt azt írtam egy kabócás előadásról, hogy az *elég jó* és a *nagyon jó* közötti különbséget ezúttal elnyelte a novemberi köd. Boldogan jelenthetem, hogy a *nagyon jó* és a *nagyon-nagyon jó* közötti különbség ezúttal megérkezett a januári hóeséssel.

Asztalos István

„Az ember csak ott egészen ember, ahol játszik”

Csukás István: *Ágacska*. Az Aranyszamár Bábszínház vendéglőadása. Kabóca Bábszínház, Agóra. 2023. március 4.

Csukás István *Ágacska* című zenés mesejátékát sokszor és sokféleképpen színpadra állították az elmúlt huszonöt évben, nyugodt szívvel megkockáztathatjuk azonban a kijelentést, hogy Szántó Viktória 2017-es bábadaptációja ezek között az egyik legjobban sikerült, s az eredeti „csukási meseelveket” messzemenően tiszteletben tartó feldolgozás.

Amint az ismert, a Csukás-mesék legfőbb történetképző erejét az a fajta hamisítatlan gyermeki nyitottság jelenti, mely mindig a leghétköznapibb dolgokban találja meg az aprócska csodát, amiből aztán saját, különleges – olykor viccesen torzító – fókusz alatt egész fantáziavilágokat képes felépíteni. Pom Pom, Süsü, a téli tücsök vagy épp a nagy ho-ho-horgász történeteit nézve/olvasva állandóan úgy érezzük, mintha mi magunk is részesei lehetnénk az éppen adott mesevilágnak, hiszen itt vannak, mindig is itt voltak körülöttünk ugyanazok a szereplők és situációk, amelyek az ő szemüvegén keresztül kivételesen vidámnak és szerethetőnek tűnnek. Nincs ez másképp az *Ágacska*-történet esetében sem: „Amit megszoktál, mind változzon át! Amit észre se vettél, tündököljön! Gomba, virág, lepke beszéljen! Ágacska énekeljen! Éledjenek meg a tárgyak!” – ezzel a felkiáltással veszi kezdetét az eredeti mesei cselekmény.

Rögtön itt érdemes tehát elmondanunk azt is, hogy a bábadaptációba behozott, tán legnagyobb dramaturgiai változtatás éppen az, hogy *Ágacska* meséje itt nem egy festő és színészbarátainak közös játéka során elevenedik meg, hanem egy vándorbábszínész-pár előadásában. A szereplők számának ez a fajta csökkentése (mely a bábműfajból nyilván természetesen is adódott) két okból is nagyon jól sült el a színpadon. Nemcsak tökéletesen érintetlenül hagyja ugyanis az eredeti mű egyik legfőbb üzenetét, miszerint az önmagáért való játék az emberi élet egyik legtermészetesebb örömforrása, de ez az öröm mondhatni ki is egészül még azzal a megkapóan szép és bensőséges szeretetvisztonnyal, ami itt – az együtt játszó pár esetében – a bábjáték iránti közös szenvedélyből fakad. Nagyon jó arányérzékkel keresztülvitt gondolata ez az egész előadás-

nak, még ha közben nem mondódik is ki az eredeti színműben elhangzó rendezői utasítás: „Változzatok, ti színészek! Egész világ a tiétek! Vegyetek föl új alakot, gyújtatok ki egy csillagot! Nincs akadály, nincsen háttér, bújj idegen testbe akár! Győzz le teret s a vén időt! Vegyél hozzá nagy levegőt! Ez a csodás, bűvös játék, a szívünknek nagy ajándék!”

A két bábszínész, Baranyai Anita és Tóth Mátyás pontosan eszerint, illetve a tőlük megszokott módon kezdenek hozzá tehát a játékhoz, ám váratlanul olyan élethű „játék vihart” sikerül előidézniük saját kis vándorszínpadjuk körül, hogy a díszlet platánfa tetejéről egy apró kis ágacska véletlenül (s ez jelenti ugye a fikció szerinti „igazából”-t) letörlik. A bábszínészek – rövid és feltűnően díszkrét tanácskozást követően – úgy döntenek, nem kezdik emiatt újból az egész előadást, sőt elhatározzák, hogy történetük főhőse éppen a véletlenül letörtött *Ágacska* lesz. Vagyis annak érdekében, hogy látszólag ne kelljen megváltoztatniuk semmit, valójában rögtönözni kezdenek, s emiatt hirtelen az egész előadás számukra is élővé és igazivá válik. Ismét szabadjára engedhetik a fantáziájukat, új megoldásokat találhatnak ki a mesehősök megformálására, s természetesen állandóan új fordulatokkal gazdagodik maga a történet is. Baranyai Anita és Tóth Mátyás feladata ezúttal tehát nem más, mint úgy játszani, mintha tényleg „csak” játszanának; s valóban ezt is teszik majd 45 percen keresztül. Olyan keresetlen természetességgel és őszinte lelkesedéssel vannak jelen a legkülönfélébb szerepekben, annyira látványosan és hitelesen élvezve is közben az egészet, hogy a nézőtéren helyet foglaló gyerekek sem tudják türtőztetni magukat. Minden adandó alkalommal együtt brekegnek Berci Békával, hápognak a kancsal

Dani kacsával, vagy tapsolják a betétadatok ritmusát, arcukon a cinkos elégedettség mosolyával, hogy ők is fontos adalékát adják a színpadi világ elképesztően sodró és színes forgatagának.

Másik bámulatba ejtő része az előadásnak a díszlet; erről is feltétlenül meg kell tehát emlékeznünk. Már maga az utazó színház megjelenése is óriási lelkesedést vált ki a gyerekekből a darab elején, de a bábok mindegyike is igazi műremek; fantasztikusan ötletes és kreatív színek, formák és anyagok váltogatják egymást szüntelenül – anélkül meghozza, hogy a valódi játékhoz leginkább szükséges, produktív fantázia szerepe akár csak egy percre is ellaposodhatna miattuk. Hiszen a bábok mellett sok egyébre is szükség van még a mesében; egy kék színű ingekből összevert takaró például tökéletes szolgálatot tesz egyszer sőtét vihar és/vagy borongós fergeteg gyanánt, később hús vízű tóként, melyben ádáz csata dül, de lehet belőle a nagy varázsló varázslatos varázslóköponyege is, melynek zsebeiben minden bajra megtalálható a megoldás.

A darabban *Ágacska* önmaga meghatározását keresi, találkozik erdő-mező népével, pillangóval, gombával, virággal, aztán kacsákkal, békával és egérrel is. Mindegyikük más és más szemszögből látja az egész világot, de a közös kaland során szívbeli barátságot kötnek, s ami a legfőbb; megtanulják másságukkal és hibáikkal együtt szeretni és elfogadni egymást. Jól látható tehát, hogy a mese épp azokat a legegyszerűbb és legszebb emberi üzeneteket hordozza, amelyek a direkt megnevezés által a legjobb esetben is csak banálisnak vagy ódivatúnak hangoznának – de amelyekben mégis mindannyian hinni szeretnénk, s hinni tanítjuk a gyermekeinket is.

Lovizer Lilla

Nehéz felróni egy fesztiválnak illet, hiszen inkább a siker számlájára írható, de a helyszíre idén még erőteljesebben volt jelen az erősödő programoknak köszönhetően. 2023 olyan távolinak tűnt nemrég, aztán hipp-hopp eljött a várva várt év. Noha már a megelőző 1-2 évben is felszaporodtak a programok, felújítások, események, a városban mostanra mindenhol építkezések, épülő kulturális és zenei központok alakulnak, amikre, ha ez így megy tovább, szükség is lesz, hiszen kinőheti (sőt már kinőtte) a város hangulatos kis helyeit, amik alig képesek befogadni a kultúrára és sokszínű zenei kínálatra kiéhezett helyiek és környékeliek tömegét.

Úgy beférnék...

Holtszezon irodalmi fesztivál. 2023. február 23–26.

A sok újdonság és változás többnyire üdítőnek és mindenki számára hasznosnak tűnik, pláne kulturális szempontból, de hogy a hófehér, vörösén világító szemű óriás bábu vajon mi célt szolgál a VEB 2023 koncepcióban, minden alkalommal elgondolkodtatott, nem mellesleg elképesztett és megijesztett a látványa, akárhányszor sétáltunk át az Óváros téren.

A „szobor”, ami valójában egy felfúj, néha vörösén izzó szemű Michelin-baba, Verancsics Faustus veszprémi várkapitánynak állít emléket, akinek a legenda szerint menekülési útvonalként jutott eszébe az ejtőernyőzés a várból. A túlméretezett, ijesztő lufi kétlem, hogy büszkeséggel töltötte volna el Faustust, de valószínűleg nem is volt ez célja. Hogy mégis mi, több mint valószínű, hogy soha nem derül ki, mindenesetre a tervező, gyanítom, jól szórakozik alkotása hatásain.

Péntek este tudtam megkezdeni az egyébként már csütörtökön elindult ingyenes fesztivált. Sok reményt a bejutáshoz a tavalyi tapasztalatok és a hiphopnapra való sikertelen (négy perc alatt elfogytak a jegyek) előzetes regisztráció után nem fűztem, de a tavalyinál több helyszín adott még némi reményt, ami szombaton 14 óra körül el is szállt, amikor próbáltunk bejutni néhány irodalmi beszélgetésre. Hihetetlenül szuper dolognak tartom, hogy Szűcs Krisztián (Heaven Street Seven), Beck Zoltán (30Y) vagy Szendrői Csaba (Elefánt) megjelenik egy vidéki fesztiválon, mégis sajnálom, hogy a helyszínek szűkösége miatt ez kevesek számára volt élvezhető. A fesztivál alap gondolata, hogy töltsük meg kultúrával, irodalommal és annak határterületeivel a várost egy holt időszakban, a fesztiválszezon előtt, azonban ez már másodszor annyira jól sikerült, hogy talán érdemes lenne elgondolkodni a helyszínek nagyobbra cserélésén, vagy hogy a hangulat megmaradjon, esetleg külső hangfalak bevetésén a vendéglátóhelyek előtt, hiszen sokan onnan is szívesen hallgatták volna végig az előadásokat forró teát, forrált bort szüröcsölve.

A helyszínekétől függetlenül a fesztivál a tavalyi jól összerakott, nagyon színes programra is bőven rápakolt. Újabb helyszínek és a színházi programokkal való színesítés mellett még több ismert név vonzotta be idén a legfiatalabb buliközöniséget is, hiszen a szombati hiphopnap hatalmasat szólt.

Mi a Teremben töltöttük a *Holtszezon* nagy részét, továbbá benéztünk az Expresszóba, Papírkutyába, ahol szintén telt házzal mentek a sokrétű zenei programok.

A pénteki nap szellősen indult közönség terén, az utcákon nem volt látványos tömeg. A Teremben a Testet Ölt újvidéki zenekar nyitott, akik instrumentális, gitárszólós, szintis, üvöltözős, elefánt- (?) vagy tehénbögéssel tűzdelt kísérleti rockzenéjükkel melegítették a hangulatot. A csütörtöki első nap erőssége a péntekből talán elvett kicsit, de az idő előrehaladtával megjelentek az éjszakában a zenére éhesek ismét. A nézők között mindenütt lehetett látni nagyon fiatalokat és idősebbeket is, ami jól tükrözi, mennyire mindenkire szól ez a rendezvény, ahogy sok más hasonló program is Veszprémben.

Az Expresszóban az Idegen zenekar kezdett, őket tavaly láttuk, így csak becsekkoltunk egy szám erejéig. A tömeg itt is inkább a tavaly szintén fellépő Platon Karataevre készült, akik melankolikus dalaikkal nagyon komoly rajongói bázist alakítottak ki maguknak az elmúlt néhány év alatt.

A helyszínek közt sétálva a Papírkutya útba esik, ahová beférni nem, de az ajtóban állni, esetleg ablakból leskelődni azért mindig lehetett. A péntek esti üde színpont a The Pairs zenekar volt, az EKF 2023 InterUrban projektje kapcsán kerültek a fellépők közé, melynek célja, hogy egy év alatt 150 programot hoz el 29 városból, most éppen a kanadai Londonból. A három nővérből és egy jó barátjukból álló folk-pop zenekar a lányok hol csilinge-

lő, hol keményebb hangjával igazi utcazenei hangulatot teremtett az éjszakában. Ami nagyon élvezetes egy ilyen sok helyszínes sorozaton, az a különböző helyekre belépve kialakuló teljesen egyedi hangulat, ami azonnal magával ragadja az embert. Ebből a cuki világszenei kis ékszerdobozból ismét az underground Terem felé vettük az irányt, ahol a Purkár, az Entrópia Architektúra zenekar frontembereiből alakult új formáció játszott épp, amiben a két szakállas úriember népzenei elemeket ötvöző zenéje gyönyörű énekhangjukkal párosulva nagyon különleges hangulatot teremtett a sötét helyiségben.

A koncert végeztével elnéztünk az Expresszóba a Platon Kataravre, ahol a jól megszokott hang- és fénytechnika fogadott, ami a zenekar egyik jellemzője, a sötét fénynyalábokkal bevilágított színpadon kiemelkedő gitár- és énekhangsúlyú zene, amit valahogy a vízhez hasonlítanék. Minden alkalommal lágy tavi világ jelenik meg előttem a zenéjüket hallgatva. Erősen érzelmorientált, finom hangulat jellemző rájuk.

A Presszóból ismét visszatértünk a Terembe, ahol a Kajgün következett, akik improvizatív, hegedű-, szaxofon-, teremin- és szintetizátorhangokkal tarkított, nagyon magával ragadó és elvarázsoló zenéjüket játszották, erős basszeralapokkal. Nem lehetett nem odafigyelni rájuk, a zene összetettsége és váltásai odaszögezték az embert még éjjel 11 óra felé is.

Másnap az irodalmi beszélgetésekre való sikertelen bejutás helyett pihentünk inkább. Este meglestük Szűcs Krisztiánt kívülről a Papírkutyában, majd a Teremben a Havária zenekar szedte le a fejünket dob és gitár által generált igen sötét zenéjükkel. Amikor a dobos eddig általam nem látott félórás kéz- és csuklóbemelegítést nyomott le, már gondolhattam volna, hogy nem lesz kis menet az elkövetkező 20 perc, de ami jött, arra nehéz lett volna felkészülni. Elképesztő dobtechnika és gyorsaság, közben az orkokat idéző mimika és az üvöltő, hörgő ének annyira lesokkolt, hogy mozdulni sem tudtunk. Kétségtelenül volt ereje annak, amit csináltak, hihetetlen energiák mozogtak a színpadon. Egy kicsit azért megkönnyebbülés volt, amikor vége lett.

Ezután egy osztrák–német zenekar, a Bicycle Terror mérges punk-rock zenéjét hallhattuk, visszakanyarodva a klasszikusabb vonalhoz. Számomra a régebbi idők punkzenéjét idéző, női énekes által vezetett formáció igen jól hozta a modern világ hülyeségei ellen való lázadás életérzését. Szövegeik az állatvédelem és a szociális problémákra való figyelemfelhívás érdekében születtek.

Lengyel barátaink, a crust punk Skorup/a következett, akik szintén az igazi lázadás garázs-punk-hangulatot erősítették az est folyamán. Komoly társadalomkritikus szövegeikkel, a számok között baráti és sorstársi kiszólásokkal a rendszer és a vezetők ellen hozták magukat még közelebb hozzánk. Noha az egyik „énekes” végig egy hangnemű kiabálása nem feltétlenül adott sokat a kompozícióhoz, mindenesetre jellegzetessége felejthetetlen maradt egy hét távlatából is. A zenekar profizmusa és hitelessége azonban teljesen vitathatatlan.

A sort a hazai Oaken zárta, akik az egyik legegységesebb és legkedveltebb posztmetál zenekar köreinkben. Ősi öröklet mozgó zenéjük kolomppal, egyéb ütős hangszerekkel és komoly, mély, világszerte ordításokkal tarkítva, a szintetizátor minden gombját kihasználva repít egy nagyon ösztönös világba, ötvözve ezzel a modern és a természeti ember problémáját, rávilágítva az egyezésekre, különbözőségekre.

Az Oaken után mindig nehéz megszólalni. A Teremben az after buli technóba csapott át, aminek a hangulatát nem igazán tudtuk elkapni, így véget ért számunkra a *Holtszezon*.

Vasárnapra is nagyon erős fellépők és programok maradtak mind színházi, mind zenei, mind irodalmi téren, amit sajnos már nem volt időnk meglátogatni.

A rengeteg egy időben zajló program és a helyek töltöttsége már-már azt mondatja velem, ez egy túl jól sikerült fesztivál. Talán az EKF után is lesz utóélete, ami kevesebb előadóval is ugyanígy működhet. Így vagy úgy, de reméljük, „folyt. köv.” jövőre.

Hud Janka

Holtszezon

Vecsei H. Miklós és a QJÚB: *A kocka kibontása*; Poket – Beck Zoli és Vecsei H. Miklós: *Kártyajáték*; Lázár Domokos és Áfra János irodalmi estje; Másnap – Cseh–Csengey / Beck–Szűcs / 1986–2021; iamyanck: *Una Notte*. Holtszezon irodalmi fesztivál, 2023. február 23–26.

Nagyon sokat tipródtam azon, miképpen tudnék a fesztivál nyitó előadásáról méltón írni. A *Holtszezon* fesztivál idén egy olyan hétvégére esett, amely tele volt személyes programmal, és amikor az utolsó pillanatban ráeszméltem, hogy ott a helyem, hirtelen fogalmam sem volt, hogy tudom majd ezt úgy megoldani, hogy a teljes figyelmem ott legyen. Másképp meg nincs értelme a jelenlétnek. Aztán ott találtam magam a csütörtöki nyitórendezvényen az Expresszóban, és olyan élményt kaptam, ami átforgalmazta bennem bizonyos elképzeléseket, amiket a komplex színpadi produkcióról alkottam. Volt szerencsém már korábban olyan koncerteket felvételről vagy élőben látni (hirtelen Frank Zappa és a King Crimson jut az eszembe, no meg persze Cseh Tamás), amelyek többről szóltak, mint egy koncert, és tudom, hogy hasonló összművészeti törekvések százszámra léteznek szerte a világban, de a QJÚB című produkció valami elképesztően profin megkomponált elegye volt a zenének, a költészetnek és a vizuális művészetnek. A zene műfaját tekintve olyan elegyet képezi az elektronikának, jazznek, alternatív rocknak, ambientnek, ami teljesen funkcionális, tökéletes támogatja a verseknek és prózának, ami a lelke az előadásnak, és nem próbál több lenni, mint egy egészében tökéletesen megkomponált pszichedelikus segédeszköz. Az előadás lelke a Csoóri Sándor és Pilinszky János műveiből összeállított történeti elbeszélés, ami az emberi mikrovilág szemüvegén keresztül igyekszik megérteni az univerzumi megérinthetlent. Kisemberek egyszemélyes kitekin-tései ezek a beszűkült hétköznapi térből az isteni univerzum felé, és még tovább. Ordító vágy az időben és térben nem tapasztalható valóság megértése és feldolgozása irányába. Az emberi szó, a nyelv, amin létezésünket a legegyszerűbben tudjuk definiálni – s ami

mégis a legnehezebb kódrendszer megérteni a világegyetem látható és nem látható törvényeit – a két költő műveiben és ezen az esti előadáson a legfontosabb közvetítő eszköz volt, minden ennek az üzenetvivő közegnek rendeltetett alá, és Vecsei H. Miklós kollégáival együtt tökéletes munkát végzett. Az alig másfél órás produkció alatt végig kapaszkodtam a komplex élmény minden létező megragadható sarkába, hogy el ne veszítsem a fonalat.

Premier-előadást hallhattunk. Látszódot, hallatszódott, és szinte tapintható volt, hogy az előadók minden porcikájukkal ké-

szültek erre. Az Expresszónak sajnos van egy olyan sajátossága, hogy az énekelt szöveget egy tömören megszólaló zenében nehéz érteni, valószínűleg a hely akusztikai adottságai miatt, de azon az estén még ezen is sikerült valahogy túllépni. A produkció megszólalása egységes volt és élvezhető, bár a mélye hiányzott a zenének, ami talán annak is köszönhető, ahogy a basszusgitáros a hangszerét használta, teleeffektvezve a zenét, pont a hangszer eredeti funkcióját kevésbé kidomborítva. Nem kritizálom ezért, feltehetően a koncepció ezt így kívánta meg. A háttérvetítés pedig finoman támogatta a történet kívánta feszültséget, és adott egy olyan színházi hátteret, ami átvonzotta a tekintetet az előadóról. A zenészek jelenléte csupán eszköz volt, a háttérvizuál szolgálta a szem gyönyörködtetését.

Eltelt a péntek és a szombat nélkülem a fesztiválon, de vasárnap sikerült ismét jelen lennem.

Beck Zoli és Vecsei H. Miklós *Kártyajáték* című kétszemélyes stand up-ját az Incognito kávézó udvarán élveztem végig, ahová kihozták a hangot, mert annyi ember gyűlt össze, hogy nem firtünk be mindannyian. Adott egy kártyapakli, amiből a közönség húz dalról dalra, így miénk a felelősség. Mindegyiken egy kifejezés található, melyet egy személyes történet és egy dal követ. Felváltva sztoriztak, és egyedül vagy kettesben énekeltek. Nagyon kellemes és hiteles élmény volt ez, ami közel hozta az előadókat a közönséghez, mert mindkettejük történeteiben megjelentek olyan elemek, amik bármelyikünkkel megtörténhetnek. Itt tudtam meg azt is, hogy Miklós negyedszer ugrott neki a Pilinszky-életmű feldolgozásának, mire aztán a QJÚB-ot összerakta. Nem csodálkoztam ezen, nagyon komoly a produkció.

Némi fagyoskodás után átrobogtam az Expresszóba, ahol a hely három fesztiválzáró produkcióját készültem megnézni. Szék-sorok fogadtak, ami szokatlan, de utólag jól átgondolt húzása volt a rendezőknek.

Áfra János költő és Lázár Domokos, az Esti Kornél gitárosa tartott nekünk röpké egyórás idegenvezetést a tudat mélyrétegeibe – ahogy ezt több helyütt is olvastam a költői estről. Versek felolvasva, gitárimprovizációs háttérrel, majd megzenésítve hangzottak el, és kicsit olyan élmény volt ez számomra, amit utólagra gimis kóromban csináltam. Kellemes időutazás volt, és boldog vagyok, hogy az ilyen produkcióknak még a 21. században is van létjogosultsága.

Aztán egy időutazás. Jelenben és múltban egyszerre. Még ott voltam a Veszprémi Egyetemen a *Mélyrepülés* bemutatóján, tizenöt

évesen, kíváncsian és zavarban, hogy akkor most mi történt a Bemérenyivel. Csikó voltam, de Cseh Tamás jelen volt az életemben a szüleimnek köszönhetően, és a családi legendárium szerint, amikor megtanultam kezelni a lemezejátszót, egy-egy lemezét végtelesen hallgattam meg a nappaliban, a nagy ágyon fekvve. Itt pedig most történelem íródott. Beck Zoli és Szűcs Krisztián olyan lehetőséget kapott, ami nagyon ritkán adatik meg, és ezzel a lehetőséggel gyönyörűen tudtak élni. Cseh Tamás hagyatékában felleltek vagy húsz olyan daltöredéket, ami még a *Mélyrepülés* idején született, és Csengey Dénes fia, Miklós úgy döntött, hogy készüljön ebből az anyagból egy posztumusz műsor. Így bár az eredeti szerzők nem hallhatták már készen a dalaikat, Beck Zoli és Szűcs Krisztián mégis életet leheltek ezekbe a szerzeményekbe, és egy zenés színházi est keretében bemutatták az anyagot. Felemelő és megható élmény volt.

Az este zárókoncertje pedig egy fiatal zongorista, iamyank végtelenített improvizációja volt egy olyan hangszeren, ami egyedi fejlesztésű, és csak nagyon kevés létezik belőle a világon. Szerencsénkre Magyarországon pont van belőle egy példány, mivel a készítője egy ideig itt élt és alkotott. Ez a hangszer az Una Corda, amelynek érdekessége, hogy minden hanghoz egyetlen húr tartozik. Szép, nagyon tiszta hangú hangszer, de halk, így a koncerthangosítása különös odafigyelést igényel. Iamyank, az ambient és elektronikus zenei szcénából ismert szabadzenész és producer a folyamatos kísérletezésben találta meg önmagát, így találkozásával a preparált zongorával tökéletesen illeszkedik a zenei világába. A záróesti koncert az *Una Notte* című lemezének az előadása volt. Filmet is forgatott az anyagról abban a műhelyben, ahol a zongorát készítették, az utolsó éjszakán, mielőtt David Klavins zongorakészítő műhelye Lettországra költözött volna. Nagyon különleges hangulatú zenét komponált iamyank erre a hangszerre. Egyszerre érződik benne a medréből kiömlött folyó hömpölygése és a hegyek közé elbújt jógi meditációjának nyugalma. Ott, azon a koncerten nekem nem jött át a muzsika, ami feltehetően a korábbi koncertek teljesen más jellegű élményt adó hatásának köszönhető, viszont miközben ezeket a sorokat írom, fejemen a fejhallgatóval merőben más élményt ad ez a zene. Jó szívvel ajánlom mindenkinek, aki alá kíván merülni a lelki folyamatokban, miközben zenét hallgat. Szárnyakat növeszt, aki hallgatja.

Nyakas Krisztián

A *Holtszezon* fesztivál megmutatta ragaszkodását eredeti koncepciójához – mely szerint ez „olyan összművészeti fesztivál, amely (...) azokra a határműfajokra helyezi a hangsúlyt, amelyeket sokan kedvelnek, de ritkán találkozhatunk velük kulturális eseményeken” –, amikor fellépési lehetőséget adott punk/black metal/death metal, azaz a fő sodortól meglehetősen távol álló zenekaroknak is.

Holt szezon – death metal

Havária-koncert. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Terem, 2023. február 25.

A rockzene egyfajta lázadasként jött létre a „felnőttek”, a „hatalmon lévők” zenéjével szemben – azután kommercializálódott, egyúttal konformizálódott, azaz elfogadta a tömegekhez eljutás reményében azokat a szövegbeli és időnként zenei kompromisszumokat, amelyektől a zenei közvetítők, a média számára elfogadhatóvá vált. Az újabb és újabb generációk újra és újra felfedezték az elődök „árulását”, és ennek megfelelően újabb és újabb zenei lázadások hoztak felszínre stílusirányzatokat, elutasítva a tömegtermékeket gyártó elődök zenéjét – azután természetesen ezek is kommercializálódtak, ha valóban sikerült tömegek életérzését kifejezniük, s ezáltal tömegigényt tudtak kielégíteni.

És valljuk be, a mindenkori jelennel van ok elégedetlennek lenni, gondoljunk csak a háborúkra, a minden lépésünket követő és feljegyző technikai civilizációra, a függésünkre a gépektől, a természet pusztítására... És ez nem csak a ma problémája. „Számom tarthatják, mit telefonoztam / s mikor, miért, kinek. / Aktákba írják, miről álmodoztam / s azt is, ki érti meg.” (József Attila: *Levegőt*)

A punk (eredetileg punk-rock) és a belőle kinövő stílusirányzatok, így a black metal és a death metal is ezt az életérzést jelenítik meg, az ember tehetetlenségét a politikával, a hatalommal, az emberiséget uraló/pusztító gazdasági folyamatokkal szemben.

Az elődök elutasításának egyik formája a zenei radikalizálódás, amelynek egyik útja volt a dallamos, harmonizált zene, a tiszta hangzások, az artikulált éneklés, az egyszerű ritmusképletek, a dob kísérelő, alárendelt szerepének elvetése, és ehelyett az erősen torzított gitár, az üvöltő/hörgő éneklés (valójában inkább szövegmondás), a dob egyenrangú hangszerként alkalmazása.

A művészet érzelmeket fejez ki, a punk esetében a meghatározó érzelem a félelem, és a kifejezési forma a zenei agresszió.

A *Holtszezon* fesztivál keretében a Teremben igazán minőségi black metal/death metal zenét hallhattunk a Havária együttestől. A kétfogú formáció (elektromos gitár: Németi Tamás, dob: Ördög Gábor) nagyon pontosan és következetesen, ugyanakkor invenciózusan hozta a formai sajátosságokat. Érdekes volt iga-

zolva látni azt – amit egyébként egy interjúban a zenekar tagjai is kiemelték –, hogy valójában ez a két hangszer pont elég ehhez a stílushoz. Azzal, hogy a végletekig torzított gitár a teljes felharmonikus sort megszólaltatja, igen gazdag hangzás keletkezik, ugyanakkor a zenei stíusból adódóan valójában nem harmóniák sorozatát érzékeljük, amikor a gitár nem tisztán ritmizáló funkcióban van, hanem furcsa módon egyfajta egyszólamúságot, a torzított harmóniák alaphangjainak sorozatát, amely eléggé szabadon használja a 12 fokú skálát.

Összevetve az est egy másik előadójával, az osztrák Bicycle Terror csapattal, ahol basszusgitár is szerepet kapott az elektromos gitár mellett, az tűnhet fel, hogy ez esetben a zenei alap az „egyszólamúságból” harmóniai térbe helyezte az akkordok sorozatát, de ez valójában inkább elvett a zenei élményből, mint hozzátett – profán hasonlattal élve ez kicsit olyan, mintha egy gregorián dallamot valaki tiszta dūr gitárakkordokkal próbálna meg kísérelni.

A Havária zenéjének egyik erőssége a dob és a gitár együttműködése, amely minden pillanatban – még a lassú részeknél is – képes folyamatosan feszültséget teremteni. A számok felépítésénél az intenzív dobjáték kiemelt szerepet játszik, gyakori, hogy egy számon belül többször is változik a ritmusképlet és a tempó is, úgy, hogy közben a szám egysége nem sérül. Minden jó zene alapja a sémáktól való elszakadás képessége (vagy legalábbis a kreatív alkalmazásuk), és ez ennek a párosnak – számaik sorozatának tanúbizonysága szerint – sikerült.

Bár a szövegeket a kötelező formai elemként használt hörgő éneklésmód miatt a koncerten nem lehetett érteni, az interneten elérhető források alapján ezek is a stílushoz, életérzéshez illőek és színvonalasak. A 2023-as szerzeményből idézve: „...Digitális totális kontroll, / a szellem elvész, csak egyszerű szám maradsz, / szabályozott élet, tökéletes rend, / a figyelő szem eltörli titkaid...”

És igen, a számot is tartalmazó 2023-as lemez elérhető az egyik legnagyobb zenei szolgáltató kínálatában.

Vonderviszt Lajos

Poétikai vagy szociális?

Van-e irodalom, és ha van, miért nincs? Holszezon irodalmi fesztivál.
Pannon KultúrKlub 3.0. Papírkutya, 2023. február 23.

Séd, 2022. 3. sz., 27. old.

Séd, 2022. 3. sz., 28. old.

Séd, 2022. 5. sz., 28. old.

A beszélgetőpartnerek három egyetemet képviselve, három különböző nézőpontból közelítettek a talányos címben felvázolt problémához. Ladányi István a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karát képviselte moderátorként. Beck Zoltán szerteágazó életrajzából ebben az esetben az a fontos, hogy a Pécsi Tudományegyetem romológia tanszékének adjunktusa, Orsós János Róbert pedig az ELTE irodalomtudományi doktorandusza, kutatási területe a 19. századi roma irodalom, a roma irodalmi előzmények.

A beszélgetés elején fölvetődött a legitimitációs kérdés: ha nem romaként nyúlunk a roma irodalomhoz, mi a saját pozíciónk? Mit kell érteni azon, amit Beck Zoltán a könyvében (*A megszólalás üres helye. Romológiáról és más dolgokról*) „tisztázatlan mögötteség”-ként fogalmaz meg? Beck Zoltán válaszában kifejtette, hogy ez egyrészt egy arra irányuló kanonizációs kérdés, hogy nyithatunk-e egy etnikus teret a művészeti elbeszélésekben. Konstruálhatunk-e egy roma irodalmat, és ha igen, akkor milyen kritériumrendszere van. Ehhez kapcsolódik, hogy a romákról szóló elbeszélések hogyan hoznak létre egy romológiának nevezett, tematikusan szerveződő teret. Jellemző példákat hozott az irodalmon túlmutató mögöttes szándéokra: fülszövegelemzések során azt tapasztalta, hogy nagyon sokszor elhalványul a poétikai vonulat, és a szociális olvasat veszi át a helyét. Nincs egyértelmű definíciója a roma irodalomnak. József főherceg egy leveléből például kiderül, hogy számára a cigányokról szóló, az őket tematizáló szövegek jelentették a roma irodalmat. Ma már sokkal inkább a cigány szerzők műveit értjük ebbe a fogalomba.

Orsós János számára furcsa volt, hogy amikor a cigány irodalomról beszélünk, akkor a 20. század '70-es éveire gondolunk először. Kutatásai során ezért fordult a 19. századi előzményekhez, kereste az első előfordulásokat. Három cigány értelmiségit említett név szerint ebből a korból: Ipolysági Balogh János elsőként bocsátott közre egy kis füzetecskét 1850-ben cigány és magyar nyelvű imádságokkal. Ez nyelvemlékként is jelentős, annál is inkább, mert még a 20. században is magas volt a roma lakosság körében az írni-olvasni nem tudók aránya. Boldizsár József Petőfi-fordításai az *Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapokban* jelentek meg. A legjelentősebb Nagyidai Sztójka Ferenc volt, aki a korábban már említett József főherceg segítségével jelentetett meg könyvet. A címlapja szerint ugyan szótár ez a mű, de mai fogalmaink szerint biztos nem, vagy nem csak ebbe a kategóriába sorolnánk: a szótári részen kívül tartalmazott versfordításokat, önálló alkotásokat, liturgikus szövegeket, cigány színműveket és egy cigány eposzt. Beck Zoltán mindezt kiegészítette azzal, hogy ebben az időszakban nemzetközi vonalon is megkezdődtek a romákra vonatkozó kutatások, pl. a néprajz területén.

Ezt követően Ladányi István egy olyan kérdést tett fel, ami valószínűleg mindannyiunkat foglalkoztat: használjuk a roma és cigány irodalom, kultúra stb. kifejezést is. Ő maga biztonsági nyelvhasználattal él: ha romát mond, akkor abból nem lehet baj. Orsós János személyes választ adott: ő a cigányt használja, cigányként gondol magára, de a legjobb megkérdezni, ha engedi a szituáció. Beck Zoltán részletes és elméletibb válaszából kiderült, hogy a roma a hivatalosabb használat. Ernyőterminus, tehát belefér minden nemzetség és csoport. Pragmatikus megfontolások alapján vezették be, politikailag korrekt, de éppen ebből következik a problematikussága, hiszen kívülről érkező meghatározás.

Ezt követően a beszélgetés a címben megfogalmazottakkal, azaz a roma irodalom és irodalomtörténet konstrukciójával és a kanonizációs kérdésekkel foglalkozott. Beck Zoltán hasonlata szerint a roma irodalommal foglalkozók kicsit olyanok, mint az antikváriumban dolgozó eladók: nagyon sok szöveggel dolgoznak, sok olyanra találnak rá, amik fontosak számukra. A személyes felelősségük, hogy ezeket megőrizzék a nyilvánosságnak történő megmutatással, „kirakatba helyezéssel”. Elsődlegesen nem a kánont kell létrehozni, de a nyilvánosság előtti felmutatás is lehet kánonképző erő. Fontos kérdés a roma irodalom, illetve roma művészet alkotóinak identitása. Bari Károly például hangsúlyozta, hogy ő nem cigány író, hanem író cigány. Péli Tamás festőművész ezt így fogalmazta meg: „Homlokomon kettős aranyplát van. Az egyik a cigányságom, a másik a magyarságom, és egyikről sem vagyok hajlandó lemondani.” Visszautalva a beszélgetés elején említett „tisztázatlan mögötteség”-re, az egyik ilyen lehetséges csapda, hogy a cigányság etnikus páncélja megvédi a rossz szövegeket is. Erre reagált így Jónás Tamás: „Nem tudom, hogy van-e cigány irodalom, de ha van, én azt szeretném, hogy ne legyen.”

Orsós János szubjektív élménye: cigány származású fiatalként elkezdett foglalkozni a cigány irodalommal, és azt vette észre magán, mintha folyamatosan amellet akarna érvelni, hogy az már a 19. században létrejött. De minél inkább belement a témába, annál inkább azt vette észre, hogy talaj nélküli fogalom a cigány irodalom. Miben különbözik a nem cigány irodalomtól? A cigány szerzők munkássága miben más a nem cigány szerzőkétől? A cigány írásbeliség mögött nincs szilárd talaj, a 19. századi foszlányok mögött nincs intézményrendszer. A 19. századi és a 20. századi cigány irodalom között sincs folytonosság, az előzmények zárványok maradtak ebben a tekintetben is, és abban is, hogy a kortárs magyar irodalommal sem léptek kapcsolatba. Bár ezek a kezdeményezések arra irányultak, hogy az írásbeliségen keresztül elindulhasson egy nemzetépítési folyamat, az ambícióik a magyar olvasók felé irányultak. Nagyidai Sztójka Ferenc a cigányok nemzeti eposzának is megfeleltethető művében ugyanazokat a sztereotípiákat ismételte meg, amelyek a cigányokról szóló irodalmi reprezentációkban is megjelennek.

Ladányi István rákérdezett, hogy az 1970-es években indult első generáció mennyiben tért el ettől a korábbi mintától. Beck Zoltán válasza szerint ők elsősorban a magyar értelmiséget érték el, akik a saját kiszorítottságuk okán erősen tudtak azonosulni ezekkel a szövegekkel. Az így szerzett hírnevet arra is felhasználták a nemzedék tagjai, hogy nagyon sokat jártak vidékre, jelen voltak a cigány önszerveződő közösségi terekben. A hangsúly nem annyira azon volt, hogy a könyvek eljutnak-e a cigány olvasókhoz, sokkal inkább azon, hogy a szerzőik láthatóvá váltak a magyar társadalmi térben, ezért elindult egy intenzív kulturális és közösségépítő akarat. Mára ez megváltozott: a művészek egyre inkább csak alkotók, a korábbi közösségépítő és érdekvédő szerepet meg átvették az aktivisták.

A beszélgetés vége felé közeledve elhangzott a kérdés, hogy lehetnek-e inspirálók a korábbi roma szerzők a fiatal roma értelmiség számára. Orsós János úgy gondolja, hogy igen, a kortársai örülnek, ha cigány szerzőket olvashatnak, és fontos is volna, ha minél több fiatal foglalkozna ezeknek a szerzőknek a műveivel. De ő kíváncsi arra is, ami ezen túl van, mert a 20. századi cigány irodalom egy lehatárolt képződmény, és egy idő után meghaladott is. A kortársai közül nem ismer feltörekvő roma származású költőt.

Az utolsó kérdés a jövőképre vonatkozott. Beck Zoltán nem optimista. A társadalom záródik, nehéz kitörni abból, hogy az alkotóknak valamiféle közösségi képviselőt kelljen végrehajtaniuk. Orsós János ezt azzal egészítette ki, hogy a hivatás- vagy küldetés-tudatnak származástól függetlenül meg kell lennie mindenkiben.

Ennek nem tehernek, hanem motivációnak kellene lennie. Ez nagyon szép lezárása volt a beszélgetésnek.

A közönség több érdekes kérdést tett fel: azzal, hogy a cigány íróknak is a magyar lesz (vagy már az is) az anyanyelvük, a roma irodalom a magyar irodalomba fog betagozódni? Orsós János szerint jogos a kérdés, a nemzeti irodalomnak nemzeti nyelven kellene megszólalnia. Beck Zoltán azonban árnyalta a képet: ha a cigány irodalomnak van elvárt cigány nyelve, akkor már eleve nem nyelvről, hanem nyelvekről kellene beszélni, melyek között nincs vagy nem lesz átjárás.

Egy másik kérdés a tananyagba bekerülő cigány reprezentáció identitásképző szerepére vonatkozott. Orsós János életkora miatt még jól emlékszik, hogy nagyon kevésszer találkozott a cigány tematikával, pedig az a megismerésben és az elfogadásban is

segíthetne. Beck Zoltán a tankönyvek ilyen irányú átvilágításáról és annak elkeserítő eredményéről beszélt.

Rendkívül érdekes beszélgetésen vehettünk részt, mely az irodalmon kívül sok egyéb művészeti, történelmi, társadalmi kérdést érintett. A hallgatóság előtt három eltérő habitusú személyiség tartalmas párbeszéde zajlott. Ladányi István értőn és felkészülten vetette fel a problémákat, melyekre Orsós János hol visszafogottabb, szakmaibb, hol személyesebb válaszokat adott, de még a szűkszavúbb és csak a tényekre vonatkozó feleletein is érződött a beszélgetés végén megfogalmazott elhivatottsága. Beck Zoltán személyében egyszerre érződött a nagy tudású kutató és az érzékeny ember, aki nagy empátiával figyelt volt tanítványa válaszaira.

Schreiber Márta

Roma irodalom: két világ le nem tisztított ablaküvege előtt

Van-e roma irodalom, és ha van, miért nincs? Holszezon irodalmi fesztivál. Pannon KultúrKlub 3.0. Papírkutya, 2023. február 23.

A beszélgetést bevezető cím két egyszerűnek tűnő kérdés: az elsővel belökjük a téma ajtaját (*van-e roma irodalom?*), hogy aztán egy rövid feltételes átvezető (*ha van*) lépés után ott toporogjunk kissé értetlenül (*akkor miért nincs?*). Alig léptünk be tehát, máris fordulhatnánk kifelé dolgunk végezetlenül, hiszen nemleges választ kaptunk. Persze nem fordulunk, mert érdekel minket ebből a „van”-ból és „még sincs”-ből kovácsolt sajátos dekonstruktív helyzetjelentés, amit a cím előrevetít. És különben is tudjuk, hogy ezek szándékoltan becsapós, provokatív kérdések, így annál inkább várjuk, hogy a beszélgetés irodalmár vendégei, Beck Zoltán és Orsós János Róbert miként is értelmezik a roma irodalom e sajátos miben(nem)létét.

Arról, ami van

Adott egy népcsoport az indiai Pandzsáb tartományból, amelynek képviselői több mint ezer éve léptek először kelet felől európai földre, s mely leszármazottai azóta jönnek-mennek-élnek az európai kultúra különböző nemzeti változataiban. Adottak idestova ezer év történései e népcsoport életében, az első néhány száz évről többnyire szűkszavú és szórványos feljegyzésekben. Aztán vannak még regényes sztereotípiákkal keveredő etnikai stigmák, úgy is mint a szüntelen vándorlás, út menti szekértáborok, egzotikus titokzatosság, boszorkányság, jövendőmondás, kiszámíthatatlan lobbanékonyosság, „pokol-tüzes vér”, szenvedélyesség, megbízhatatlanság és öntörvényű életfelfogás. Ott van tehát a cigány erek „legmélyebb bugyaraiba” egy bőven ezeréves múlt. Az európai roma identitás fala ezer éve „hízik” (a falat Jónás Tamás közönségesen úgy hívja: én), és az iránt, hogy mi rejtőzik e számtalan – mert számon nem tartott – emléktéglából rakott fal mögött, először körülbelül százötven éve, a 19. század végén kezdtek komolyabban érdeklődni. Magyarországon akkorra tehető az első dokumentált méltatás cigányokat is megjelenítő magyar irodalomról, és onnantól kezdődhet valamiféle hivatalos időszámítása a roma költők, írók munkásságának. És azóta? Vannak véletlenszerűen előforduló cigány írók – író cigányok, Bari Károly kifejezésével élve –, akik dolguknak érzik, hogy szóvá tegyék „a nyelv alá szorult néma emlék”-eket. A sort pedig zárhatják azok az olvasatok, amelyek a roma irodalmi szövegeket a szociális helyzet vagy valami nehézkesen beazonosítható cigány sors kontextusa felől közelítik meg.

Arról, ami nincs

A Beck Zoltán által a szövegek értelmezése kapcsán említett „tiszta tántalan mögöttség” fogalom a témához egyébként tökéletesen illeszkedni látszó dekonstruktív módon közelíti meg a roma irodalom jelenlegi helyzetét és az irodalomtudomány e témához való hozzáféréseit. Azaz a hiány jelölése felől. Eleve hiányzik a fogalom korrekt meghatározása. Nincs egy megbízható és kellően

rugalmas fogalomrendszer, amely segítene nevének nevezni a roma lét és szellemiség jelenségeit. Hiányjel alatt van a hagyományok 19. századot megelőző írásbeli dokumentációja, hiszen – ahogy Orsós János hangsúlyozta – történelmi narratíva nélkül a roma irodalom talaj nélküli koncepció. (Jónás Tamás metaforáját továbbgondolva: az identitás falának nincs kellően mélyre ásott alapja, ami kétségessé teszi a további építkezést.) Ezek a többé-kevésbé objektíve meghatározható hiányok a kívülálló perspektívájából is megmutatkoznak, roma költők, írók szövegeit olvasva azonban lépten-nyomon kiütközik valami masszív, belsőleg kollektív és egyénileg is megélt „hova nem tartozás”, perifériaélmény, „két világ közti evezés”. Fölmerül a kérdés, hogy egy ilyen tartalom megértéséhez, értelmezéséhez van-e alkalmas megközelítési módszer.

Végül arról, ahogy lehetne

Gondolatmenetét és logikáját tekintve a beszélgetés alatt is többször említett dekonstrukció egész működőképes kritikai módszernek tűnik a roma kultúra és irodalom tanulmányozására, hiszen sok a közös vonás bennük. Mindkettő próbálja feldolgozni a felmerülő hiányjeleket, előnynek tekinti, ha van lehetőség az elkülönböztetésre, irtózik a felcímkézett skatulyáktól, és „mindent megőrizve pusztítja múltját és utait”.

A beszélgetés végszava talán a reményé. Remény arra, hogy egyszer a közeljövőben lesz lehetőség kézbe venni és olvasni roma irodalmat feldolgozó köteteket, és a két világ – a roma és nem roma – immáron letisztított ablaküvegein át már az eddiginél jóval élesebb képben gyönyörködhetnek a szemlélők.

Bús Éva

Ott torony volt – hol volt, hol nem

Balaton-koncert / *Ott torony volt*. Filmvetítés és beszélgetés Víg Mihállyal és Kécza András rendezővel. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Terem, 2023. február 23.

Víg Mihályról, a Balaton énekeséről Kécza András rendezett portréfilm, amit – nem túlzás – a kritika rendesen kikezdett. A legjelentősebb kifogásolnivaló egyöntetűen az volt, hogy egy Víg Mihályról szóló portréfilmben miért csupán Víg az „elbeszélő”, miért nem szólalnak meg olyan korszakos alkotók, akik egyébként megjelennek a filmben. Például Tarr Béla, Másik János vagy Méhes Marietta. De minderről majd később.

Víg Mihály nem az a zenész, akin felnőttem, érdekes módon egész későn találtam rá, húszas éveim elején. Akkor viszont anyyira meghatározó lett, hogy felért azokkal az együttesekkel, akik mindig is jelen voltak az életemben. Ehhez hozzásegített az is, hogy számos nagyszerű Balaton-feldolgozás van, amelyek méltán lettek ismertek, kezdetben akár ismeretlen előadóktól. A lényeg, hogy jobb később, mint soha: rátaláltam Víg-re és az *Ott torony volt* nótára, mely a portréfilm címadó dala lett. Talán ezért is vonzott maga a film. Az elképzelésem, hogy gyakran felcsendül majd a dal a filmben, teljesült. Gondolkodtam, miért olyan nagy hatású ez a keserűes nóta, amiben olyan erős a hiány ábrázolása, hogy paradox módon szinte arcon csap a jelenléte. „Hol lehet most, nem találok, biztos eljön, itt megvárom.” Hozzájárul Víg éneke, az artikulálatlan szóformálás, a rekedtes hang, mely egyedi és összetéveszthetetlen. S akkor jön a film, ahol – mint feljebb már utaltam rá – maga Víg mesél életéről. Szóba kerülnek pályafutásának nagyobb, meghatározó mérföldkövei, magánélete, felesége és elvesztése, gyerekei...

Szembenézve a sok kritikussal, akik hiányolták, hogy mások is megszólaljanak Víg-ről, elmondhatom, számomra semmi nem lehet jobban Víg Mihály-os, mint ő maga. Nem érdekelt, ki hogyan vélekedik róla, közelebbinek, exkluzívabbnak éreztem Kécza András rendezői módszerét.

Számos Víggel készült interjúból kiderül, hogy feleségével a Hit Gyülekezetének tagjai voltak. Víg hamar felismerte, hogy ez nem az ő világa, felesége viszont benne ragadt, a tagok pedig nem nézték jó szemmel, hogy a házaspár nincs ugyanazon az állásponton e tekintetben. Víg megpróbálta kihúzni feleségét a gyülekezetből, ám nem sikerült. A történet tragédiába torkollt: felesége öngyilkos lett. A kritikusok azt is hiányolták, hogy gyermekének elvesztése nem került be a filmbe, noha korábbi interjúkból tudható a szörnyű eset. Egy ember életét persze rengeteg veszteség kísérheti. Hogy miről számol be? Talán bízzuk őrá és a vele együttműködő rendezőre.

Víg elbeszélése minden rosszról és jóról ugyanabban a hangnemben történt. Talán ez volt a legizgalmasabb, egyfajta „monoton monológ”. Ugyanakkor ezt a monotonitást megtörte valamiféle sajátos „kuncogás”, kikacsintás a nézőre, amivel főként a szomorú elbeszéléseket zárta. Zavarba ejtő, mert hirtelen nem lehet eldönteni, visszamosolyogjunk-e, hiszen súlyos dolgok hangzottak el.

A vetítést követő beszélgetésen a film rendezője és maga Víg Mihály vett részt, Sós Geri moderálásában. Megrázó volt, hogy a portré után rögtön Víg szemébe „kell” néznünk, miután élete és annak traumái még szinte tapinthatóak voltak. Az esten humorizált, ami mégsem jelentett feloldást az említett atmoszféra miatt. Végül megkezdődött a hosszú koncert, és jöttek a nyolcvanas évek, a Balaton, a Trabant, az Európa Kiadó. De az *Ott torony volt* nem hangzott el... Jellemző. Nomen est omen. Talán ez az a víg félmosoly, a mindent lezáró kikacsintás, ami azt sugallta, nem, nem az lesz, amit vártok: *Ott torony volt? Hol volt, hol nem volt...*

Szabó Eszter

Oidipusz. KOHÓ Műhely. Komplex színházi nevelési előadás. Korosztály: 10–12. osztály. Rendezte: Gyevi Bíró Eszter. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Hangvilla Stúdió, 2023. február 24.

Oidipusz

Bevallom, némi tartózkodással és szorongással ültem be a KOHÓ Műhely *Oidipusz* című színházi-nevelési előadására, a *Holtszezon* fesztivál egyik produkciójára. Ez semmiképpen sem az ő hibájuk, hanem az enyém. Ifjú színész koromban feledhetetlen volt számomra a Ruszt József vezette Kecskeméti Katona József Színházban a *Csongor és Tünde* beavató színházi előadása, ami akkor új műfajt teremtett, lebontva a dobozszínház negyedik falát, a nézőkkel való diskurzus közben építve fel a darab szerkezetét, a szerepeket, az üzenetet. A társulat legjobb erőire támaszkodott, mindenekelőtt saját hatalmas tudására, elhivatottságára, a fiatalokkal való cinkos együttlétre.

A beavató színház az idők folyamán nagy utat tett meg. Volt „alulról jövő kezdeményezés”, később pályázatilag támogatott, majd felültámogatott projekt. Ebből aztán ipartermelés is lett, egók, féltehetségek, színházi portyázók szerzett pénze, ahol félig-meddig volt lényeges a színházi oktatási-nevelési cél, fontosabb lett viszont a töredékében elkészített előadás-keresztmetszetek sorozata, melyeket lila magyarzatokkal, szépeltő ars poeticákkal, önreklámokkal hamisítottak színházzá, neveléssé, oktatássá. Nem állíthatom, hogy ma ennek már nincsenek nyomai.

Tehát óvatosan vártam, minek teszem ki magam, pontosabban mit tesznek velem a projekt celebrátorai.

Az első percekben a lehető legjobbat kaptam. Felkészítettek arra, hogy miben veszek részt, arra is, hogy nincsenek feltétlenül kötelezettségeim a nyitott formában, nem ráncigálnak be a színpadra, nem leszek civil áldozat a színházi-nevelési folyamatban. Igaz, a kérdések, melyeket jó előre tudomásunkra hoztak, véleményem szerint nem illettek a műhöz, leegyszerűsítették, az eredetnél alacsonyabb szinten próbálták társadalmasítani azokat. Ennek ellenére a produkció úgy kezdődött, mint egy professzionális színházi előadás. Egyszerű, mégis eredeti módon hangoltak rá a görög tragédiák atmoszférájára, pontos, korszerű színpadi-színészi elemekkel tették világossá a hősök és a kórus szerepét, a színész és az animátor különbségét. Kitűnő megoldás volt Teiresziasz, a vak jós színpadi megfogalmazása. Értettük a görög tragédiák elvontságának, sűrítéseinek, hang- és mozgásrendszerének világát, kiválóan épített jelenetezését.

Az első beszélgetős megszakítás azonban véget vetett ennek, kicsit didaktikusra sikerült az addigiak összefoglalása, és a műhöz való visszatéréskor elveszni látszott az addig pontos színházi fogalmazás. Így *Oidipuszunk* (Boda Tibor), hatalmas terheket cipelve – minden rátermettsége ellenére – elveszítette a stiláris tájékozódás lehetőségét, hol egy O'Neill-, hol egy Csehov-, hol egy Shakespeare-hősként vergődött a sors rámerítet konfliktusaiban. Nem kapott kellő eligazítást, hogy realista, mozgás- vagy fizikai színházi eszközökkel éljen, kifelé játsszon vagy monologizáljon, interaktív legyen vagy befelé élő. Így néha elveszítettük Ariadné fonalát, a színész saját magával folytatott küzdelme maga alá gyűrte a mű igazi konfliktusait, kérdésselvetéseit. Mégis hangsúlyoznom kell a kísérlet tisztességes, tehetséges és értő közelítését, színházi tájékozottságát, szimpatikus, öntetszelgés nélküli működtetését, a játsszók-animátorok hiteles jelenlétét.

Több bátorságot javaslok a színpadi fogalmazás következő véghezviteléhez, akár egy megszakítás nélküli produkció létrehozásához. Még több bátorságra buzdítanék a nézőknek feltejtett kérdésekben. Mindennapi életünk sok előre megfogalmazott válasza után szomjazunk a valós párbeszédre, a nyílt kérdéseinkre adott nyílt, esetleg kellemetlen válaszokra, azaz az őszinteségre, a kölcsönös kíváncsiságra, azaz a valóságra.

Vándorfi László

Minden olyan volt, mint mielőtt Sándor elment, csak hát ezúttal ő is fotón volt jelen. A *Holtszezon* programsorozat (Veszprém–Balaton EKF 2023) részeként az Utas és Holdvilág antikváriumban három egymást követő estén három szombathelyi kötődésű, de egyformán Veszprémbe került és a megyeszékhely kulturális életére több évtizedig ható költőre emlékeztünk. Ezeken az estéken a Művészetek Háza igazgatóhelyettese, Kilián László volt a házigazda. Ő az, akitől hallgatólagosan azt várja a kultúra iránt érdeklődő közvélemény, hogy a családdal együtt talál megoldást Molnár Sándor, az antikváriumot létrehozó, s halála óta annyira hiányzó egyszemélyes „intézmény” hagyatékának megmentésére. Továbbéltetésére, mondhatnánk, mert szívszorító a korábbi nagy sikerű rendezvények plakátjait látni; az irodalmár vendégek közül sokan távoztak már, Veszprém irodalmi közléte pedig egyáltalán nem múlt időbeli.

Szokoly – Széki Patka – Botár

Költészetről másképp. Szokoly Tamás-, Széki Patka László- és Botár Attila-est.
Holtszezon irodalmi fesztivál. Utas és Holdvilág antikvárium, 2023. február 24–26.

Szokoly Tamás

A hármak közül elsőként Szokoly Tamást idézte meg a program, amelyben Molnár Erzsébettől hallottuk a verseket. Szokoly Tamás nemcsak költő volt, hanem élesztőként működő ember, akit érdekelte a képzőművészet (kapcsolata Kass Jánossal), a színház; igazi népművelőnek számított, aki egy csomó területen tett le komoly teljesítményt az asztalra. A kivetítőn hatvanas évekből fekete-fehér retró képek – Molnár László, Puskás Péter munkái – váltakoznak. Egymást túlkiabálva azonosítják őket a hajdani barátok, ilyen hirtelenséggel szakadnak ki az emlékek is. Hogy a népművelés-könyvtár szakot végzett Tamás nem amolyan könyvtáros volt, aki a kuckójában üldögél, hanem inkább Nagy Karcsi, állandóan lótot-futott; közben könyvtáros is volt, meg asztalos is, Csoóri Sándor barátja, aki több helyen is megjelent, összehozta az első *Irkát* (Nagy Karcsi volt a szerkesztője, az előszót Csoóri írta). Szokoly emberi jelenség volt, szervező, pezsdítő erő Cyrano de Bergerac habitusával, Don Quijote vehemenciájával.

Ahogy múltak az évek, úgy jöttek a könyvek – jegyzi meg Csipszi, Molnár Erzsébet, aki előadóművész, így magán tapasztalja, hogy a negyven éve elmondott Szokoly-vers ma teljesen mást jelent, hogy egyiket-másikat újra el tudja mondani, nyakába kanyarítja Tamás erőt adó piros sálját. Emlékei szerint Tamás örök lázadó, örök elégedetlen, ám jóindulatú, izgó-mozgó ember volt, aki negyven évvel ezelőtt olyan munkamorált mutatott a környezetének, amilyent sehol máshol nem tapasztalhattak volna meg. Erőteljes, konok, igazmondó, talpig becsületes magyar, aki még a helyesírási hibákra is ugrott. Ő volt az, aki olcsón adta el lelkét a halhatatlanságnak, és „drágán fizetett az életnek nevezett semmiért”.

A kivetítőn az öröm, a magány, meg Veszprém képei látszanak. Itt volt a második emeleti panellakás, amelyben olyan barátok fordultak meg, mint Csoóri Sándor, Nagy Gáspár vagy Faludy György. Jönnek az „Aréna”, a veszprémi színház egyesület emlékei, a Pódium Veszprém, a *Magyar Parnasszus*, amiről ország-szerte beszéltek, Déry *Popfesztiválja*. És megint csak Szokoly, aki Kecskeméten segédrendező volt, Jancsó, Hernádi, Latinovits barátja. Szerették, mert akkora tudása volt, jóval nagyobb, mint a fogadó közönség szellemi szintje.

Márkusné Vörös Hajnalka a Szokoly-hagyatékról beszélt, mert Tamás egyrészt nagyon tudatosan dokumentált, másrészt azzal bízta a megyei levéltárra, hogy ott úgy őrződnek meg az anyagok, ahogyan keletkeztek. Hajnalka, aki látta a hatalmas anyagot, úgy jellemezte, hogy különleges, sokrétű arckép bontakozik ki belőle, amellyel, hogy a korszak veszprémi közművelődésének pótolhatatlan emlékeit is tartalmazza. Bakcsi András, aki népművelő volt, majd a Hemo igazgatója is, szintén jó kapcsolatot ápolt Szokoly Tamással, az estről így foglalta össze érzéseit: – Az emlékezés elvesztése önmagunk elvesztése. A *Holtszezon* háromestés rendezvénye az Utas és Holdvilágban a megjelent családtagoknak, barátoknak, kortársaknak és érdeklődőknek legalábbis csökkentette a veszteség érzését, ha tenni nem is tudunk ellene.

Széki Patka László

A második estére változott a közönség összetétele, tekintve, hogy a három szombathelyi évfolyamtárs közül, akik csodálatosképpen Veszprémbe kerültek, s hagytak szép életművet a városra, a magyar irodalomra, Széki Patka László volt az, aki tevékenységét nagyjából a megyei önkormányzat égisze alatt művelte.

Többen érkeztek kötetekkel; természetesen Patka Heléna, Laci lánya, aki a verseket előadta, meg Nagy Karcsi, akiről nem először gondolom azt, hogy lexikonmemóriája van. Akiről az est szól – bár mindhárom nap ott látható a polcokon a három irodalmár, meg a negyedik, Molnár Sándor portréja is –, Patka László erdélyi származású, innen a későbbi előnév: „Széki”. Négy fiú született a családba, akik közül Laci volt a legkisebb. Győrben járt középiskolába, majd jött Szombathely és a népművelés-könyvtár szak, amely szakra a közönségből is többen jártak, például Nagy Karcsi és Tímár Vera. Széki Patka László tovább is ment; elvégezte az ELTE esztétika, valamint művészeti dramaturg szakát is. Veszprémbe kerülve a Petőfi Színház dramaturgia is volt, majd pedig a Veszprém Megyei Önkormányzathoz került, ahol vele aranykor kezdődött a kultúra munkásai meg közönségük számára is; élénk határon túli meg testvérkapcsolatok, kiállítások, megemlékezések, kiadványok. Lett, aki törődött Veszprém megye irodalmi hagyományaival, örökségvédelmével, hiszen ő volt a Veszprém Megye Kultúrájáért Közalapítvány titkára is. Mintegy negyvenéves kultúraszervező tevékenységet köszönhet neki a megye. Szerencsére jelen maradt Széki Patka László, az alkotó irodalmár is. Sorra jelentek meg kötetei: a *Madárjóslat – Időkerülő* című páternosztter kötet, amelyben ketten szerepeltek Botár Attilával, a *Versköltöztetés vérdíjjal*, az *Amorgosz 1.*, amely az áttörést jelentette, a *Verselfogadás*, majd az *Amorgosz 2–3*. Patka nagy mestere volt a programverseknek, az irónia, a groteskség jellemezte.

Hatvan című kötetét már csak posztumusz lehetett megjelentetni, a kiadás költségét gyűjtésből szervezték a barátok. Az adakozás révén két év múlva (2008-ban) az *Átégett ég* című kötet is napvilágot láthatott. Laci jelen van Veszprémbe; emlékét egy szeglet őrzi az Íródeák kávézóban, ahol születésnapja környékén verseiből olvasnak fel tisztelői. A jelenlét egy formája az is, hogy felesége, Fábíán Judit a fiatal tehetségek támogatására ötévente átadandó Széki Patka-díjat alapított, magát a díjat Péter Vladimír

ötvös tervezte. Azt is fontos elmondani, hogy Laci nagyon jó kapcsolatot ápolt Lovászpatonával, annak polgármesterével, aki az estre is eljött. Hogy együtt maradjon, a könyvtáryi mennyiséget kitevő Patka-hagyaték a lovászpatonai tájházba került.

Botár Attila

A hármakat nem csak a szombathelyi indíttatás, majd a veszprémi jelenlét kötötte össze, nem is az, hogy mindhárman dohányosok voltak, hanem például az első *Irka* is, amely kilenc fiatal veszprémi költő műveit tartalmazta, amelyben együtt szerepelt Szokoly Tamás, Széki Patka László és Botár Attila. Az Utas és Holdvilág antikvárium harmadik *Holtszezon*-rendezvényén Botár Attiláról szóltak az emlékek. Az esték zenei kísérője, Berzevici Zoltán megzenésített verseket, saját műveket adott elő. Annak ellenére énekelt kitartóan, hogy őt is elérte az influenza, de számára most mindez nem számított; a harmadik, a Botár-estre Attila verseiből is többet megzenésített. A verseket ez alkalommal Felföldi Gábor-tól hallottuk. Előadása, a zene, a toluó emlékek a törzslátogatókat (többek között Kilián László, Nagy Karcsi, Csipszi, Domján Gábor, Bakcsi András, Veres B. Zsuzsa, Engelmayer Eszter, Kanyár Erika, Tímár Vera, Szokoly Réka, Bíró Gábor) meg az alkalmi betérőket olyan baráti társasággá hozta össze a rendezvény idejére, ami Molnár Sándor idejében is jellemezte az antikvárium hangulatát. Az est közönsége ezúttal is változott kissé, mert Botár Attila életműve is kicsit más volt. Örmény őseire büszke erdélyi származású veszprémi irodalmárként tudnánk jellemezni, aki olyan generációból származik, amelynél még létezett a visszacsatolás; például édesapja is költő volt. Amikor eljött az idő, a család Komlóra költözött, majd innen vitte a sors Szombathelyre, ahol találkoztak a hármak. Botár Attila nem csak Széki Patka Lászlóval,

Szokoly Tamással volt jó kapcsolatban, népművelési munkájára is az abszolút közvetlenség volt jellemző. Amellett, hogy igyekezett mind több orgánumban megjelenni, volt a *Napló* munkatársa, dolgozott nyomdászként, korrektorként, nevelőtanárként kollégiumban, Veszprém, Balatonfüred, Zirc fiataljainak tehetséggondozása fűződik a nevéhez. Neki két lánya és egy fia van, rajtuk kívül pedig az összes tanítványt irányította az általa közvetített jó példa. Elképesztő érzékenységu, nyelvi kincscsel bíró irodalmárról beszélhetünk, akinek kimondott tehetsége volt a természeti környezetet is bevonva, az otthonosság megteremtésére.

Az irodalmi színpad 2013-ban készített műsort Botár Attiláról *Kavicsa vagy e városnak* címmel. A tanítványok mellett ezt is idézték a volt színpados társak, akik közül többen is megjelentek az antikváriumban. Attila nagyon kiterjedt tevékenységéből természetesen az irodalmiról esett a legtöbb szó. Köteteiről, az 1981-ben megjelent *Időkerülő – Madárjósolat* című páternoszter kötetéről, majd a sorban következőkről (*Elsüllyedt harang, Sötétfehér, Attis naptekeresei, Félcédulák, Éneklő nyomokért, A helyzet izotópjai, Időfoltok*, ami nem verseskötet, hanem egy Veszprém-regény, továbbá a *Kötődések* című, szintén verseskötet 2016-ból). Mivel Botár Attilának hosszabb élet adatott, mint Szokoly Tamásnak vagy Széki Patka Lászlónak, több idő maradt munkái kiadására is. Ugyanezen okból lehetett tagja a Molnár Sándor, Tóth Loon által szervezett Arany Elefánttyúk társaságnak, amelyben a vándordíjat titkos szavazás útján ítélték oda az érdekeseknek. Az életmű lekerékítésére a visszamaradt kéziratokból posztumusz kiadást ért meg a *Mire készültök, csillagok?* című kötet és egy regény (*Úszómester néhány szezorra*), amelynek a Covid miatt elmaradt a komlói bemutatója, barátai készülnek az alkalom pótlására.

Őrsi Ágnes

Költészetről másképp

Holtszezon irodalmi fesztivál. Utas és Holdvilág antikvárium. 2023. február 24–26.

Izgalmas három egymást követő estét ígért a *Holtszezon* irodalmi fesztivál az Utas és Holdvilág antikváriumban. *Költészetről másképp* címmel három Veszprémhez szorosan kötődő költőt idéztek meg egy-egy estén az előadók és a nézők közösen.

Költészetről másképp. De mit is jelent ez a másképp? Hogy is lehetne költőkről beszélgetni, ha nem a versek hangján? Hogy is lehetne egy-egy költői életművet összefoglalni, ha nem a versei alapján? Ezekre a kérdésekre kaptunk választ, de azért most is a verseké volt a főszerep, ha nem is a megszokott, hagyományos formában. Mindhárom est különleges csemegének számított a költészet híveinek. Szokoly Tamás, Széki Patka László és Botár Attila a három költő. Ez a régi, elválaszthatatlan hármas már újra együtt koccint valahol az égi világban. Ők hárman voltak azok, akik letették az alapokat valamikor még 45 évvel ezelőtt, akik a kultúra alapjait megteremtették itt, a városban. Tanították ifjakat, írtak egyszerű verseket, dacoltak nehézségekkel, gáncoskodókkal. Nagyokat tudtak vitázni akár egyetlen mondaton, rímen is. Igen, ők tették le az alapokat, rengeteg fiatalal szerettették meg a költészetet és a művészeteket itt, Veszprémben. Mert hát az alapokat le kellett tenni valakinek, hogy a mai felépítmény épülhessen.

Szokoly Tamás a tősgyökeres veszprémi örök lázongó, mély érzésű lélek, akit a gyökerei ide kötöttek. Széki Patka László Győr szülőtteként makacs székely öntudattal fiatalon Veszprémbe talált igaz otthonra, s itt lett a kultúra mecénása. Itt teljesedett ki költészete, az az érzelmdús, vívódásain merengő, a lét és a nemlét titkait kutató költészet. Ide érkezett hosszas vándorlás után az Erdélyből még kisgyermekként elkerült Botár Attila, a halk szavú lírikus, ahogy ő mondta: a „vidéki kisember”, hogy itt ő is oltalmat találjon. Három est, három különleges ember, három költő, akiknek népszerűségét a múlt idő sem tudta megkoptatni a városban. A telt házaz estek, a közönség szeretete ezt bizonyítja.

Mindhárom est moderátora Kilián László volt, aki maga is alkotó irodalmár. Megadatott neki, hogy személyesen ismerhette

a költőket. Nem lehet feladatunk most költészetüket részletesen elemezni, de meg kell jegyezni, más hangon szólnak mindhárman a világ dolgairól. Mindhárom esten olyan autentikus előadóművészek tolmácsolták a verseket, akik szorosan kötődtek a költőkhöz. Molnár Erzsébet, Patka Heléna és Felföldi Gábor régi jó ismerősei és előadói ezeknek a műveknek. Patka Heléna édesapja műveit tolmácsolta. Berzevici Zoltán pedig megzenésített több versüket is, és mindhárom esten nagyszerű hangulatot teremtett gitárjával és dalaival. Feloldva a néha komor hangulatot is. Ezek a dalok csaltak újra mosolyt az arcokra, és adtak új reményeket. Az első estén Szokoly Tamás költészete rázta fel az elcsendesedő, beletörődő hétköznepokat. Szokoly zaklatott sorának, a '70-es, '80-as évek társadalmának fonákságait bíráló, néhol ironikus gondolatainak könyörtelen szavai újra felidéztek az egykori gondokat sokakban. S mintha csak ma íródtak volna a sorok, úgy tükrözték napjaink valóságát is. A versek után pedig a kivetítón meglevenedtek a régi fényképek. Villanások családról, színházról, kiállításokról. Több évtizedes alkotómunka hú dokumentumai keltettek életre régi emlékeket. A második estén Széki Patka László verseit lánya mély átérzéssel tolmácsolta. Érezni lehetett a személyes kötődést a veressorok között. Jó érzéssel válogatta össze az elhangzó műveket. A Széki Patka-versek érdekes szófordulatai, az a különleges nyelvi világ, mely hol könnyen érthető, hol pedig élénk logikát igényel, jól tükrözte a költő életművét. Petőfit idéző írása pedig különösen találó volt. Évtizedekkel ezelőtt Patka Laci már olyan emberként jelenítette meg Petőfit, mintha csak a mai musicalszínpadok dalaihoz írt volna szöveget. Piedesztálra emelve egy különleges ifjú életét. A gitáron pedig a *Zarándok éji éneke* és a tenger mormolása fokozta a hangulatot.

A fényképek itt sem maradtak el. Úgy tűnt, elégedetten nézett le ránk azokról a képekről néhol cinkos mosolyával. Botár Attila igaz jó barátja volt Széki Patkának és Szokolynak, akik egymás után, 2008-ban és 2009-ben, 60 és 62 évesen hagyták itt a földi életet. Attila ezután még tíz évet kapott a sorstól, s írói munkássága sokkal nagyobb terjedelmű, mint költőtársaié. Regénye és több prózai kötete is megjelent, de ezen az estén versei adták a hangulatot. Az ő költészete szenvedélyes, mély gyökerekből fölszívódó szép szavak költészete. Bár olvasása és elmondása is komoly figyelmet és elemzést igényel, de logikusan építkezik sorról sorra, és magával ragad. Szünetesen adta elő a verseket Felföldi Gábor, nyomatékot adva egy-egy szelíden megfogalmazott gondolatnak. Verssorai olyan lüktetőek, hogy „pergő zenét igényelnek”, ahogy a zeneszerző dalnok, Berzevici mondta. A lebegés ott volt a levegőben. A ritmus, a dallam és a szöveg össze-

forrt, s már-már slágerként hatott. A felvillanó fényképek itt is fokozták az est hangulatát. Botár Attila, ez az igazán szeretni való szerény ember újra megérintette a szívüket. Kötetlen beszélgetések követték a verseket és a dalokat. S a művek emberformáló ereje érződött a hangulaton. Az a szellemiség, mely meghatározta a három költő barátságát és munkásságát.

Nagyon jól sikerült három irodalmi est részese lehetett a közönség. Talán jogosan is merült fel az utolsó estén az az igénye a résztvevőknek, hogy jó lenne egy, a költőkhöz méltó helyen egy közös emléktáblát állítani nekik. A hátrahagyott, eddig meg nem jelent versek kiadása is fontos lenne. De az irodalmi estek folytatására mindenképpen szükség van. Nem csak az EKF évében, hanem még nagyon sokáig. Ez az EKF támogatásával létrejött három est mindenképpen ezt bizonyítja.

Molnár Erzsébet

Bölcsek szigetén

Weiner Sennyey Tibor: *Szepes Mária sci-fi látomásai. Holszezon irodalmi fesztivál. Papírkutya, 2023. február 25.*

Weiner Sennyey Tibor a mai magyar irodalom egyik legsajátosabb alakja. Nemcsak író és költő, nemcsak filológus, nemcsak szerkesztő és műfordító, hanem méhész, kertész és alkalmasint utazó is. Ő dolgozta fel az első világháborúban igen fiatalon elhunyt magyar-angol kétnyelvű költő, Békássy Ferenc életművét, az utóbbi időben pedig Hamvas Béla és Weöres Sándor munkásságának tanulmányozása mellett méhészkedik. Verseskötetei, novelláskötetei, drámái és esszékötetei mutatják sokoldalúságát, 2023-ban József Attila-díjat kapott.

Veszprémben Szepes Mária és a sci-fi kapcsolatáról tartott előadást, a Vígyszínház színművészei, Szilágyi Csenge és Zoltán Áron pedig felolvastak részleteket az idézett művekből, naplókából.

Hogyan mentette meg Hamvas Béla *A Vörös Oroszlán*-t? Mit jelent a „pötty” Pöttyös Panni nevében? Miért írt Szepes Mária sci-fi regényeket, és milyen sci-fi regényeket írt? Sci-fi regények ezek a könyvek valóban, vagy inkább valamiféle különös jóslatok a nem túl távoli jövőt illetően, netán pszichológiai fejlődésdrámák? Ki volt Szepes Mária, *A Vörös Oroszlán* halhatatlan szerzője, és mit kezdünk hagyatékával, könyveivel mi, az általa elképzelt jövőben élő, hálás vagy halátlan utókor?

Ezek a felvezető kérdések alkották az előadás gerincét, és az előadás végeztével a hallgatóság tudhatta, hogy jóval több van még ebben a témában, mint ami elhangzott egy bő óra alatt. Az értelmiségi lét élő gondolkodása határozta meg ezt az előadást, a hallgatóság belekóstolhatott abba, mit jelent a filológia, mit jelent párbeszédbe bonyolódni egy szöveggel – vagy éppen egy alkotóval.

A Papírkutya, mint a fesztivál alatt minden programon, megtelt: sokan voltak kíváncsiak arra, mit lehet Szepes Mária sci-fivel való kapcsolatáról mondani. A háttérben kivetítés ment, elsősorban Szepes Mária-ról való képekkel, de közülük is a leginkább egy fiatalkori fürdőruhás, hihetetlen életörömmel teli kép volt a legtovább fent – talán azért is, hogy ez rögzüljön legjobban róla.

Ami még fontos, hogy Szepes Mária esetében nem is sci-firől, hanem pszi-firől, vagyis pszichológiai fantasztikus irodalomról van szó. Ebből a perspektívából már lehet, hogy érthetőbbek a művei; mint ahogy az akkori rendszer ismeretében az is, hogy miért írt egyáltalán ilyen típusú populáris irodalmat egy ilyen nagy lény.

A DRÓT-on (adrot.hu), a Weiner Sennyey Tibor által szerkesztett független kulturális portálon megjelent a költő Szepes Máriaival 2007-ben, az író halála előtt készült interjúja, ezzel a címmel: *Halál nincs!*

„Az emberek titokban idejönnek, megkérdeznék, és én megérezem, hogy igazat kérdeznék, vagy csak menekülnek a halál elől. Akkor hagyom, menjen, még élnie kell, vagy már érett arra, hogy ezt megkapja. Nem baj, ha nem hisznek neki, de a benne lévő isteni megvan. Ez a bennem lévő isteni az, amit megosztok veletek, fogadjátok el tőlem” – hangzik el ekkor az írónőtől.

Nem könnyű befogadni Szepes Mária-t, ahogy Hamvas Bélát vagy Weöres Sándort sem az. Weiner Sennyey Tibornak tulajdonképpen ez az egyik küldetése írásaival, esszéivel és előadásaival, hogy segítsen megérteni ezeket az egészen más szinten mozgó és gondolkodó embereket. Szepes Mária, Mária néni, akivel WST találkozott, az ő számára leginkább talán egy papnőre hasonlít, aki kapcsolatban van az „odaát”-tal, de közben képes a teljes körű jelenletre itt és most. Így már érthető, miért olyan fontos, hogy kérdezzünk tőle, hogy jól kérdezzünk, és tőle (is) várjunk válaszokat az élet nagy kérdéseire. És ez már messze túlmutat a bölcészeten, ez már filozófia. De nem a filozófiát műveli-e minden író és költő végső soron?

Az előadás ennek szellemében egy meditációval kezdődött: mindannyian kikötöttünk a bölcsek szigetén, ahol ott voltak minden idők legbölcsebb emberei. Vajon mit kérdeznénk tőlük? Vajon melyek a mi kérdéseink, amelyekre választ várunk?

„Az ember és az emberiség – minden hiba és tévedés, minden borzalom és szenvedés ellenére, sőt az által – még javulhat és fejlődhet. Ezzel a kiveszőfélben lévő optimista világgéppel, hittel és reménnyel átfűtött tartalommal, keresztény és alkimista elképzeléseket szintetizálni akaró, el nem ítélt szándékkal van megírva *A Vörös Oroszlán*. Éppen ezért lehetünk hálásak, hogy Hamvas Béla megmentette azt a négy példányt. Nem beszélve arról, hogy hogyan oldja a keleti reinkarnáció elképzeléseit a szerző a keresztény-alkimista filozófiától átítatott kalandos történetbe. És ne felejtjük el, hogy a könyv nem más, mint egy bestseller, tehát a popkultúra része” – írja a költő Hamvasról és Szepesről szóló esszéjében (*Hamvas Béla ezerarcú és egyszerű élete és munkássága*, 2022, Magyar PEN Club).

És innentől kezdve ránk, olvasókra, hallgatókra, gondolkodó emberekre van bízva, hogy mennyit viszünk haza abból, amit itt hallottunk, könyvcímeiken, fényképeken, találkozásokon túl: melyik lesz az a gondolat, amely, mint Rilke halhatatlan versében, felszólít rá, megváltoztatja az életünket.

Végül mi másra való az irodalom?

Stenszky Cecília

A kínai kisautók rejtélye

Beszélgetések a Sepsibook alkotóival és Bodor Ádámmal.
Holtsezson irodalmi fesztivál. Fricska Szeparé, 2023. február 25.

Könnyed és elegáns, feszes és mély, felszabadult és felemelő élményben volt része azoknak, akik 2023. február 25-én részt vettek Veszprémben, a Fricska Szeparéban a Sepsibook bemutatkozó rendezvényein.

Magyarország és Románia viszonya politikai értelemben talán soha nem volt felhőtlen. Egy ilyen alkalom azonban éppen azt mutathatja meg nekünk, hogy az érdeklődés egymás értékei iránt, a kölcsönös megbecsülés mint alapelv alkalmazása igenis járható út lehet két nép, két nemzet között. Szerintem például az is csodálatos, hogy a román térképeken Érmindszent neve ma Ady Endre. Jó lenne, ha mi is tudnánk ilyen megbecsülő kulturális gesztusokat tenni más népek felé.

Anélkül, hogy a beszélgetők vagy a rendezők erre külön készültek volna, az események tökéletesen épültek egymásra, és egészítették ki egymást – a drámai feszültség fokozódásával. A kultúra klaszszikus feladatának tett eleget ez a három beszélgetés – merthogy a két Sepsibook-os diskurzus után egy igazi nagyágyú, Bodor Ádám következett. Ő az az író, akire a rendezvény felvezető szövege szerint kétszáz év múlva is biztosan emlékezni fogunk.

Először Szonda Szabolcs, a sepsiszentgyörgyi – ne felejtsük, hogy Veszprém egyik testvérvárosáról van szó! – Bod Péter Megyei Könyvtár igazgatója kérdezte költő- és fordítótársait. Fekete Vincét, aki 1965-ben született Kézdivásárhelyen, s néhány éve Budapesten él. József Attila-díjas költő, író, műfordító. Jelenleg a *Székelyföld* című, igencsak rangos csíkszeredai folyóirat főszerkesztő-helyettese. A másik költő, Dimény H. Árpád 1977-ben született szintén Kézdivásárhelyen, s Csernátonban él. A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem néprajz szakán diplomázott. Ma a *Székely Hírmondó* című napilap munkatársa, vezető szerkesztője.

Szonda Szabolcs elmondta, hogy „...rokonítja lírátokat az is, hogy hasonlóképpen krónikások vagytok. A bensőre, a lelki tájakra irányuló versekben viszont rekonstruáltok egy konkrét, földrajzi és közösségi teret is az emlékek és a nosztalgia nyomvonalán. Vince esetében ez szellemi földrajz is, versben és tárca-novellákban, Árpádnál pedig bűvópatakként tűnik elő”. Az alkotók a közönség örömeire megvilágították rejtélyes és kissé borzongató könyvcímeiket is (Fekete Vince: *Halálgyakorlatok*, illetve Dimény H. Árpád: *Fák Daphnéjának*), majd végül felolvastak műveikből.

A második beszélgetés tovább fokozta az egyre gyarapodó közönség izgalmát. Ladányi István, a Pannon Egyetem kiváló irodalomtörténésze kérdezte Lövetei Lászlót

és Szonda Szabolcsot, aki immár az asztal másik oldalán foglalt helyet, ő maga is alkotóként, mégpedig jeles román-magyar fordítóként vett részt a beszélgetésben. Sok szó esett a román „nyolcvanas nemzedék” szerzőiről, köztük az általuk fordítottokról is: Mircea Cărtărescuról, Gheorghe Crăciunról, Mircea Nedelciuról, Alexandru Muşinariól és másokról. Összevetették a generáció törekvéseit a harmadik *Forrás*-nemzedékkel és az akkori vajdasági szerzőkkel – Ladányi István vajdasági származású, s ez így különösen izgalmas fénytörést adott a beszélgetésnek. Lövetei László beszélt Filip Florianról és Matei Florianról is a *Kölyök utca* kapcsán, Doina Ioanidról, Alexandru Vakulovskiról, Szonda Szabolcs pedig Simona Popescuról és Dan Lunguról, és persze Florin Irimiáról ejtett szót, akinek a könyvét legutóbb lefordította (*A kínai kisautók rejtélye*).

Ladányi István arról is megkérdezte az alkotókat, hogy miképpen választanak maguknak fordítanivalót, s hogyan viszonyul a műfordítás egyéb szakmai és alkotói munkáikhoz. A kérdésekre sokszínű válaszok érkeztek, de mindkét beszélgetés legfőbb tanulsága az volt, hogy testközelből kaphattunk hallatlanul rokonszenves benyomásokat arról, hogy az ember nyílt sisakkal és nyílt szívvel is közeledhet a másik ember, a másik kultúra felé. Ezáltal a közönség kétségtelenül megerősödhetett az irodalom nélkülözhetetlen kulturális közvetítő szerepének hitében.

Bodor Ádám pedig – aki Kolozsváron élt egykor, a modern magyar irodalom klasszikus korszakában, az 1960-as, 1970-es években – végképp föltette a koronát a délutánra. Mindannyiunkat lenyűgözött mély bölcsességével, amely szavaiból áradt. (Ekkor a teremben már egy tűt sem lehetett leejteni, annak ellenére, hogy csak regisztrációval lehetett bejutni az utolsó beszélgetésre.) Volt szó a Nobel-díj lehetőségéről – a felvetés láthatóan nem rázta meg különösebben őt –, a *Sinistráról*, az író névadási szokásairól, valóság és fikció viszonyáról, de mindenekelőtt és a legtermészetesebb és a legegyszerűbb szavakkal beszélt nekünk Bodor Ádám arról, hogy végül is mi lenne a dolgunk itt lent, a Földön.

(Köszönöm Szonda Szabolcsnak és Lövetei Lászlónak, hogy az írás elkészítéséhez segítettek visszaidézni a beszélgetéseket.)

Fűzfa Balázs

Táj, emb

Bodor Ádám-est. Holtsezson irodalmi fesztivál. Fricska Szeparé, 2023. február 25.

A kérdező Józsa Márta beavatott közönségre számított, olyanokra, akik többé-kevésbé otthon vannak a Bodor Ádám-életműben és életrajzban. A jól végiggondolt beszélgetés az erdélyi szerző számára oly fontos tájtól, a hegyek látványától indult, érintette az életrajz néhány markáns eseményét és a művek néhány jellemzőbb vonatkozását. És viszont: abba is betekintést kaphattunk, hogy nagyon-nagyon áttételesen ugyan, de a szerzői tapasztalatok a művekben is tetten érhetők.

A veszprémi helyszín és az idevezető vonatút apropóján Józsa Márta a kolozsvári származású, az erdélyi tájhoz különösen erősen kötődő, ugyanakkor bő négy évtizede Budapesten élő Bodor Ádámot a tájélményéről kérdezte, hogy Veszprémben és a környékbeli hegyes-dombos tájban mennyire érzi otthon magát. A vendég

világot, a tájat, a szereplők testalkatát, az arcukat, de nem biztos, hogy ennek köze van a filmhez.” Ezek a szövegek kikényszerítik az olvasójukból a látványt, és a film szempontjából ez csalogató, de a filmesek részéről téves megközelítés, hogy akkor itt már minden megvan, és már csak meg kell jeleníteni a mozgóképpel a szövegben leírt látványt. A film más művészeti eredményeket kíván, mint a próza, szöveget le Bodor, és láthatólag erős kétellyel viszonyul a saját műveinek megfilmesítésé felé.

A fantázia vagy minta alapján íródó szöveg eldöntendő kérdésére reagálva egyértelműen a fantáziát választja, ihlető persze bármi lehet. „Meg tud-e ihletni akár egy térkép?”, teszi fel a kérdést Józsa Márta, amire kapásból jön a paradox válasz: „Persze, főleg, ha én képzelem el.” És a nem minden ironia nélkül szóba hozott látónoki képességeit illusztrálva szép komótosan elmeséli, hogy hogyan találta ki a *Sinistra körzet* című regényének városát, Dobrin Cityt, mivel tényleg van egy ilyen nevű település, meg volt egy ilyen nevű futballista is, tetszett neki a szó hangzása, ezért használta a fiktív világában. A fiktív tér modellje viszont a máramarosi térség volt, ahol persze nincs ilyen nevű város. Aztán, amikor egyszer a térség régi, 19. századi katonai térképét tanulmányozta, meglátta, hogy a mintaként használt térségben tényleg volt egy Dobrin nevű helység. A nevek kapcsán szóba kerül Borcan ezredes nevének román jelentése, a befőttesüveg, és hogy mit lehet ezzel kezdeni például a fordításokban. Bodor szerint semmit, épp az az érdekes, hogy milyen szépen működik ez a maga jelentésével és hangzásával a román szövegben, teljesen beleillik a román nyelv laza, játékos viszonyába a jelentésekhez, ahol egy beszélő név nem annyira kategorikusan, lezártan érvényesül, mint ahogy az a magyar irodalomban jellemző. „Kell hogy legyen anynyi identitása egy nyelvnek, ami már nem közvetíthető”, húzza meg a fordíthatóság határait.

A fikcionált világok és azok olvasói folytatása kapcsán elmeséli még a kosárfonók történetét, amikor egy tárcanovella kitalált hőseiben magukra ismernek a Kolozsvár szélén, a kolozsmonostori apátságban a novellában megírthoz hasonló körülmények között tevékenykedő kosárfonók, akik aztán küldöttséget menesztenek az *Utunk* hetilap szerkesztőségébe, hogy a valóságnak megfelelő korrekcióra bírják az őket nem minden tekintetben pozitívan ábrázoló szerzőt.

És hallgatnánk még, de elmúlt a kiszabott idő, meg zárasként Bodor egyébként is elmondja, hogy őt nem érdeklik az olvasók. A rá jellemző fanyar poénnal persze nem ránk gondol, a dedikálendő könyvekkel aztán sorba álló rajongókra, hanem úgy általában mondja az írásról, hogy olyankor nem gondol az olvasóra, mert akkor az ember óhatatlanul meg akar na felelni. „Saját zsinórmértékem alapján írok”, mondja ki a zárszót Bodor, aki az est előtt néhány nappal töltötte be a 87. életévét.

Ladányi István

er, kiúttalanság

írók ilyenkor mondanak valamilyen udvarias választ a hely szépségéről, Bodor viszont nem szépelgett, elmondta, hogy volt ugyan néhányszor Veszprémbe, de nem fűződnek hozzá különösebb képzetei, meg a Balatonnál is megfordult néhányszor, de Magyarországon csak Budapesten érzi otthon magát valamelyest. Itt nem kanyarodott tovább a beszélgetés az erdélyi táj felé, hanem Bodor fiatalkori erdélyi tapasztalatairól, traumáiról volt szó, tőle szokatlanul egész sokat beszélt a börtönről, a kommunista diktatúra megnyomorító eszközeiről és arról is például, hogy fiatalon, ereje teljében még valahogy ép lélekkel túl lehetett

élni a börtön megalázó reménytelenségét is, de az idősebbeket, a harminc feletti érettebb felnőtteket kivétel nélkül felőrölte a büntetőgépezet, és az sem tudta őket megvédeni, tartást adni nekik, hogy politikai bebörtönzöttként büszkék lehettek volna arra, hogy egy jogfosztó rendszer elleni „vétkiek” miatt bűnhődnek. Különös megállapítása volt, hogy hiába ültek ezek az emberek ártatlanul, előbb-utóbb alávetették magukat a rendszer gondolkodásmódjának. Ennek kapcsán még egy olyan kritikai megjegyzést is megengedett magának a diktatúráról író fiatalabb írók műveiről, hogy azok naivan viszonyulnak témájukhoz, nem ábrázolják jól a rendszer működését, mert nem értik azt, és azért nem értik, mert nem látták át, és így nem tudják mindenestül láttatni, ahogyan a diktatúra mindenkibe beülteti a maga logikáját, ezáltal a részesévé teszi. Ugyancsak szkeptikusan nyilatkozott meg a friss háborúval kapcsolatban, azt sugallva, hogy mindaz, ami most történik, az a kelet-európai előzményekből következik, az folytatódik, amiről az egész életművét írta.

Jó volt, hogy a beszélgetőtárs Józsa Márta itt a Bodor-művek sajátosságai felé fordult kérdéseivel, szóba hozva azok filmszerűségét, a tájélményekhez visszatérve az erősen megjelenített látványokat, majd megkérdezte, hogy Bodor látja-e azt a világot, amit éppen ír, amit épp kitálal. „Persze – válaszolja Bodor –, a teljes

„A Sehol lehetne akár Semmikor is?”

Bodor Ádám-est. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Fricska Szeparé, 2023. február 25.

Szakadó hóesés, ez az előrejelzés jelenik meg kéretlenül is a telefon kijelzőjén, egyetlen kósza hópelyhet sem sodor a város fölé a feltámadó szél. Már másnap, előtte este még enyhe légáramok a közleledő tavasz bujkáló illataival, valahol a házak tövében mandulafa virágzik. A helyiség ablakaira árnyékot vet az est, szétfolyik rajtuk az utcai lámpák tompa fénye. Szombat este, tizenhét harminc, február huszonöt, három nappal a nyolcvanhetedik születésnapját követően, nézek utána később. Bodor Ádámot hallgatjuk egymáshoz préselődve a nem túl tágas térben.

Mi az irodalom, talán így is elhangozhatott a kérdés, talán így is hangzott el. Anekdotikus történettel válaszol az író. Kitalált történet kapcsán, egy korai elbeszélés, a kosárfonókról szól, akik valahol Kolozsvár külvárosi részében egy romos épületben dolgoznak, egy séta ihleti, ennek a romos épületnek a látványa, anélkül, hogy az író számára tudott lett volna, hogy ebben az épületben kosárfonók dolgoznak. A történet megjelenését követően küldöttség érkezik a kosárfonóktól az *Utunk* szerkesztőségébe, az író elvtársat keresve, hogy néhány részletet illetően pontosítsanak, van, ami nem teljesen úgy van, főként a nevek tekintetében, ahogy azt ő leírta. Ha így nézzük, akár az a kérdés is elhangozhatott volna, és talán el is hangzott, hogy mi a valóság. Kétségteljesen az életút történelminek mondható tényei, Erdély, Kolozsvár, a diktatúra éveiben fiatalon, szinte gyerekként, a rendszer börtönében eltöltött évek. Maga az erdélyi táj, amely, ha nem is teljesen valóságosan, a földrajzi tényeknek megfelelően, de a nagy, ikonikus regények (*Sinistra körzet*, *Az érsek látogatása*, *Verhovina madarai*)

cselekményének hátteréül szolgál. Persze ezekben a történetekben a táj mindig több, mint pusztá háttér. És el is hangzik a kérdés, mit jelentett a táj az íróvá válás tekintetében. A válasz karakteresen egyértelmű, a táj, nemcsak a maga földrajzi, hanem nyelvi, etnikai, kulturális sokszínűségének vonatkozásában is meghatározó, primer kötődést jelent. Egy más közegből indulva, ha – adódik az összehasonlítás – itt születik Magyarországon, ha itt éli le az életét Budapesten, amely a jó negyven évvel ezelőtti áttelepülése óta az otthont jelenti a számára, akkor nagy valószínűséggel nem találkozhatnánk az író Bodor Ádám-mal. De a regénybeli táj sohasem teljesen valóságos, a tényleges geográfiai-természeti környezetre belső térkép vetül. Mitikus-mágikus közegként mutatkozik a helyszín, kitalált helynevekkel, esetenként természetrajzzal (egyszarvú, csonttollú madár és lakantusz bogarak). Minden esetben zárt világ, valahol a létezés végvidékein, átléphetetlen határokkal, amely fölött örök fenyegetésként lebeg a véget. A látomásos táj határozott karaktervonásokkal rendelkezik, a belső vízióban pontosan megrajzolódnak egyes elemei, a domborzat változásai, a különböző helyszínek egymástól való távolsága is. Ezzel összefüggésben Bodor Ádám a névadás fontosságát külön kiemeli, és valamelyest beavatja a hallgatóságot az írás, az alkotói folyamat műhelytitkaiba, technikai részleteibe. A történet kiindulópontja mindig egy benyomás, egy hangulat, amely aztán az írás folyamatában artikulálódik történetté, amely folyamatosan alakítja önmagát már a saját törvényei szerint. A szereplők nevei, kitalált, valóban nem létező nevek, hangzásukban már magukon

viselik a karakter jellegét. Nem beszélő nevek, semmilyen értelemben nem áthálósak. Ahogy megszületik a név, mondja, már láthatóvá válik az alak, a név által tesz szert identitásra, és válik képessé arra, hogy cselekedjen a történet terében.

A diktatúrában eltöltött évek, a börtönélmény szintén jelentős szerepet játszott az íróvá válásában. A diktatúrával összefüggésben merül fel a szabadság kérdése. Mint író soha nem érezte magát szabadabbnak, mondja, mint akkor. A szabadság Bodor Ádám szerint nem a fizikai korlátok létének vagy hiányának a függvénye, mivel az, hogy ki mennyire érzi szabadnak magát, mindig a szellemben, a szellemi viszonyulásban dől el. A diktatúra természetrajzát megérteni nem egyszerű, az őt követő írónemzedék, akik csak hallomásból, elbeszélésekből ismerik, úgy érzi, mondja, igazából nem tudják értelmezni működési mechanizmusait. Történetek mesélhetők, de a tényleges tapasztalat, amelyre nyilvánvalóan csak a megélésével, csak elszenvedve azt, lehet szert tenni, nehezen közvetíthetők. Regényeinek világában ez a tapasztalat jelenik meg, de mindig áttételesen, a belsővé konvertált valóság (a diktatúrában ez a legrosszabb, hogy az ember részévé válik, ha elkezd úgy gondolkodni, ahogy a hatalom elvárja, mondja) leképezéseként. Magától értetődő aztán hallani azt, aminek bármely művészi alkotás esetében általánosan igaznak kell lennie, hogy íróként csak az írható le, ami saját, minden egyes szó csak akkor találja meg a helyét, ha a legbensőbb személyes ad neki hitelt, ha az író nem kíván megfelelni semmilyen külső elvárásnak, a lehetséges befogadóinak sem.

Bodor Ádámot hallgatva nehéz elvonkoztatni regényeinek álomszerűen tömörített mitikus-mágikus világától, melyben szereplők tűnnek fel és tűnnek el az esetlegesség kiszámíthatatlanságával, ahol a múltó idő a változás ritmusában nő bele az időtlenbe, ahol a sors tragikus vonatkozásai az elkerülhetetlen elfogadásának gyengédségével oldódnak bele a tájba, ahol a létezés közömbös egyetemessége kölcsönöz instant derűvel valami megnyugtatót és bizonyosat a fenyegető örök bizonytalanban. A beszélgetés közvetlen és derűs hangulatú, az író humora friss és eleven, a hallgatóság is derűs, nevetés hangzik fel, az arcokon mosoly.

Horváth András

Egy finn Párizsból

Író-olvasó találkozó Kira Poutanennel. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Hangvilla, 2023. február 25.

Egy finn Párizsból – olvashattuk valóban figyelemfelkeltően a programra invitáló meghívón. S azt is, hogy vele felpezsdítik a *Holtszezon*t, az ezzel a címmel február 23–26. között Veszprémben már másodjára megrendezett nemzetközi kortárs irodalmi fesztivált. Az ideinek külön hangsúlyt és szintet adott, hogy az Európa Kulturális Fővárosa (EKF)-program kiemelt rendezvénye lett.

A négy nap szinte rendezvényáradattal, több mint száz programmal várta az érdeklődőket városunk 13 helyszínén. Köztük olyan helyeken, amelyek még a helyiek köztudatába is aligha kerültek be. A tájékozódást térkép segítette, és jól átgondoltan a programok helyszínek szerinti lebontása. A Hangvilla február 25-i, szombat esti rendezvényeként hirdették meg az író-olvasó találkozót a Párizsból Veszprémbe érkező finn írónővel. A meghívón közönségcsalagató volt az írónő beszélgetőtársa, a *Nagyok* című és más televíziós műsorairól, főként erdélyi vonatkozású regényeiről ismert s kedvelt Ugron Zsolna neve.

Az EKF a Veszprémi Magyar–Finn Egyesülettel (VEMAFI) közösen szervezte ezt a programot. Nem véletlenül ebben az időpontban: a finnek nemzeti ünnepéhez, a *Kalevala*-naphoz kapcsolódtak. A VEMAFI hagyományaihoz híven – a covidos időszak kivételével – minden évben megemlékezett a finn nép jeles napjáról. Elias Lönnrot 1835. február 28-án tette közzé az első, a *Régi Kalevala* kötethez írt előszavát. Az eposz meghatározta a finn nép öntudatát, és világszerte ismertté tette a finneket, a finn kultúrát. Az ez évi veszprémi *Kalevala*-nap azért lehetett és volt is különleges, mert a város és a térség finn kapcsolatainak ápolásában jelentős szerepet betöltő civil szervezet 2023 májusában ünnepeli fennállásának negyvenéves évfordulóját. A jubileumi esztendő ezzel a programmal vette kezdetét. A szervezők és a vendégek véleménye szerint méltón. Egyedi élményt adott mindazoknak, akik az estéjüköt az egyesületi tagokkal együtt töltötték a Hangvilágban. Bár több rendezvény volt egy időben Veszprémben a fesztivál keretében, így például az Utas és Holdvilág antikváriumban a 2008-ban elhunyt Széki Patka László költő estje, utólag feleslegesnek tűnt az aggodás a résztvevők számát illetően. Persze, mint mindig, csak utólag. A Hangvilla harmadik emeleti konferenciatermében elhelyezett hetven szék közül csupán húsz maradt üresen. Pedig a meghívott írónő, Kira Poutanen nevét csak kevesen ismerték, könyvei közül idáig mindössze egy jelent meg magyar fordításban. Ez az első műve, *A csodálatos tenger* című. Szinte azonnal európai hírnévre tett szert vele, díjak sorát érdemelte ki, több fordítást ért meg. 2009-ben adták ki magyar nyelven, majd meglepetésemre 2020-ban a Poket zsebkönyvek sorában, automatából megvásárolhatóan. Elgondolkodtam, mire utalhat ez a fiatalos megjelenési forma. A könyv témája nem veszíthetett még-sajnos-időszerűségéből, és stílusa sem avult. A VEMAFI-tagok közül néhányaknak sikerült hozzájutni a könyvhöz, aminek két kölcsönözhető példánya a megyei könyvtár állományát gyarapítja. De az est során azok is sok információt tudhattak meg a regényről, akik még nem olvasták. És természetesen lényeges információkat magáról a mű szerzőjéről.

A vendégeket dr. Szoboszlai András, a VEMAFI elnöke köszöntötte elsőként magyar, majd finn nyelven, igazi eleganciával, összefogottsággal. Az elnök szólt a *Kalevala*-nap jelentőségéről, az egyesület jubileumáról, bemutatta a finn írónőt és beszélgetőtársát, Ugron Zsolnát, valamint a tolmácsot, Fesler Beátát. Ugyanis nem az angol volt a közvetítő nyelv, hanem a *Kalevala*-nap szellemiségéhez igazodva finnül folyt a beszélgetés, a magyar írónő kérdéseit a tolmács fordította a finn írónőnek. Ugron Zsolna előljáróban meg is jegyezte, ez az első ilyen alkalom számára. Fesler Beáta kiválóan oldotta meg a helyzetet, éreztük, nem csak ura, hanem valósággal szerelmese a választott nyelvének. Mosolygósan könnyed és figyelmes volt a bemutatandó könyv meglehetősen súlyos témája ellenére. A beszélgetés elején kiderült, Kira Poutanen – hasonlóan Ugron Zsolnához – fordító és forgatókönyvíró televíziós személyiség is. És színész is, bár az utóbbi időben kissé eltávolodott a színpadtól, hogy

több időt szentelhesse az írásnak. Végzettsége szerint francia–angol szakos tanár, és színművészeti tanulmányokat is folytatott. 25 éve Párizsban él, családjával és munkájával a francia fővárosban. Ám finn maradt Párizsban, ahol íróvá lett, beteljesítve gyermekkori vágyát. Mert mindig író akart lenni, és már kiskorában egészen biztos volt abban, hogy az is lesz. Párizsban honvágy fogta el a szülőföldje iránt, azért kezdett első regénye, *A csodálatos tenger* megírásához. Ennek főhőse egy anorexiás kamasz lány, az ő felkavaró belső világát jeleníti meg drámai erővel, továbbgondolhatóan. Témájához a fikatív naplóregény műfaját választotta kronologikus bejegyzésekkel. Ezt a rendet a 15 éves lány visszatérő és egyre mélyülő tengerálmával, mintegy refrénnel bontotta meg. Innen a könyv megragadóan melankolikus címe. Ugron Zsolna kellő diszkrécióval feltett kérdésére válaszolva az írónő elmondta, maga is érintett volt az anorexiában. Ennek a feldolgozását „verbalizálta” művében, a tapasztalatait írta meg némi fikcióval. Mint megfogalmazta, „magamnak is írtam ezt a könyvet”. 2001-ben, amikor a regény megjelent, ez még a közbeszédben sem volt téma. Pontosabban tabutéma volt, ezért is válhatott ki különleges, szinte sokkoló hatást. Irodalmi sikere tematikája mellett érzékletes, az anorexiás folyamatot mélységében bemutató stílusának köszönhető. Kira Poutanen sok visszajelzést kapott olvasóitól, sokan megkeresték a hasonló problémákkal küzdők közül. Érezték, „túpontosan realista” a könyv, hitelességéhez semmi kétség nem férhet, ugyanakkor a végéhez közeledve egyre líraibb. Kamaszoknak és családjaiknak segített ez a regény a „női testben létezés” problémáinak árnyalt bemutatásával. Ma már lehet és kell beszélni az anorexiáról, speciális betegséggént még velünk van. 2008-ban Kira Poutanen regényének drámaadaptációját is bemutatták. Egy színész nő játszotta el a történetet, az előadást videóbejátszások színesítették.

E sorok írója olvashatta a regényt, saját példányának is birtokosa. A szinte letehetetlen, folyamatos figyelmet igénylő könyv felkavart, az iszonyat és a tehetetlenség érzései közt hanyódtam, míg elértem az utolsó sorig. Anyaként különösen átéreztem, amint a felnőttkor küszöbén álló lány eljutott az élet teljes megtagadásáig, viszont a végén felcsillant a remény a gyógyulására. Ez a bizonyára hosszú és nehéz folyamat már nem témája a könyvnek. Kira Poutanen személyes példája mutatja, a reménytelennek tűnő helyzetből is van kiút. A regény írása nem tépett fel benne sebeket, azok „már behegedett, nem nyílt, hanem gyógyult sebek”.

Ugron Zsolna faggatta az írónőt irodalmi pályafutása további alakulásáról, terveiről. Kira Poutanennek első kötete óta hat regénye jelent meg Finnországban, ám mindegyiket Franciaországban írta. Kettő „komoly munka”, négy pedig romantikus regény, női regény, ami színészi munkájából is adódott. Párizsban is finnül ír, az anyanyelvén, így szólalnak meg a gondolatai. Mint mondta, „fordítani könnyebb”, amint befejez egy-egy könyvet, utána a fordítás még könnyebbé válik számára. Az írás magánya után szeret találkozni az olvasókkal, örül, hogy olvassák a műveit.

Kira Poutanen valóban szeret találkozni az olvasóival, ezt élhettük át a vele töltött szombat estén. Türelemmel és kedvesen válaszolt a hallgatók által feltett, olykor a magánéletét, gyógyulását firtató kérdésekre is. Hangsúlyozta, „az ember ne zárkózzon be saját börtönébe, az élet sokkal fontosabb”.

Igen, így van, köszönjük ezt az „útravalót”. S köszönjük a valóban hangulatos, gondolatok sorát ébresztő író-olvasó találkozót. Rangos eseménye volt a kortárs irodalmi fesztiválnak, egyben méltó nyitánya a Veszprémi Magyar–Finn Egyesület negyvenesztendősi jubileumának.

Ács Anna

Ahol az irodalom és a hiphop összeér

Beton.Hofi, Pogány Induló, Zomblaze, Slow Village, 6363 x Lil Frakk. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Expresszó, 2023. február 25.

A február végén megrendezett négynapos *Holtszezon* irodalmi fesztivál során nemcsak alkotóműhelyeken és előadásokon vehettek részt az érdeklődők, hanem olyan újdonságokkal, határműfajokkal is megismerkedhettek, amelyekről elsőre nem gondolnánk, hogy összekapcsolhatóak az irodalommal. Ilyen furcsaságnak tűnhetett például az Expresszóban megrendezett hiphopbuli is, amelyről aztán hamar kiderült, hogy több köze van a művészethez, mint amit egy klasszikus irodalomkedvelő hitt volna. Legalábbis ami a fesztiválra meghívott rappereket illeti.

Már az árulkodó volt, amilyen ütemben elfogytak a koncertre szóló szabad férőhelyek, mondhatjuk, hogy ennek a bulinak a sikerét előre borítékolhatták a szervezők. A programon előzetes online regisztráció után lehetett részt venni, ami három perc alatt telt házas lett. Az előadók listáját nézve mindez talán nem is okoz nagy meglepetést, hiszen az olyan nevek, mint Beton.Hofi, Pogány Induló, Zomblaze, Slow Village, 6363 vagy Lil Frakk napjainkban a legnépszerűbb előadóknak számítanak, főként a fiatalabb generáció körében.

A felsorolt zenészek közül az elmúlt évek talán egyik legnagyobb sikertörténete Beton.Hofi, azaz Schwarcz Ádám könnyűzenei karrierje, aki mindössze néhány kislemez kiadásával hamar feltornázta magát a műfaj legjobbjai közé, majd 2021 júniusában *Comíc Sins* címet viselő, első igazi albumával pár hónap alatt a zenei listák élére került, és telt házas koncerteket adott szerte az országban. Ahogy a veszprémi *Holtszezonon* is kiderült, dalaival szinte bármilyen korosztályt képes elérni. Mindez talán annak köszönhető, hogy Beton.Hofi nem csupán a különféle könnyűzenei stílusokkal kísérletezik és építi be dalaiba, hanem úgy idézi meg a kortárs trapzenét, hogy azok szövegei költőibbek, irodalmibbak a stílus zöménél, így az idősebb korosztályú zenekedvelőket is képes mindig lenyűgözni. Most sem volt mindez másként.

Okosan formált és felépített szövegekkel érkezett az Expresszó túlszűfolt terére a Pogány Induló néven futó Szirmai Marcell is, aki 17 évesen úgy alkotja meg ütős szövegeit, mintha vérbeli, tapasztalt költő lenne. Igaz, hogy sorai a konzervatívabb füleknek olykor durvának hatnak, de releváns és átgondolt, funkcióval bíró gondolatok ezek az obszcénebb sorok is, melyeket használ. Kőkemény hangzású, sötét rapdalokkal hívta fel magára a figyelmet most is, s talán az sem véletlen, hogy Beton.Hofi után mára az egyik legfelka-

pottabb előadóvá vált Magyarországon csupán a neten való nézettsége és hallgatottsága után úgy, hogy egészen eddig egy nagylemeze sem jelent meg. Zenéje szintén rezonált mindenkinél, az old school hiphop és klasszikus városi történetei, melyeket átélt, úgy tűnik, a közönségnél is elérték a kellő hatást.

Őt követte egyik személyes kedvencem, a Slow Village nevű formáció, kiknek zenéje nem kevés lírai elemet, a slam poetry műfaját idéző sorokat és nagy mennyiségű iróniát tartalmazott. Számaik már az első pillanattól kezdve megragadóak, frappáns, vicces szavak halmazával indultak, melyek az egyes dalok végére még inkább kiforrtak, s értelmük sok esetben csak ekkor csapódott le. Beatjeik bár kötődtek az újszerű stílusokhoz, de a fiúk igazán kreatívan eljárhattak a régi, hagyományos szövegeléssel is. Rengeteg ravaszul csavart szó, melyek bár elsőre egyszerűnek tündek, de később kiderült, milyen zseniális rímképletekből és formákból, ötletes ritmikai játékokból és váltásokból alakultak ki.

Az éjszakába nyúló hiphopbuli repertoárjából természetesen a 6363 művésznevet viselő Sára Gergely és Lil Frakk, azaz Babaitisz Jorgosz közös produkciója sem maradhatott el, akik az előző előadókhöz hasonlóan szeretik az irodalmi alapokat. Frappáns metaforákat és szófordulatokat dobáltak egymásnak és a közönségnek is. Számptalan témából való merítések, sűrű szövésű, kifordított nyelvi játékok szótták át a különféle költői képektől már eleve tömör szöveget, amely sokszor közelebb állt a költőiséghez, mint az utca nyelvéhez.

Végig igazán üdítő volt nézni és hallgatni, hogy olyan hazai rapzenészek vettek részt az estén, akik elég merészek voltak ahhoz, hogy elengedjék a '90-es évek óta elkoptatott, klisés szövegeket és hiphop-alapokat, s jó volt megtapasztalni ennek a sokféleségből építkező laza, mégis tartalmas bulinak az atmoszféráját, átélni a minőségi rapzenét hazánk legtehetségesebb előadóitól. Érezni a sokszínű hangzásvilágot, a kreatív szövegeléseket, és azt, hogy a hiphop és az irodalom egész jól megférnek egymás mellett, mi több, számos ponton összeérnek egymással.

Éltető Erzsébet

A *Holtszezon* zárónapján 18 órakor kezdődött a Papírkutyában a *VerShaker*. A műsorleírás „az utóbbi évek egyik legizgalmasabb, legegységesebb versfeldolgozós-verselemzős” projektjeként jelölte Zoltán Áron kezdeményezését, mely ezúttal „az egyik legjobb arc hazai költőket”, Szálinger Balázst látta vendégül. Az informatív felütés tehát egyfajta mérceként is szolgált a mintegy 40-50 főt számláló (telt házas) közönség számára.

VerShaker

Vendég: Szálinger Balázs.
Holtszezon irodalmi fesztivál.
Papírkutya, 2023. február 26.

A *VerShaker* forgatókönyve egyszerű: Zoltán Áron kiválaszt hét verset a beszélgetőpartnertől, beteszi a címüket egy üveghakerbe, a szerző kihúzza egyet közülük, amivel kapcsolatban kérdéseket kap a házigazdától, aki – színész lévén – fel is olvassa a költeményt. A *VerShaker* YouTube-csatornáján látható beszélgetésekből már a Szálinger-est előtt is tudható volt, hogy Zoltán Áront főleg a műhelytitkok érdeklik: pontosabban az ihlet- és élményhátér, leginkább az adott versé, illetve a belőle kiválasztott egy-egy szóképe. Persze az irodalomnépszerűsítő koncepció nem mehet el szó nélkül az aktualitások mellett sem.

Az élményhátér gócpontját Zoltán Áron a program kezdetén a „helyi érdekességű költő” figurájában találta meg, Szálinger verseiben ugyanis sok lokális tér és motívum szerepel. Az első szempont tehát egyszerre idézte a sztenderd irodalomórát és a szerzőt izgalmas fénytörésben láttatni kívánó népszerűsítő műsort. Az aktualitást pedig a beszélgetés másik kiindulópontjával szolgáló *Koncentráció* című verskötet jelentette, mely tavaly látott napvilágot Szálinger Balázs magánkiadásában, tulajdonképpen – Magyarországon eddig példátlan módon – közösségi finanszírozással. A szerző elmondta, hogy a kötet megjelenése óta eltelt egy év távlatából egyértelmű sikerként értékeli az atipikus könyvmegjelenést, elsősorban az eladott példányszám alapján, ráadásul nemrég hasonló formában jelent meg a *Zalai passió* című eposzának újrakiadása is. Szálinger ugyanakkor jelezte, hogy a következő hasonló kiadású kötet – az újdonság varázsának múlásával – már valószínűleg nem lesz ennyire kapós.

A biográfikus kezdést és a *Koncentráció* megjelentetésével kapcsolatos kérdéseket – továbbá a folyóirat-szerkesztéshez, illetve a vele járó mentoráláshoz kötődő rövid kitérőt – leszámítva versközeli programot láthattunk egészen izgalmas ívvel.

Az első bő negyedóránban ugyanis kérdező és kérdezett között – eufemisztikusan szólva – nem volt igazi kémia. Zoltán Áron nagy átéléssel olvasta fel az első két Szálinger-verset, a *Ferenc teret* és az *Okfejtés a térképről*-t, majd komoly invencióval és optimista nyitottsággal vetette bele magát a kérdésekbe, melyekre kevésbé rezonált a szerző. Kiderült, hogy kimondottan bosszantja, ha önértelmező költői önvalomást várnak tőle, illetve ha túlságosan nagy ívű kérdéseket kap (Zoltán Áron: „Mi jut eszedbe, ha azt mondom: felvilágosodás?”). Már ekkor látszott, hogy az érzéki élményforrásokról, illetve a történeti adalékokról nagyobb kedvvel mesél Szálinger, az *Okfejtés a térképről* című versben olvasható magasletről például megtudtuk, hogy a szerző családjával a Covid lockdown időszakában a Szentendrei-szigeten élt, és a természetközeli életmódban a vadles nem csupán biztos tájékozási ponttá vált számára, hanem rituális helylyé is, ahová mindennap fel lehet menni

(akárha munkába), és ahol egyszerre lehetett ki- és befelé figyelni. Azt is megtudhattuk, hogy a *Koncentráció* verseinek nyelvhasználatában észlelhető történeti érdeklődés erősen táplálkozik a 19. század utolsó harmadának újságírói nyelvéből, amikor már nem reformkori a nyelv, de még nem is modernista, és ez a fajta átmeneti állapot számos nyelvi virágot tárt Szálinger elé, amiket le lehetett szakítani, s amelyek jegyzetként több későbbi költemény alapjául szolgáltak.

A beszélgetés fordulópontját a harmadik, *Mélyelgő* című vers jelentette. A néhol kimondottan lelkesen, néhol flegmatikusan válaszoló költőtől a vers felolvasása után Zoltán Áron megkérdezte, hogy szerinte mi a célja a beszélgetésüknek. A meglepően merész metakérdés szemmel láthatóan jót tett a kérdés-válasz dinamikának mind Szálinger, mind Zoltán Áron szempontjából, aki a továbbiakban került az általánosító és a rossz fajta irodalomórát idéző kérdéseket, s így

szabadabbá vált a beszélgetés. A *Mélyelgő* kapcsán szóba került a szerzői imázssalkítás (akár élő, akár virtuális formában), *A világ sírdogáló szobráról* megtudtuk, hogy egy Olaszországban látott szobor ihlette, mely a *Koncentráció* első borítóján is látható, a *Barátom, a színész, biciklivel* kapcsán pedig a műnemek közötti váltás, illetve a válás általános tapasztalata került terítékre. Utolsó előtti versként az *Ölelés-tan* címűt hallhatta a közönség gitárkísérettel, zárásként pedig a *Koncentráció* záró verse hangzott el.

A nehézkesen induló est a beszélgetőtársak egymásra hangolódását követően kimondottan tartalmassá vált: a *VerShakerről* újfent kiderült, hogy akkor is „az egyik legjobb versfeldolgozós projektről” van szó, ha egyébként hasonló kezdeményezésekből nincs túlkínálat; Szálinger Balázs pedig valóban „az egyik legjobb arc” költőnk; megfontolt szépíró, erős karakter, aki két lábbal jár a földön.

Fekete Richárd

Kitelepítés, elfogadás: az író arca a világ széttört tükreben

Beszélgetés Visky Andrással nemrég megjelent új regényéről. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Fricska Szeparé, 2023. február 26.

Tartsuk fenn az önmagunk iránti gyanakvást, mert ellenkező esetben „[s]emmi nem tud megóvni bennünket attól, hogy a saját igazságunk nevében ne váljunk gyilkoló gépekké. A szememre vetik, hogy szomorúan fejezem be ezt a könyvet, de nekem a felismerés nem szomorúság, hanem figyelmeztetés: szedd össze magad, ne gondold sokat magadról, maradj csendben, nézz bele másoknak az arcába. Ne csak a saját arccoddal törődj, mert azt csak akkor lehet megóvni, ha a mások arcát is óvod” – foglalta össze Visky András a *Kitelepítés* című, a Jelenkor Kiadónál nemrégiben megjelent könyve kapcsán rendezett veszteprémi beszélgetésen az örök érvényű szentenciát, amit mégis folyton elfelejt a világ. Így válik itt, Kelet-Európában kitelepítések sorozatává az életünk. Ha nem is szó szerinti kitelepítésben élünk, de olyan kényszerű helyzetek sorozatában, amelyekben elveszíti az ember a szabadságát, és fogalma sincs, hogy mi lesz vele.

A kitelepítés errefelé most is éppen aktuális fogalom. Visky András a veszteprémi *Holtszezon* irodalmi fesztivál vendégeként a vele rendezett beszélgetésen elmondta, nagy sikerű új regényének az ukrain háború miatt adta ezt a címet. Eredetileg *Deo* lett volna. De amikor meglátta a gyerekekkel menekülő fiatal ukrain anyákat a vonaton, apa nélkül, egykori anyja arcára ismert rá bennük: „Pontosan úgy néztek ki, mint mi 1958-ban. Apa nélkül, gyerekekkel szép nők, akik nem tudják, hogy most mit kell csinálni. A gyerekek ott futkostak körülöttük, az ő arcukon meg a vákuumba hullasz.”

Az Erdélyben élő író lelkész édesapját koholt vádak alapján 22 év börtönre ítélték Romániában az 1956-os magyar forradalom utáni időkben. Édesanyját pedig a hét gyerekekkel, köztük a legkisebbel, a két éves Andrissal kitelepítették egy lágerbe a Duna-deltához. A könyv, ami az író kijelentése alapján fikció, ám mégis dokumentáltan követi a Visky család meghurcolásának történetét, mégsem bosszúért kiált, hanem inkább megértésre törekszik. Visky András azt mondja, éppen a lágerek felől lehet megérteni a történelem, a civilizációnk folyamatait.

Ebben a kontextusban bármennyire is furcsán hangzik, jó hangulatú, helyenként humoros beszélgetés részesei lehettünk, amit Ladányi István író, irodalomtörténész és tanítványa, Szendrő Sára magyartanári és dráma szakos egyetemi hallgató vezetett.

Először is a sikerről faggatták Visky Andrást. A kritika életműve csúcának nevezte a regényt. Még a fiatalok is nagyon ma-

gukénak érzik a *Kitelepítést*, ami váratlan öröm a szerzőnek, hiszen nekik aztán tényleg nem lehetnek emlékeik a kommunista diktatúráról. Egyébként pedig bevallottan attól tartott a szerző, hogy a számozott bibliai forma elriasztja őket. De nem ez történt. „Nem lehet úgy kinyitni a Facebookot, hogy ne látnánk egy újabb reflexiót a *Kitelepítésre*. Hogy bírja az író ezt a tempót, amivel szolgálja a könyvet?” – hangzott a kérdés.

Pár másodperc csönd után jött a válasz: „Jól bírom. Főként, hogy holnapután két héten át teljes csendben leszek Pannónhalmán, ahol este tíztől a wifit is lekapcsolják. Szerzeteséletet fogok élni, szó szerint. (...) Teljesen felkészületlenül ért engem a könyvnek ez az élete. Megkísérlem elválasztani a könyv életét saját magamtól. Arra jutottam, most először, hogy amint egy könyv megjelenik és elkezd járni a saját útját, az olvasói és az írói autoritás azonos szinten van. Ennek vannak teoretikus okai is, hiszen az olvasók úgy olvassák a könyvet, ahogyan az író nem tudja elgondolni. Egy szöveg, ha beváltja önmagát, mindig több, mint amit a szerző el tud gondolni róla. (...) Valahogy másképpen értelmezem ezt, ami most történik a könyvvel, és ez a másfajta értelmezés nem tudja leírni a siker szót. A siker ugyanis a piaci működést jelzi, a számszerűsíthető mozgását a könyvnek. De ez semmit nem mond el arról, hogy az olvasók hogyan viszonyulnak a könyvhöz. Minthogy a valódi műalkotás mindig a mérhetetlennel dolgozik. A siker tulajdonképpen el is tudja fedni a műalkotás létét, mert a mérhetőre irányítja a fi-

gyelmet. Noha ismerem a számokat – nem is merem kimondani őket –, mégsem ez a döntő számomra. Ezt bizonyos értelemben önvédelemből mondom, de nem áhítatoskodásból. Meglepetésként ért engem is, hogy a könyv megérintette a léleknek olyan részeit, olyan vákuumokba zuhant bele, hogy teljesen önállóso-
dott, megy a maga útján.”

Azért járunk ilyen irodalmi találkozókra, én legalábbis biztosan, mert kíváncsi vagyok az íróra, érdekel a lénye, a gondolatai, az, ahogyan felfejti előttünk saját munkamódszerét, kétségeit, ezeknek a kínzó kétségeknek a szépségét akár. Visky András ebből a szempontból tényleg teljesen átadja magát kíváncsi olvasóinak. Egyáltalán nem akar másnak mutatkozni, mint amilyen.

Szabad ember, aki folyamatosan veszélyben érzi ezt a szabadságot, és a saját történeteinek keresztül figyelmeztet is erre.

A könyv írásának a folyamatát lelkigyakorlatnak nevezte. „A lelkigyakorlatot a klasszikus Loyolai Szent Ignác-i értelmeben használom, ami tulajdonképpen egy átváltoztató, megértési folyamat, a legrövidebben definiálva. Amikor írtam a könyvet, és egyszer csak szépen elindult a maga útján, arra gondoltam, ha ebből nem is lesz könyv, én mindenképpen jól jövök ki belőle, mert elvégzem a munkát a lehető legnagyobb szigorral önmagamhoz képest. Végigcsinálom ezt a megismerési és önmegismerési folyamatot. Ebben az értelemben ez bildung-könyv. Amikor elküldtem a kiadónak, akkor az első gondolatom az volt, hogy ettől kezdve bármikor békességgel a szívemben halok meg. (...) Most, hogy a második könyvből van három és fél oldalam, most nem sürgetném a békességnek ezt a végső beteljesülését, de ugyanakkor továbbra is tartanám magam ahhoz a radikalitáshoz, amit önmagammal szemben szerettem volna artikulálni, azzal szemben, amit a világról gondolok, és arról, hogy mi az, hogy családtörténet. Mi az, hogy történelem, és mi az, hogy történet.”

A Securitate által üldözött, sokgyerekes református lelkész-családban 1957-ben született író trilógiában tervezi kibontani a témát, a Visky család meghurcoltatásának történetét, ami ugyanakkor láttelel a diktatórikus társadalomról, annak működési mechanizmusairól. A következő két könyvről annyit árult el, hogy a másodikból három és fél oldal készült el, erről nem is akart többet beszélni, már csak azért sem, mert nem tudja még, hogy egyáltalán jó-e. A harmadik könyvről szívesen beszélt, mert arról nem tud semmit, arról tehát magabiztos mondatokat tud mondani – viccelődött. Megtudtuk, hogy 1400 oldalnyi titkosszolgálati anyagot gyűjtött be a megfigyelésükről, és ennek a fikcionalizált olvasatát szeretné javasolni. „Engem nagyon érdekel, ha egy titkosszolgálat kialakít rólad egy alternatív identitást, amit valóságként fog fel, mi lesz abból. Vannak a lehallgatási jegyzőkönyvek, fotók. Magyarul, románul és angolul beszélgettünk a mi albérletünkben Szatmárnémetiben, és azt látni kell, hogy hogy fordítanak le bennünket románra, amikor például apámmal teológiai kérdésekről elmélkedünk. Fantasztikus. Mrozek, Ionesco és a politikai abszurdokat író szerzők az egészet megvennék tőlem, ebben teljesen biztos vagyok, mert úgy abszurd az egész, ahogyan van, nem is kell kitalálni dolgokat ebben. De úgy érzem, ez nem csak irodalmi, társadalmi munka is, mert nincs elvégezve nálunk ez a munka a mi társadalmunkban. És ezek az el nem végzett munkák nyúlnak utánunk, és belemarkolnak a lelkünkbe. Nem jó, hogy így van.”

Több interjúban is hangsúlyozta a radikalitást önmagával, a világgal szemben. Kiderült, hogy a vallással szemben is radikális álláspontot foglal el, holott mint Esterházy Péter megállapította volt íróársáról: „Visky akarva-akaratlanul mindig Istenről ír.” Kérdésre válaszolva nem akarta megkerülni a témát, de humorosan vezette fel: ha gyónási titokként kezeljük a válaszát, akkor elmondja. „Köztünk marad, legfeljebb a Facebookon jelenhet meg” poénjával derűtséget keltett a hallgatóságban. „Én nem tudom a hit eseményét, a hit kérdését, a hit valóságosságát sem azonosítani, de még a közelébe se hozni az uralmi egyháznak. Tehát itt van egy aporia és egy nagy önellentmondás, amit a kereszténységnek kezelnie kell. Én nem azt mondom, hogy a kereszténységnek csak szegénynek kellene lennie – bár nagyjából ezt gondolom –, hanem hogy erre Szent Pál apostol javasol egy megoldást, ez pedig a mintha teológiája, amikor azt mondja, ha van, mintha nem lenne. Nagyon érdekes ez a jözség, ami a kulcsfogalma az ő teóriájának. Nem azt mondja, hogy mindenkinek szegénynek kell lennie, hanem hogy spirituális értelemben mindenkinek szegénynek kell lennie. Tehát ha van, mondja ő, mintha nem lenne. És felsorol dolgokat, nagyon fontos dolgokat. Ez számomra a szabadság definíciója egyben. Hogy én nem lehetek foglya semminek. A szegénységnek sem. Mert a szegénység is tud gögössé tenni. Minden gögössé tud tenni bennünket. (...) Az egyház nem lehet uralmi egyház. És az egyház soha nem jár jól, hogyha bevonul a politikai hatalom szárnyai alá. Ezek fojtogató szárnyak. Ez mindig így volt az egyház történetében. Ezt nem lehet megúszni, időről időre mindig bele kell lépnünk a saját gereblyénkbe. Az orrba vág bennünket, és aztán megint elgondolkodunk.”

A veszprémi irodalmi délutánon Visky András beszélt arról a formáról is, amiben a könyvét megírta. Ez a forma a *Biblia*, az

egyetlen könyv, amit az édesanya magával tudott vinni, amikor kitelepítették őket. Minden este a barakkban gyertya csonkjánál felolvasta a gyerekeknek a *Bibliából* a napi szakaszt, aztán mesélt a saját életéről ezzel összefüggésben. „Egy gyermek sokkal jobban érti a bibliai történeteket, mert a saját történeteiként fogja fel őket. Főként mert az édesanyja így is prezentálja ezt a könyvet a gyermekeinek. Ez a Könyv, ebből olvasunk. Ez tájékozódási ponttá vált, és nyelvi kérdés is számomra. A történet értelmet tud adni a történelemnek, holott a történelem teljesen abszurd. A történelem az emberi nagyság, azaz az emberi gonoszság lejegyzett változata. A történet viszont jelentéssel tudja felruházni ezt is. És ez volt az a megfontolás, ami engem belevitt ebbe a nagyon ambiciózus tervbe, hogy bibliai formát adjak ennek a könyvnek” – mesélte. „Azt a formát kerestem, hogy amikor az olvasó olvasza ezeket a szövegeket, mintha valaki beszélne hozzá. Tehát hogy halljon egy hangot. Nem egyszerűen egy írói hangra gondolok, hanem egy valóságos hangra. És úgy éreztem, hogy ez a töredékesség is, amit javasol a könyv, megsegíti ezt, hogy van mindig egy szünet benne. Tehát a visszhangosságát is a szövegnek talán elő tudja segíteni.”

Megfejtette azt is, miért kezdődnek kisbetűvel a történetei, és miért nem tesz pontot a végén. Mert ezzel belehelyezi önmagát egy nagy történetbe, „ami nem velünk kezdődik és nem velünk fog befejeződni”.

Beszélt arról, hogy regénye szereplői szinte egytől egyig valóságos személyek. A Bukaresti Történeti Levéltárból kikérte a titkosszolgálati iratokat. Ezek segítségével rakta össze, mintegy hitelesíti a családtörténetet. Minden név, iktatószám ellenőrizhető. Külön kérésre részletezte Richárd rabbi alakját, aki egy nagy mítosz, továbbá a görögkeleti papét, akihez misére jártak a kis kápolnának berendezett barakkjában. S aki valóságos szent volt, nagyon átlátszó bőrű, törekeny. „A táborlakók meg voltak győződve afelől, hogy levitált. Vita csak arról volt, hogy miközben levitált, fénylett-e a teste.”

Lehetne írni még sokáig, mi mindentről esett szó, szívesen folytatnám tovább, de már így is bőven túlléptem a keretet. Csak még egyvalamit muszáj idézni az írótól, a fikció és valóság viszonyát, hiszen ez a regény egyik alappillére. „Fontos tanítás számomra, hogy a valóság egy konstrukció, ami nem azt jelenti, hogy nincs valóság, de mégiscsak egy konstrukció, mert mindannyiunk számára valami más fontos belőle. És ezt a mozaikot kell összerakni ahhoz, hogy létezzen a valóság. (...) Ha megkérdezik tőlem, hogy mindaz, ami a regényben van, valóságos-e, mindig azt mondom, ha a regény beváltja magát az olvasó lelkében, az a valóság maga. Nekem a regény megírásakor az egyik legizgalmasabb felismerésem abból adódott, hogy megismerhettem az idősebb testvéreim emlékeit azokról az időkről. Heten vagyunk testvérek. Nagyon izgalmas, hogy ki mire emlékezik. És akkor elgondolkodtat, hogy vajon nem az tesz bennünket emberre – és ezt bele is írtam a könyvbe –, hogy a másik valóságérzékelését is elfogadom. De ez a legnehezebb, mert a másik hülye, per definitionem. És ebben nagyon sok igazság van akkor, ha magamat is bevonom. Ha azt gondolom, hogy az ő szemében meg én vagyok hülye, mint a kerítés. És akkor ez teljesen rendben van, mert akkor egy szintre kerültünk. Ha nem így tekintünk a valóságra, akkor manipulálhatók vagyunk. És nekem ez óriási tanítás volt, és azóta másképpen élek, fontosabb nekem az, hogy ha valakinek radikálisan más a véleménye valamiről, attól még az embert fogadjam el. (...) A képzelet nem alacsonyabb szintű megismerése a világnak, mint mondjuk Pitagorasz egyenlete. Ráadásul az is csak egy bizonyos matematikai térben érvényes. Nem alacsonyabb szintű, mert mi ebből vagyunk. Mi történetekből vagyunk, hangokból vagyunk. Amikor megszületünk, nem egy vegyipari laboratóriumba visznek be bennünket, hogy megismerjük a valóságot, hanem meséket mondanak nekünk. A képzelet általi megismerése a világnak, amit nagy általánosságban művészetnek nevezünk, az pont olyan lényeges, mint a vallási és a tudományos megismerése a világnak. Abból az elképzelésből lettek a gázkamrák is, hogy a tudomány mindent megold. Mert minden megoldható. Ebből lettek a gulágok is, a társadalmi eugenika: nem tökölnünk, kinyírjuk! Nem foglalkozunk vele, mert nagyobb tervek vannak előttünk. És itt máris önpusztító módon kezdünk élni. A történelem az önpusztítás története is.”

Bartuc Gabriella

Költészet és zene fájdalmasan szép találkozása

Lázár Domokos és Áfra János irodalmi estje. Holszezon irodalmi fesztivál.
Expresszó, 2023. február 26.

A Holszezon irodalmi fesztivál keretében láthattuk Veszprém-ben Áfra János Sziveri János- és Gérecz Attila-díjas költő és Lázár Domokos, az Esti Kornél, Lázár tesók és a már feloszlott Pegaszuszok Nem Léteznek zenekarok dalszerzője, énekes és gitáros közös előadását, ami egy egészen különleges kalandra invitálta az irodalomszerető közönséget. Nem túl könnyed, sőt, kifejezetten nehezen emészthető, de annál felemelőbb vasárnap délutáni program volt az övék, ahol a kortárs versek és dalok valósággal életre keltek a két művész által. A már jól összeszokott duó a közönséget elgondolkodtató és megérintő Áfra János-versekkel, a felsorolt formációk ismerős slágereivel és „egy szál gitáros” feldolgozásokkal várta, melyeket improvizatív betétek is fűszereztek.

In medias res csaptak bele az előadók az irodalmi délutánba, Áfra János *Mi* című versével vette kezdetét a szinte már mélylélektani utazásnak mondható verses-zenés kaland, melyet rögtön egy erre reflektáló zeneszám, Lázár Domokos *Csak mi* című, alapvetően a Lázár tesók kéttagú zenekarának jól ismert, lassú dallama követte. A műsor további része is ily módon épült fel: az alapkoncepció az volt, hogy egy verset egy dal követ, s ezek általában vagy utaltak egymásra az azonos téma vagy motívumrendszer alapján, vagy az adott költemény megzenésített formáját hallhattuk. Ami közös volt ezekben a darabokban, hogy mindegyik végtelen szomorúságot és melankóliát árasztott magából. Ez persze nem volt feltétlenül rossz élmény, sőt! A mélybe húzó, többnyire elégikus hangulatú és nehéz témák valamilyen megmagyarázhatatlan módon mégis felemelően, mondhatni léleksimogatóan hatottak a térben.

Jól érezhető volt a kiegyensúlyozott összhang költő és zenész között, és mindkettejüknek sikerült olyan atmoszférát teremteniük, amely magával ragadta az egész közönséget. Bár minden egyes előadott vers mélyen megrázó volt, a gitárjáték mindig feloldotta az elhangzott szövegek utáni feszültséget, s így igazán meredek érzelmi hullámvasútban volt részünk, ahol a zenével és a költészettel való találkozás együttesen érte el a kellő hatást.

Áfra János és Lázár Domokos párosának különlegessége abban rejlett, hogy a költészeti és zenei elemeket nemcsak harmonikusan ötvözték, hanem sikerült az Expresszó kissé sötét, félhomályos terében olyan hangulatot és hangzásvilágot létrehozniuk, amely során a fülbemászó szövegek és az azokhoz tökéletesen passzoló versek elértek egészen a szívünk legmélyéig. Az előadáson felcsendülő dalokban és lírákban lehetséges életek, én és te viszonya, a hiány, a mély lélegzetek, az éjszaka sötétje, kertek és madarak, na meg az Esti Kornél egyik legnagyobb slágerében felcsendülő „rohadt eső” képe is megjelent előttünk.

Szívfacsaró volt hallgatni olyan szövegeket, mint például a *Mély lélegzetek* című vers, ahol az édesapa gyermekkori elvesztésének élménye kapcsolódik össze egy jó fizikumú férfi képével, amelyet a lírai én utólag kísérel meg felidézni. Ezekbe vegyülnek a gyermeki pozíciókból tett utalások, az egyszerre érzékelt jelen- és távollét, melyek több Áfra-szövegben is megfigyelhetőek voltak. A gyermekkori emlékezete, a fák zöldellő lombja, a gőzölgő leves illata, felhőtlenység, gondtalanság, és az ezeket ellensúlyozó betegség, elmúlás képei így váltották egymást szövegről szövegre, dallamról dallamra, folytonos feszültséget és vibrálást keltve a levegőben.

Bár mind a dalok, mind a felolvasott szövegek személyes jellegű megszólalások voltak, ezek szerencsére mégsem estek az öncélúság csapdájába, végig úgy éreztük, hogy mindazok a tapasztalatok, amelyek megfogalmazódtak az előadás során, velünk is megtörténtek, mi is így érzünk.

Gyönyörű és egyben fájdalmas dalokban és versekben volt részünk, melyeket áthatott kiüresedett életünk megtapasztalásának élményvilága is. Fekete humor és ironia, a mindennapok magá-

nyosságát és sérülékenységet álcázó hangvétel vegyítődött a lírai-val, belül zokogtunk, ugyanakkor egyszerre meg is nyugodtunk.

Mindenki nagy öröme nem maradt el a folyamatos kapcsolattartás a közönséggel. Az egyes szövegek és zeneszámok között volt némi közzjáték, amelyek során a mesterséges intelligencia jelenlétéről és hatásáról esett szó, és érdekes gondolatmenet bontakozott ki arról, hogy miként befolyásolja a technológia a művészetet és a kreativitást. Ez a rövid eszmefuttatás némileg kizökkentett bennünket az elmélyült állapotból, amibe a szomorúság, ám mégis csodaszép versek és dalok által kerültünk, de aztán hamar visszazuhantunk a mélybe.

Olyan költőóriások is megidéződtek az este folyamán, mint Tandori Dezső, akinek külön verset szentelt Áfra János *Az éj felé* címmel, de elhangzottak más pályatársakhoz való ajánlások is, a közönség soraiban ülő Likó Marcell és Bodor Áron zenésztársak is külön meglepetésszövegeket kaptak a délután folyamán.

Mindent összevetve élménydús, érzésekben gazdag volt az egész este, melyen sírás és kacagás, fájdalmas megszólalások, majd az azokban feloldódó csend is jelentéssel itatódott át. Ebben a verses-zenés előadásban lényegében minden benne volt, ami folyamatos libabőrözést és katartikus élmények nyomait hagyta maga után egy ilyen nem mindennapi veszprémi, tél végi délutánon.

Éltető Erzsébet

Underground erő a mainstream mögött

Iamyank: *Una Notte*. *Holtszezon* irodalmi fesztivál. Expresszó, 2023. február 26.

Mindig csodáltam az olyan előadókat, akik nem hajlandóak elvárások mentén alkotni. Hirtelen elkezd munkaíze lenni a zenének, ha a népszerűséget tűzi ki célul: megjelenik benne a befektetés, növekedési ráta, karriercél. Ezek pedig nem a művészet, hanem a kapitalizmus kifejezései.

A tehetség, ha elhivatottságból dolgoztatja a tulajdonosa, helyet csinál magának. Ezt látjuk akkor is, ha megfigyeljük iamyank munkásságát. Sokáig csak annyit éreztem belőle, hogy állandóan dolgozik valamin, minden, amibe belehallgatok, erős, és semmilyen hatással nincs rá a megtekintések száma. Körülvetve egy elhivatott, szűk kör, akik közlelől érezhették, hogy itt valami *gyűlik*, és nem fog elférni ilyen szűk körben. És most kiadta az előző év egyik legerősebb magyar lemezét (*Láttam a jövőt meghalni*), az ország egyik legnépszerűbb zenekarának (Vad Fruttik) producere lett, sőt, aztán a billentyűse is. De hiába ért fel a mainstreambe, az *Una Notte* szellemisége azt mutatja, hogy mainstream alkotó soha nem válik belőle. Egyszerűen olyan sokrétű a munkássága, hogy ha a közönség igényeivel könnyen azonosuló zenészekkel működik együtt, nagy tömeg ízlését formálhatja ez a kiemelkedő minőségű megszólalás.

Az *Una Corda* zongora bátor újraértelmezése a hangszernek, a mögötte húzódo szellemiség nagyon jól rezonál Yankkal. Miért kellene újragondolni egy olyan hangszer, ami évszázadokkal ezelőtt kiforrott, mondhatjuk, hogy tökéletesre? Azért, hogy valami olyat hallhassunk, amit még senki sem hallhatott. A billentyűnkénti egy húr nyersen, meztelenül szól, ez a lecsupaszítotttság mégis meleg atmoszférát képez. Az egyszerűség itt nem az összetettség hiányát, hanem a nyers őszinteség hangulatát jelenti. Yank minden projektjét áthatja az egyedi megszólalás igénye, ezt a hangszer láthatóan különös alázattal szólaltatta meg. A műsor nem dalokból, hanem hangulatokból épült fel. Ezek lassan folytak át egymásba, de az egyes hangulatok felépítésén is érezhető volt Yank precizitása. Akik dalokat kerestek, csalódhattak, de ahhoz képest, hogy mennyire underground ez a műsor, jelentéktelen volt a lemorzsolódás és a tanácstalan tekintetek száma.

A *Holtszezon* fesztivál aznapi expresszós műsora alatt ezen az egy koncerten éreztem indokoltnak azt, hogy csak az elején és a végén szolgálták ki a közönséget a pultnál. A kisebb zajok között is zavartan néztek körül, olyan feszült volt a csend a nézőtéren. Érezhető hatással volt a közönségre a zongorajáték, amit Yank régóta csiszolt effektjei tettek emelkedetté vagy éppen szívbe markolóvá. Az egyetlen hiányérzetem a hangszer sajátossága miatt volt. Halkan szól, nehéz kihangosítani – még könnyebb lett volna ráhangolódni, ha letaglózó hangerővel szólal meg.

Szóval valószínűleg azért tartom nagyra az ilyen előadókat, mert nekik van igazuk. Ikonok – egyszer – csak belőlük lesznek. „Ha mindent beleadsz, és különleges vagy, akkor sikeres leszel” – twittelte néhány napja Hundred Sins, a tehetségkutatók és a nagy kiadók ellen felszólalva. Ez a siker önmagában még nem jelent magas művészeti színvonalú produkciót, de iamyanknál jó ízléssel és a megfelelési kényszer áldásos hiányával párosul. Méltó zárása volt a fesztiválnak.

Bodor Áron

Sine ira et studio

Az első tematikus útvonal a várban a WIP'23 – Work in Progress program keretében. 2023. január 20–22.

Az Európa Kulturális Fővárosa-program-sorozat megnyitójára a veszprémi érsekség különleges eseménnyel készült. A 2023. januári alkalmakra kiadott színes ismeretető a következőképpen hívta az érdeklődőket: „Túrát vezetünk az égbe, és a földre hozzuk a mennyországot. Elfeledett kőszobrok és pompás mennyezetképek titkait fejtjük meg, múltjuk nyomait kutatjuk, és meglepő nézőpontokból mutatjuk meg őket.” „Úgy látják majd őket, ahogy más-kor nem: munka közben.” S valóban, a kényelmesen járható lépcsős állványzat és több irányban mozgatható nagy, mobil tükrök segítségével olyan közlőlől és olyan részletesen láthattuk a mennyezetképeket, mint még soha. De mi is volt a tematikus útvonal témája, vezérfonala? Nem más, mint a Szentháromság, illetve a Szentháromság faragott és megfestett ábrázolásai. A témaválasztás ötletét az érseki palota, a székesegyház és a ferences templom által körülhatárolt téren, több korábbi kanonoki ház lebontása után Padányi Biró Márton megbízásából 1749-1750-ben épült Szentháromság-oszlop adta, amelynek restaurálása az ünnepi események megnyitására már befejeződött. A Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjtemény igazgatója, Nagy Veronika számára ezért egyértelmű volt, hogy a Szentháromság-oszlopon kívül az érseki magánkápolna és a ferences (Szent István-) templom mennyezetképét is a bejárando útvonal látnivalóihoz kapcsolja, s a séta során munkatársaival együtt részletesen ismertesse azok keletkezését, kutatástörténetét és a restaurálások során nyert újabb megfigyeléseket.

A Szentháromság-oszlop építészeti munkáit és szobraikat egy részét is Walch Tamáshoz kötik, miközben Schmidt Ferenc Józsefnek tulajdonítják többek között az oszlopot koronázó Szentháromság-szoborcsoportot. Az oszlopon puttók, szárnyas angyalok, Szűz Mária, az alsóbb régiókban pedig püspökök szobraikat állították fel. A szentek között látható Szent István király és Szent Imre herceg alakja is. A bábos korlát csak a 18. század vége felé készült el. A bántapusztai mállékony mészke azonban nem időálló. A Szentháromság-oszlop szobraikat többször, csak a 20. században például öt alkalommal kellett javítani, majd a század végére a nagyon sérülteket újakra kellett cserélni. A várprojekt keretében az egész oszlopot restaurálták. Eredményét a séták alkalmával a téren, a január 21-i megnyitó egyik hivatalos helyszínén, vagy éppen a televíziós közvetítés segítségével láthattuk.

Az érseki magánkápolna 1772-re készült el. A szakemberek számára restaurátori kutatás nélkül is látható volt, hogy a „püspöki magánkápolna nem eredeti formájában maradt meg” (Somorjay S.).

A jelenlegi feltáró munkák is megerősítettek a fentieket, sőt a korszerű módszerek segítségével a még nem várt helyeken is felfedezhetővé váltak kisebb-nagyobb változtatások, kiegészítések vagy átfestések. A kápolna legnagyobb attrakciója a Johann Ignaz Cimbalnak tulajdonított mennyezetkép, *A megváltás allegóriája*. Egészen különleges elgondolásban ábrázolja a Szentháromságot. A képen a földgömb, az Atya, a Szentlélek, valamint a kereszt hangsúlyos, de közöttük a Fiú egészen szokatlan alakban, apró gyermekként jelenik meg. A megtestesült Fiú megérkezni készül, vagy csecsemőként éppen megszületett, hogy keresztalálával azután megváltsa a rá várakozó ószövetségi ősokeket s a világot. Biztosak lehetünk abban, hogy állványzat nélkül, csak úgy beszélve a kápolnába, ezt az aranylő felhőben megfestett gyermekalakot nem vennék egyébként észre. A séták vezetői Cimbal különleges, az újabb vizsgálatok során kiderült sajátos festési technikájára is felhívták a figyelmet. A festő a vakolatra (mintha vászonra tette volna) temperával festett, majd az egész képet lelakkozta. „Így érte el, hogy a színek a freskókhoz képest sokkal telítettebbek lettek, és megőrizték ragyogásukat.”

Az útvonal harmadik állomása a ferences templom volt. A szentély boltozatán itt is a Szentháromságot láthattuk. A festő ezúttal a német származású, az 1780-as években Veszprémben letelepedett és ott elhunyt Bucher Xavér Ferenc volt. Hogy nyakunkat kímélik, a bemutató szervezői nagy, forgatható tükröket helyeztek a szentély padozatára. Ezek a tükrök egyébként a következő túrák során új helyszíneken ismét jó szolgálatot tehetnek. A templom padsorait jelenleg külső műhelyben újítják fel. Az üres templomhajót kihasználva, a múzeumigazgató kitűnő ötletéből ideiglenes „dobogók” elhelyeztek néhány olyan, nagyon erősen sérült szobrot, amelyek eredetileg a Szentháromság-oszlopot díszítették, s lecserelésük után meglehetősen méltatlan körülmények közé kerültek. A tematikus útvonal sétái után ezeket a szobrokat is kezelésbe veszik, megkezdik restaurálásukat. A fakeretbe töltött zúzalék anyagból összeállított provizórikus „dobogókat” elbontják, s megkezdődhet az oltárképek restaurálása. A padok visszahozatala és a restaurálás befejezése után a templom visszakapja eredeti funkcióját.

A Work in Progress következő eseményeire várhatóan májusban kerül sor. Addig is köszönjük a szervezők fáradozását, a tematikus útvonal kidolgozását, az eredmények (részeredmények) láttatását, valamint a munkafolyamatokba való betekintés lehetőségét.

A várat és a várost jelenleg állványok, daruk és munkagépek uralják. Sok még a tennivaló, s csak remélni tudjuk, hogy 2025-re befejeződik minden fel- és megújítás, újonnan kezdeményezett építkezés, s Veszprém valóban szép lesz, „ragyogni” fog!

Aki még a sétán és a színes ismertetőn kívül többet is szeretne tudni a bejárat útvonaláról, azoknak olvasásra ajánlom:

Balassa László–Kralovánszky Alán: *Veszprém*. Panoráma, 1983.

K. Palágyi Sylvia: Szentháromság-szobrok Balatonedericsről és a veszprémi főegyházmegyei gyűjteményből – A felhők, mint a meghatározás esetleges támpontjai. *Corde aperto*. Tanulmányok Kredics László nyolcvanadik születésnapjára. Veszprém, 2012. 115–136.

Somorjay Sélysette: A veszprémi érseki palota kápolnája. *Veszprémi Szemle* 60. 2021/1. 26–45.

Palágyi Sylvia

Tíz után tizenöt, avagy több cimbalomszólót a világbékeért!

Az idén 15 éves Budapest Bár koncertje a Hangvillában, 2023. február 11.

2007-ben Gáncs Andrea és Farkas Róbert menedzser-művész házaspár egyszeri projektként indították a Budapest Bárt, s ekkor még nem sejtették, hogy a produkció hamar zenekarrá érik majd, amely tizenöt évvel később is megtölti a fővárosi, vidéki (és külföldi) koncerthelyszíneket.

A produkció népszerűségét az is jelzi, hogy a szombat esti koncert jegyeit pillanatok alatt elkapkodták, én a délutáni, szintén telt házas előadásra érkeztem a közönség többi tagjával, akik között gyakorlatilag minden korosztály képviseltette magát. Bevallom, bár meglehetősen tág horizonton mozogok zenehallgatás terén, a Budapest Bártól korábban kevés dalt hallottam – talán pont azért, ami Farkas Róbertet inspirálta a produkció létrehozásában: a jellegzetes, cimbalommal doromboló, hegedűvel síró, sokívű cigányzenéről leginkább a *Jó ebédhez szól a nóta* jutott eszembe. Eddig.

Amikor a csodás Behumi Dórrival megszólalt az első dal, Herrer Pál régi slágere, az *Engem a rumba döntöget romba*, már nem tartottam tőle, hogy a kifogástalan zenei minőség ellenére is azzal távozom majd a koncert végén, hogy a ránk, magyarokra olyannyira jellemző múltba révedés, „régén minden jobb volt”, „békebeli idők zenéje” jegyében komponált műsort hallottam. Nem terjengett molyirtóság a levegőben, nem szálltak leszagotott pókhálók, nem az történt, hogy leporoltak egy több mint hatvanéves sláger, és áthangszerelték. A klasszikus cigányzenei hangszerelés ellenére minden szempontból modern dalt hallottam, s ugyanez mondható el a műsorban szereplő többi régi slágerről is – Fényes Szabolcs szerzeményéről, a *Szerdán tavasz lesz-ről* vagy a *Tíz után* című De Fries Ká-

roly-szerzeményről, amit nagymamámtól sokszor hallottam. A műsor „régis slágerek újragondolva” szekciójában talán a Keleti András által előadott *Stux, maga vérbe-li párizsi lett* volt a legkiemelkedőbb, az egész nézőtér vokálozott a Colorstar zenekar egykori énekesének, aki bevallása szerint képtelen megenni ezt a dalt, mert gyermekkorra óta nagyon szereti.

A régi slágerek mellett 2014 óta a zenekar saját szerzeményeket is játszik, ezek többnyire modern kori kuplék. A 2015-ben feloszlott Heaven Street Sevenből ismert Szűcs Krisztiántól a *Húszezer éjszakás kalandot* és a *Jövőre* című szerzeményt hallhattuk, Keleti Andrásról pedig a Magyar Nemzeti Cirkusz álomszerű világa ihlette *Edömér, az idomár* hangzott el.

A dalok harmadik csoportja a más műfajból átemelt, helyenként meghökkenítő, ám mindenképpen szerethető magyar és külföldi slágerekből áll össze. Németh Juci (akit már az Anima Sound Systemben is imádtam, az Underground Divas tagjaként pedig még inkább) nem pusztán elénekelt a *Fülemüle* című Kaláka-dalt, de el is fuvolázta, majd Szűcs Krisztiánnal duettben adta elő Nancy és Frank Sinatra slágerét, a *Something Stupidot*. A zenekar kiváló zenészei, Farkas Róbert (hegedű), Ürmös Sándor (cimbalom), Ökrös Károly (zongora és harmonika), Farkas Richárd (nagybőgő), Kisvári Bence (dobok) a legnagyobb természetességgel kísérték még a *Flashdance*-ből ismert *Maniac*-et is.

Az énekesek közül Lovasi Andrásról még nem említettem, pedig legrégebbi kedvencem a csapatból, és a koncert legviccesebb mozzanatát és legnagyobb élményét is neki köszönhetem. Előbbi a *Boogie a zongorán* volt, amit huszonnégy órán belül tőle hallottam másodszer (pedig ritkán hallgatok LGT-t), utóbbi pedig a Keleti Andrásal duettben előadott Simon and Garfunkel-sláger, a *The Sound of Silence*, amelynél egészen libabőrös lettem.

Ami zenészek-énekesek laza szövetségéeként indult a kávéházi cigányzene felfrissítésének és népszerűsítésének céljából, nem pusztán összetartó csapattá kovácsolódott, de lefektette egy új műfaj, a gypsy lounge alapjait is. Régi sztereotípiák, hogy a roma zenészcsaládok tagjainak „vérben van a zene”, „hangszerrel a kézben születnek”, ám itt ennél sokkal többről van szó. Farkas Róbert zenekar- és zenei vezetőként nem pusztán leporolta a régi műfajt, de bátran feszegeti a határait, zseniális érzékkel vegyíti más műfajokkal, miközben a hangszer és a cigányzene gyökerei iránti alázat egy pillanatig sem csorbul. Sztereotípiákat és előítéleteket döntöget, reméljük, még nagyon sokáig!

Nyakas-Fehér Fatime

Streisand-komprehenzív

Barbra Streisand! – és én? Kozma Orsi koncertje. Közreműködött: Cseke Gábor – zongora, zenei vezető hangszerelés, Hárs Viktor – nagybőgő, basszusgitár, hangszerelés, Pusztai Csaba – dob, Zana Zoltán – szaxofon, klarinét és valami furcsa elektromos fúvós hangszer, Fehér Géza – gitár, továbbá a Mendelssohn Kamarazenekar Kovács Péter irányításával. Hangvilla, nagyterem, 2023. február 3.

Barbra Streisand életművének szűk keresztmetszete szünettel együtt két órában. Nagy a kihívás, hiszen hatalmas az életpálya, Barbra Streisand utánozhatatlan hangja meg isteni magasságokba emeli a tétet. A nagyterem közönségének lelkesedése sikerről szól, a dalok és megszólaltatásuk az előadók teljesítményét dicséri. Méltán. Műfajok és tematika: jazz – szving – filmzene – pop. Ebben a sorrendben.

Barbra Streisand az amerikai színpadi és filmvilág valódi csillaga. Tavaly ünnepelte 80. születésnapját és aktív pályájának 60. évét. Igazi sztár (nem celeb), igazi teljesítménnyel, igazi személyiséggel, tapintható karizmával. Gondoljunk csak a *Yentl* filmbeli alakítására vagy az *Ilyenek voltunk* (*The Way We Were*) történéseire, de akár a *Hello Dolly Mrs. Levijére*. Mindenhol hiteles színészként is. Számos Broadway-musical szereplője, aki az ének mellett rendez és komponál is. Mégis az éneke az, ami őt messzi magaslatokba emeli, és az amerikai zenei világban – legyen az jazz, szving, filmzene, vagy akár pop, diszkó – kivételessé teszi. Sok mindenbe belekóstol, bár a színen maradás igénye néha olyan kényszerpályára is kényszeríti, amivel maga sem ért mindig egyet, de a teljesítménye ott is megkérdőjelezhetetlen. Mezzoszopránja és professzionális énektechnikája utánozhatatlan.

Kozma Orsi érzi is ezt, és a bevezető konferenciájában – és a koncert címében: *Barbra Streisand! – és én?* – utal is erre, amikor arról beszél, hogy régi vágya volt a streisandi örökség népszerűbb darabjainak honi megszólaltatása, de mindig tudatában volt annak, hogy Streisand minőségéhez maga Barbra Streisand kell. Méltó szerénység, tisztelendő igyekezet! Kovács Pétert és zenekarát kereste meg ötletével, akik nyitottak voltak erre a műfajra is, és megfelelő hangszerelés birtokában több alkalommal partnerként működtek közre. A Cotton Club Singers volt énekeseként és jelenlegi aktív időszakában is leginkább a szvingkorszak műveire kötődik, de nem hezitál, ha időnként műfajt kell váltania. Kozma Orsi lágéja kicsit máshol fekszik Streisandéhoz képest, de érezhető belső átéléssel hitelessé tudta formálni a dalokat,

meggyőző volt. A hangosítás talán nem mindig emelte ki eléggé hangját a tömör zenekari szövedékből, pedig azért itt az éneké volt a főszerep. Két dal erejéig Szabó Kimmel Tamás is színpadra lép, Barry White-osan bársonyos orgánummal. Duettjük színpadi elemként is érzelmi hullámokat keltett.

A jazz feelinget a kombó adja. Az afrikai, majd afroamerikai gyökerek európai hangrendszerrel történő fúziója teremtette ezt a sajátos zenei irányzatot, aminek lebegő ritmikája és intonációja sokkal inkább érzékeny alapul, vagy érzi valaki, vagy nem, ezért is játsszák jazz-zenészek. Az igazi jazz alapja persze a blues, és alapfeltétele az improvizáció, a szving inkább a szórakoztató zene felé közelít, igaz, magas nívón. Egy öttagú csapat már önmagában is „jazz-, szving-, filmzene- és popképes”, ám ha ez kiegészül egy, a klasszikus zenéhez szokott, de itt is maradéktalanul helytálló kamarazenekarral, akkor a dalok a maguk teljességében megszólalhatnak, főleg, ha jók a hangszerelések. És jók! Az úgynevezett szvingkorszak és a jazz big bandjei is inkább fúvós szekciókkal dolgoztak, de az est tematikájához jól illeszkedett a szimfonikus hatás, nem támadt hiányérzet a hallgatóban. A koncert dirigense, Kovács Péter képes összefogni az eltérő zenei szemléleteket és a jazzcsapatot irányító Cseke Gáborral – aki nem melleleg a hangszerelés alkotója és aktív jazz-zongorista, tanár –, közösen stabil alapot teremtenek. Zana Zoltán szaxofonszólói valódi jazzérzetet hordoznak, Hárs Viktor „húzó” bőgője úgy hozza a szvingérzetet, ahogy azt kell. Kellő alázattal kíséri a dobos, Pusztai Csaba – érdekes módon hangerőben néha kiszólva a többi hangszer közül –, Fehér Géza gitárja szépen belesimul a zenekarba, a pop-diszkó stílusban rockos érzettel szól az overdrive-os gitárszólo.

Ikonikus zenéssel, átszellemült énekkel, korrekt zenekari háttérrel hangzott fel tehát az esti koncert. Barbra Streisand és dalainak hatása alól nehéz kivonnia magát az embernek, és ha van, akiben marad kétség a pop-diszkó korszakával kapcsolatban, arra pontosan a közönség reakciója a felelet: a legtöbb ovációt mégiscsak ez váltotta ki. C'est la vie.

Kovács Attila

A múlt már nem teher

Vad Fruttik-koncertek.
Veszprém és Gyöngyös,
2023. január 13. és február 17.

Cseppfolyóssá válik körülöttünk az idő. Szűk helyiségben tágulnak ki az érzékeink, szilárd pontokat keresünk az elhajolt térben. Lassan találjuk meg a közös pontokat, hol erőteljesebb, hol pszichedelikusabb a hangzás, mint ahogy megszoktuk.

Gyöngyösön vagyunk, a Start Műhelyben, de lehetnénk – voltunk – a veszprémi Expresszóban, lehetnénk – voltak – a budapesti Akváriumban, Szombathelyen, Fehérváron, Tatabányán, Miskolcon, Szegeden. Vad Fruttik-koncerten vagyunk, voltunk. És leszünk. Ha kérned, milyen volt – a múlt már nem teher.

Tavaly decemberben, új stúdióalbumának megjelenésével egyidejűleg megszűnt létezni mindaz, amit tizenöt éven át Vad Fruttiknak ismertünk, és elkezdődött valami új, ami a nagy egészet tekintve úgy tudott Vad Fruttik maradni, hogy sok kis részletében egészen más lett. Az új lemez hangzásáról, a komfortzóna elhagyásáról már írtunk korábban (*Séd* 42. szám), de ahogy egy futó teljesítményét sem az mutatja meg, mit tud egy szélcatornában, a zene is egy koncerten méretteti meg magát igazán.

Megnéztük hát az újjáalakult és az elmúlt időkhöz képest intenzívebben koncertező Vad Fruttik két fellépését is. Az új felállásban az elsőt, a veszprémit, és azt a gyöngyösit, amelyre nagyjából két hónapnyi együtt zenélés után érkeztek. Megnézhetjük volna a február eleji két budapesti koncert egyikét is, de egy akváriumos fellépés – vagy egy parkos, kobucis – mindig más, mint a menetrend szerint érkező vidéki klubkoncertek.

Mit lehet látni két koncertből? Két pontból fel lehet rajzolni egy egyenest, eljutva rajta végtelenből végtelenbe. De fel lehet-e rajzolni belőle egy zenekari ívet? Mintha egy maratoni futás filmfelvételének száznyolcvanezer képkockájából merevíténénk ki kettőt. Sokat elmond, de alig árul el valamit. *Egyre csak szemcsésebb lesz.*

Sokkal kevesebb elektronikus rásegítés. A basszusok és a dob térnyerése. Sokkal erőteljesebb hangzásvilág. Parttalan sötétet széthasító dallamok. Bátrabb, karakteresebb érzések, több harag, kevesebb szomorúság. Az *Úgy fáj* és a *Ballagsz tovább* egészen másképp szól, mint eddig hallottuk. Egyik megszólalásról a másikra is erősödik benne az indulat. Lány dallamok helyett nyersebb hangú kirándulás a holdra, a szokottnál is erőteljesebb basszussal induló *Válaszok nélkül*. Minden kicsit másabb, szegényesebb, mint a *Tartalak*, vagy lendületesebb, mint a *Kemikáliák*, minden kicsit másabb, mégis így lesz kerek egészben ugyanaz, ami volt – mégis meghaladva azt, ami volt. Néha meg keresi magát a hang, de a szemünk és a szánk egyre gyakrabban telik meg fénnel. Az idő kitapinthatóvá válik, a hiány kitölti a belőle kinőtt teret. Természetes könnyedséggel vagy kemény munka után, de helyükre kerülnek a dolgok, leállni nem lehet, repít a lendület, repít a végéig, repít még tovább, a két pontból megrajzolt egyenesek végtelenségébe.

A koncertnek vége. Lakossági popdaklok. A vidéki diszkós nem érti.

Elcsitítjuk végre, ami a belsőkben remeg. Hova megyünk? Megyünk-e valahova? Mennek valahova. És nem elrohannak saját maguk előtt.

Haász János

„...mert a legjobbak – már álmodni sem mernek. Csak hisznek, és gondolat nélkül remélnék”

Karaffa – drámák. Nyilvános könyvbemutató a Kalligram kiadó szervezésében. Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, Lotz-terem. 2023. február 6.

Meggyőződésem, hogy Petőfi Sándor egyetlen regényének, *A hóhér kötelének* megjelenése napján sötét, viharos éjszaka volt. Egész nap, évszaktól függetlenül, pusztán azért, mert a mű természetéhez az a hangulat dukált. Arra a kérdésre azonban, hogy *Karaffa* címen ismert, befejezetlenül maradt drámája milyen hangulatú művé válhatott volna, tőle magától már nem kapunk választ, így be kell érünk azzal a tíz felelettel, amit a kortárs magyar irodalom legjava adott a feladványra.

A *Karaffa – drámák* című kötetben összegyűjtött tíz rendkívül eltérő írás hivatalos megjelenésének napja olyan színi, hideg és borongós kora februári időpontra esett, mintha a művek hangulatának különbözősége egyszerűen kiegyenlítődött, majd semlegesítődött volna, már csak azért is, mert a könyv tartalma többé már nem egy drámapályázat vetélytársait vonultatta fel. A verseny véget ért, az eredmény közhírré tétetett, a drámagyűjtemény pedig a startkockára visszatérve úgy állítja elénk az írásokat, ahogy megszülettek: egyenrangú felekként, a győztesekre vonatkozó megkülönböztető jelzések nélkül. A könyvbemutatón nem volt mód arra, hogy mind a tíz szerző mesélhessen arról, mi ihlette őt a folytatásra a mindössze két jelenetből álló töredék szövegében; mit tűztek ki maguknak célként, amikor elkezdtek írni. Február 6-án a Petőfi Irodalmi Múzeumban a három nyertes mű szerzője kapott lehetőséget, hogy betekintést engedjen az alkotói folyamatokba: Márton László, Szálinger Balázs és Fabacsovics Lili. A Szálinger-műből készült ösbemutató kulisszái mögé Vándorfi László, a Pannon Várszínház igazgatója és a darab rendezője engedte be a jelenlévőket, a beszélgetés moderátora pedig a kötetet gondozó Kalligram Könyvkiadó olvasó-szerkesztője, Tóth Ramóna Mirtil volt.

Az esemény helyszíne, alkalomhoz illően, a Petőfi Irodalmi Múzeum kar-mazsinvörös drapériákkal és brokáttal borított Lotz-terme, ahol néhány rövid tévéinterjú követően lassan kezdetét vette a beszélgetés. A drámapályázat ötletgazdája,

Vándorfi László kezdte a sort néhány szóval Petőfi Sándor–Szálinger Balázs *Karaffa* című, bemutató előtt álló vígjátékának színpadi változatáról, valamint a premier izalmát már átélt stúdiódarabról, Háy János *En vagyok én* című szerepjátékáról. Elmondta azt is, hogy a *Karaffa*-töredék befejezésének gondolata, ahogy azt a kötet utószavában is olvashatjuk, közel 50 éve, bölcsészhallgató kora óta foglalkoztatta, míg végül 2021-ben a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa-program támogatásával valóra válthatta ezt az elképzelést. Zsűritársaival, Géczi Jánossal, Nánay Istvánnal és – az azóta mély fájdalomunkra elhunyt – Dobák Líviával teljesen szabad kezet adtak a meghívott szerzőknek, akik folytathatták, befejezheték vagy vehették pusztá inspirációnak Petőfi két elkészült jelenetét.

A kérdésre, miszerint mi adta az ihletet a drámatöredék folytatására, a jelen lévő három szerző háromféle válasza remekül kifejezte, hogy a tíz író bár ugyanazt az alapművet olvasta, mégis egészen más látott benne. Fabacsovics Lili rögtön ki is emelte, hogy már ebben a két jelenetben is számtalan lehetőség és rengeteg karakter jelenik meg az olvasó előtt, és további sorsuk ismeretének hiányában az íróké volt a feladat, hogy eldöntsék, egyáltalán kiket akarnak megtartani az összesen 62 kezdő szereplő közül. Márton László saját történelmi ismereteinek mankójára támaszkodott; több történelmi regény szerzőjeként jól ismerte a 17. század végi Magyarországot, a kuruc kort és magát a drámatöredéket is. Fontos dilemma volt számára, hogy mennyire érdemes komolyan venni a magyar történelem alakjait abban a szituációban, ami tulajdonképpen történelmünk első koncepciók pere volt, és abból a szempontból különleges, hogy az eperjesi mérszárlásért felelős Antonio Caraffa maga is belebukott a „boszorkányüldözésbe”. Szálinger Balázs a töredéssel (és a szereplők seregével) való megismerkedést követően arra a következtetésre jutott, hogy a karakterek minden valószínűség szerint apránként elfogytak volna, ahogy Petőfi halad az írással, ezért első lépésként saját művében is letakarta a gyaníthatóan egyszer használatos szereplőket, majd főmotívumként kijelölt egy egyszerű, ám annál nagyobb bonyodalmak kirobbantására képes tárgyat: egy levelet.

A töredékben rejlt számtalan lehetőségnek valamilyen módon mindenképp gátat kellett vetni; Ramóna következő kérdése is arra irányult, hogy mi volt a cél, amit a szerzők kitűztek maguk elé. Balázs tudatosan és lényegre törően állt a kérdéshez; azt akarta megtenni, amire Petőfi Sándornak már nem adatott idő: befejezni az elkezdett drámát. László ezenfelül úgy akarta befejezni a művet, hogy az a lehető legjobban tükrözze azt a Petőfi Sándort, akit az életmű alapján megismerhettünk. Saját művében feltérképezte a költő kirívó érdeklődését a hóhér mint karakter iránt, ami a *Karaffa* két megírt jelenetében is tükröződik a színen megjelenő 30 hóhér alakjában, valamint Petőfi költészetének is visszatérő eleme (*A király és a hó-*

is beletartozik, hogy – ahogy Bartók felfedezte – nem állunk egyedül a világban. A Kárpát-medence népeinek folklórja, legyen szó dallamról vagy meséről, népdalokról vagy epikáról, összekapcsolódik és kölcsönhatásban van.

A 21. századi mesemondás nem tud olyan lenni, mint amilyen egy mára letűnt világban volt. Azonban a szórakoztató és hagyományátadó, tanító és belső képeinket és erőnket megmozgató funkciója ugyanúgy megmaradt. A *Pannon Mesekőrökön* ebbe a világba nyerünk betekintést, erről beszélgetünk, ezt ismerjük és tapasztaljuk meg. Szóbeliségben, ahogy az epika évezredek át működött, és közösségekben, mert senki nem mesél kizárólag magának. A történeteket egymásnak mondjuk: tanítunk, értéket adunk át, útravalót pakolunk a tarisznyába, megoldási stratégiát nyújtunk. Fel nőtteknek, gyerekeknek, egymásnak, magunknak egyaránt.

Stenszky Cecília

Peripatetikusok Eötvös módra

Séta Eötvös Károly nyomában a Balaton körül. Tihany–Balatonfüred. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém – Lipták Gábor Városi Könyvtár, Balatonfüred – Németh László Művelődési Ház Könyvtára, Tihany. 2023. március 11.

Pontosabban Eötvös Károly módjára. Nem mintha a kiváló író, ügyvéd, publicista gyakorolta volna Arisztotelész mintájára a tanításnak azt a módját, amikor diákjaival a ligetekben sétálva fejtette ki álláspontját, s tanítványai rögzíthették volna a léptek mintájára a filozófia alaptételeit, de kétségtelenül Eötvös Károly szelleméhez hűen hirdetődött az ünnepi séta. Eötvös, a kávéházi örök csevegő mintaképe a nyolcvanas évektől az első világháború kitöréséig az Oktogonon lévő Abbázia kávéházban „rendelt” törzsasztalánál, ahol megfordultak földijei, a mezőszentgyörgyi parasztok mellett országgyűlési képviselőtársai, sőt korának ismert irodalmárai, művészei. A hazai közvélemény tisztelete mellett a nemzetközi is övezte világhírűvé vált tisztaeszlári védőbeszéde után. Az Európa-szerte híressé vált per alapjául a Solymosi Eszter tisztaeszlári cseléd lány eltűnése után elterjedt, egy középkori babonát felelevenítő szóbeszéd szolgált, amely szerint a lányt a zsidók ölték meg, a nyakát elvágták, hogy vérét a húsvéti pászokba keverjék. A tisztaeszlári per Nyíregyházán lefolytatott végső tárgyalásának idején (1883. június – augusztus) Eötvös személyi biztonságát titkos testőrök óvták. Híres, hétórás védőbeszédében Eötvös jogtudása,

megfigyelőképessége, lélektani és természettudományos ismeretei összegződtek. Az ítéletben megvádolt zsidókat felmentették. Eötvös mégsem volt tudatos filozofia, az 1848-as jogegyenlőség elvéhez ragaszkodott. Jellemző, hogy a nagy felháborodás két évre megszakította ugyan politikai karrierjét, de tekintélyét gyorsan visszanyerte még ellenfelei körében is.

A kávéházi hírességtől mégsem állt távol az utazás, a kirándulás és a séta, ezért is próbálkoztak a könyvek tudósai a közös ismeretszerzéssel. A Veszprém megyei könyvtár munkatársai 19 éve kezdték először a liberális híresség születésnapja (március 11.) körül szervezni a megemlékezéseket, azzal a kimondott szándékkal, miszerint Veszprém megye egyik kiváló gondolkodóját közelebb hozzák az olvasókhoz. Anno veszprémi sírjának megkoszorúzása mellett tudományos előadások hangzottak el az eötvösi életműről, melynek alapjai (a kisebbségek határozott védelme, az államhatalmi ágakat következetesen elválasztó demokrata magatartás, a független bíróság, az igazság és az igazságosság követelése) ma is aktuálisak. Ma már kissé furcsálljuk, hogy Eötvös, Veszprém vármegye leghíresebb szülőtte, a nevezetes pápai diákok egyike az egyenlőség és az igazság védelmét az ügyvédi pályán látta leginkább biztosítottjának. „Én jogász leszek – mondám –, független akarok lenni, s egyéb pályán ma nincs függetlenség. S ha majd egykor szabad lesz a nemzet: e pályán lehet legjobban szolgálni őt.” Jogi tanulmányait két évig a pápai jogakadémián végezte. 1863-ban (a Bach-korszakban) joghallgatóként részt vett a Habsburg-ellenes Almásy-féle összeesküvésben. Plakátot ragasztott Veszprémbe, és részt akart venni egy pesti gyűlésen, de ezt, mielőtt odaért, a rendőrség felszámolta. Valaki besúgta részvételi szándékát, Komáromban vizsgálati fogságba helyezték. Így indult pályája, de harmincévesen már lapot indított Veszprémbe, 1872-ben pedig a veszprémi kerület képviselőjévé választották. A vármegye teljes megalégedésére, amit egyértelműen igazol, hogy több ciklusban is küldték ügyeket intézni az ország házába. Karrierje csúcán mégis úgy döntött, hatvanévesen írói pályára adja fejét. Néhány év alatt megírta „összes” műveit, amit a Révai kiadó 24 kötetben megjelentetett. Életrajzok és útleírások olvasmányos, könnyed stílusban.

Ezek képezték az alapját az idején Eötvös-napi sétának. Az *Utazás a Balaton körül* máig legnépszerűbb, legolvasottabb műve. Anekdoták, érdekességek tarkítják a nagyszerű útleírást. Az Eötvös-túrát első alkalommal könnyű sétaként hirdették a könyvtárosok. A jelentkezők lelkesen, örömmel ikszeltek, de azután a hideg szél legtöbbjük kedvét elfújta, pedig a tó legmagasabb pontjától, a tihanyi apátságától indulva a Gödrösön át juthattak az időjárással dacolók Balatonfüredre. Az állomások mindegyikén lehetőséget kaptak Eötvös-szövegek megismerésére. Az apátság, a királysír, Pisky kapitány és a törökök, a Visszhang-domb, a Ciprián-forrás, a barátalakások, Gödrös. Balatonfüreden a

savanyúvízforrás, a kikötő, a Blaha Lujza utca, a Gyógy tér és a kiserdei színház képezték a megállókat. Eötvös szemléletét tökéletesen példázza a lezárásként megjelölt nemzeti színház építésének története: „Az 1831-ik évben július 2-ra szombat, 3-ra vasárnap esett. Az egyik napon a nép, a másikon a nemzet ünnepelt.”

Modern, a ma környezetlátását is megszügyenítő viszont elmélete: „A ragyogó új színház mellett tizlépésnyire ott van az erdő. Sötét iharfák, komor tölgyek, vidám köntösű óriási ezüst nyárok. Némán és büszkén emelkednek az ég felé. Istennek ragyogó napja a gyertyafény, szálfaderékből az oszlopok, sűrű lomb a boltozat, rigóhang az orgona. Van-e szebb templom a világon, mint az eleven őserdő?” A humanista mindig, minden tevékenységében jelen volt.

A sétát a könyvtárosok leginkább az olvasóknak szervezték, a maguk öröme mellett. Kevesen éltek a lehetőséggel, de talán majd jövőre vagy azután. Mert a gondolat és a természet örök. Összekapcsolásuk pedig az ókor óta a legjobbak sajátja.

Dallos Zsuzsa

Intellektuális kihívások

Színháztudományi napok – Meseesztivál a Pannon Egyetem színháztudományi MA szak és a Veszprémi Egyetemi Bábstúdió szervezésében. 2023. március 6–11.

Napjainkban általános tendenciának mondható, hogy kultúra és tudomány ketőse nehezen fér be a mindennapok monotonon kattogó kerekébe. A teendők hosszú listái mögül ránk kacsintó művészeti programok csalogatása luxusnak tűnik a „kell”-ek és a „műszáj”-ok hálójában. Nem kis kihívás egy hétköznapi estén munka vagy épp tanulás után megmozdulni és újra gondolkodásra bírni az agyunkat. Azonban van, amiért érdemes megállni a rohanásban, amiért érdemes felállni a fotel puha öleléséből. A Veszprémi Egyetemi Bábstúdió által szervezett *Meseesztivál* és *Színháztudományi napok* előadói láttán könnyen éled az emberben kultúrsumj, vágy az intellektuális lét közös megélésére. Akik engedtek ennek a csalogatásnak, azok március 6. és 11. között egy igazi kulturális klub tagjává válhattak.

Az idén egybemosódott SZITU és *Meseesztivál* tizenhárom programot kínált: ezek jórészt előadások, beszélgetések, melyek tétje a történetmesélés sokszínűségének feltárása, valamint valóság és fikció párhuzamos jelenlétének megvilágítása volt. Két megmozdulás tűnt ki a sűrűn szedett programsorból, mely tudományos diskurzus helyett művészi produkcióként

állt elő. Egyrészt március 7-én a Bran együttes koncertje az E kamarában, másrészt március 9-én Méhes Csaba pantomimművész előadása a Pannon Egyetem N épületében. Ezen két performansz főbb jegyeinek bemutatásán és párhuzamaikon keresztül igyekszem plasztikus képet festeni a fesztiválról és annak kettőségéről, mely számomra végig jelen lévő érzés volt.

Dualitás. Művészet és tudomány dualitása. Aktív, nyitott figyelmet kiváltó előadás és a „nem tudás” szorongató érzetét keltő előadás dualitása. A mese, a mítosz, a balladai homály fikciós terepe és a kutatások tényyszerűségének, adatgazdagságának dualitása. Kiemelkedő koponyák fellépése és a papírdobozba gyűjtött adomány dualitása. Az egyetemen lévő számos plakát és a jelen lévő maroknyi egyetemista dualitása. A közönség generációs sokszínűsége azonban már szétfeszíti az eddig használt kétpólusú elosztást, hisz a kamasztól kezdve egész a nyugdíjas korosztályig akadt érdeklődő.

A keddi Bran-koncerten csordultig megtelt az E kamaraterem, ami nem is meglepő a néha szívmengető, néha szívfacsaró ír számokat játszó együttes unikális jellege miatt. A zenekar énekese, Kovács Gáborján egyben a *Mesefesztivál* főszerzője is. A 30 éve (Veszprémben!) alakult együttesből Császár Róbert és Moser Tamás volt még a színpadon. A közönség dúdolta a dalokat, követte a ritmust, becsatlakozott az interaktív dallamoknál, igazi közösségi élmény volt a koncert. Már az előtérben elhangzó beszélgetésekből is sejteni lehet, hogy jelenlévők közül szép számban vannak, akik ismerik a Bran együttest, méghozzá többen már az 1993-as indulásukkor is ott voltak. Földöntúli élmény volt a szokatlan hangszerek (bodhran, koncertina) összecsengése, és a tünde nyelvként ható ír nyelven megszólaló kocsmadalok, balladisztikus énekek. A korábban említett kettősségérzet itt is uralkodó volt. A számok közötti szünetben a zeneszövegben rejlő mese eredetét, valamint a kultúrtörténeti kontextus érdekességeit tudományos igényességgel osztotta meg a közönséggel az énekes.

Méhes Csaba pantomimművész csütörtöki performansza Karsai György filológus görög mitológiáról szóló adatgazdag előadását követte. Az *Iliász* és *Odüsszeia* eposzi mélységei után hirtelen váltással a tragédia helyett a komédiáé lett a főszerep. Méhes első mondata – tudva, hogy másfél órára övé a „pódium” – némi aggodalmat váltott ki: „Az én kenyerem nem a beszéd!” És igaza volt, valóban nem az ő terepe, de ez senkit nem zavart, mert van helyette egy sokkal jobb képessége: testének minden porcikáját kifejezően tudja mozgatni. Miután röviden elmesélte az élettörténetét, és megtudtuk, hogy a pantomim szó jelentése „mindent utánzó”, eredete pedig a görög „panto” (minden) és „mimosz” (utánzó) szavakhoz köthető, áttért a bemutatóra. Ahogy áttért a pantomim-előadásainak kezdő formulájára, nevetés és felszabadultság lepte el a könyvtárszagú egyetemi termet. A vele töltött idő olyan volt, mint egy illusztrált könyv

lapozgatása, néha vizuális, néha verbális élményben volt része az aktivizált hallgatóságnak. Az előadott némajáték-jelenségeket izgalmas, jó kedélyű magyarázatok követték.

Csendesen érkeztek a *Mesefesztivál* és a *SZITU* előadásai, de gondolatmagvaik annál mélyebbre hullottak a befogadókban. Elszoktunk a meséktől, miközben mindennapjainkat folyamatosan történetek szövik át. A körülöttünk lévő világot is történetekből építjük fel, és az emlékeinket is azok révén raktározzuk el. Figyeljük a körülöttünk lévő intellektuális kihívásokat, ragadjuk meg a lehetőséget, és alkossunk belőlük személyes kötődésű történetet!

Zámbó Bianka

Csak forgaga, csak pörgege

Bran királyfi utazása, avagy hogy kerül a kelta csizma a pannon asztalra

Színháztudományi napok – Mesefesztivál a Pannon Egyetem színháztudományi MA szak és a Veszprémi Egyetemi Bábstudió szervezésében. 2023. március 6–11.

Rendkívüli intellektuális élményeket ígérő programokkal hívta fel magára a figyelmet a rendezvénysorozat, és evvel legtöbbször nem is maradt adós.

Volt mese, volt filozófiai gyorstalpaló és visszatekintés a közelebbi és régebbi múlt szebb egyetemi éveire. Sok szó esett a fikció és a valóság viszonyáról, nem kerülve az áthallásokat napjaink alternatív, párhuzamos valóságokat létrehozó nyelvi gyakorlatainak veszélyéről.

Az első este Parti Nagy Lajos volt a rendezvény főszerzőjének, Kovács Gáborjának a beszélgetőpartnere. Az író-költő-drámaszerző igazi mesemondó, a nyelvi lelemény nagymestere. Beszélt indulása pécsi éveiről, a *Jelenkor* folyóirat szerkesztőségében eltöltött időkről, a József Attila Körről. Beszélt a szerzői én és a műben megjelenő én viszonyáról (*Se dobok, se trombiták*), a nyelvi eszközökkel teremtett, imitált dialektusról (*Fülkefor és vidéke, Pecsényehattyú*). Szó esett színpadi művek újrafordításáról, átíratásáról is. A beszélgetésből hangsúlyosan rajzolódott ki, hogy Parti Nagy Lajos művészi eszköztárának középpontjában a játékos nyelv és a nyelv kitágítása áll. Felolvasás mély sajnálatomra nem volt, számomra megkoronázta volna az estét. Az estét, melyen örültünk, hogy láttunk itt egy európaiat.

Másnap az E kamarában telt házas nézőtér előtt adott koncertet a Bran együt-

tes. Az ír, skót, kelta zenét meggyőző virtuozitással játszó együttes jelentős veszprémi kötődésű, és idén ünnepli fennállásának harmincadik évfordulóját. A koncertet Kovács Gáborján által mondott mesék, az északi ember mondáinak világából megidézett részletek, a dalszövegek magyar változatai színesítették. Ez jót tett az est hangulatának, a számomra egy idő után egysíkúnak ható zenei világ így kelt életre. „S a sakkatok csak kiptetek, csak kopptatok, csak hopptatok, s a kulligán csak forgaga, csak pörgege, csak kerlege” – énekelt az ószirmi dalt madárnyelven Kovács Gáborján. S ha a színháztudománytól ezúttal el is távolodtunk, de a láttató erejű előadásmód révén egzotikus mesevilágba repítették bennünket az előadók.

A fesztivál következő, számomra kiemelkedő eseménye Karsai György klasszika-filológus, színháztörténész *Mesei elemek a görög irodalomban* című előadása volt. Hogy mi a mese, arra Karsai György szerint lényegében senki nem tudja a választ, pedig könyvtárnyi irodalma van. Azt is nehéz lenne szerinte megmondani, hogy hol húzódik a határ mese és történet között. Erre Hérodotosz görög történetírótól hozott példát, mely az aranyásó hangyákról szól, ami elég nehezen hihető sztori a hiteles történetíró tollából. A történetmesélés kifejezésünk is erre az elmosódó határvonalra utal, hiszen a szóösszetétel első fele inkább a valóságosra (történet), míg a második fele valami kitaláltra (mese) utal. Majd az *Iliász* és az *Odüsszeia* ebből a szempontból való alapos elemzése következett. Az igaz és a kitalált, a valóságos és fiktív összefonódásának napi aktualitással bíró ábrázolását tárta fel a két eposzban. És hogy mi a funkciója az emberi kultúrában a történetmesélésnek, akár írott, akár előadott formában? A közönség emlékezetének megőrzése, mely nélkül az egyén utat téveszt, nem igazodik el a világban. Karsai előadása lenyűgöző! Nem csak a mondandója mögött érezhetően meghúzódó hatalmas tudás, hanem előadásának logikus, egymásra építkező, világos szerkezete, valamint lehangzó előadói stílusa. A szenvedélyes, átszellemült, a tudás iránti lelkesedéstől átitott beszédmód. Karsai György olyan előadó, aki alól semmilyen igyekezettel nem lehet kihúzni azt a katedrát, melyről nem középiskolás fokon tanít. Az előadás után Méhes Csaba pantomimművész vezette be hallgatóságát a műfaj rejtelmeibe. A helyzetgyakorlatokkal illusztrált, humorral teletűzdelt előadása desszertként zárta a napot.

A következő, általam látogatott program Tóth Benedek egyetemi docens *A Végtelen történet és a fikció* című előadása volt. Michael Ende meseregényét napjainkra is érvényes, legaktuálisabb szöveggé elemzte. A posztgazság, a fikció/nem fikció mostani hétköznapjainkban is felmerülő kérdéseire mutatott rá a regény kapcsán. A fikció mint szent, a realitás mint profán együttes jelenlétére. A transzcendentális én munkája és a saját magát író történet végső tanulságaként Szent Ágoston szavait idézte: Szeress, és tégy, amit akarsz!

A programsorozat kicsit széttartó, a támogatottság híján a lehetőségekhez igazított tematikai sokfélesége zavarba ejtett. Nehéz lenne a két fontos tematikát egyszerre felkínáló fesztivált egy skatulyába besorolni, ha egyáltalán szükséges. Az előadások színvonalra minden ebbéli agályt felülírt. A szervezők szép példát adtak arról, hogyan lehet támogatás nélkül, önerőből hozzájárulni az Európa Kulturális Fővárosa-projekthez.

Krámer György

Versek Petőfitől

„Holdsugári ábrándos lelkenek” – Ács Tamás színész Petőfi-estje. Pannon Egyetem, E kamaraterem. 2023. március 14.

A Pannon Egyetem kultúraszervező csoportjának meghívására már többször szerepelt az E kamaraterem színpadán Ács Tamás színész, aki egykoron maga is az egyetem hallgatója volt. Aztán pályát változtatva színésznek állt, s most a Petőfi 200 jegyében a márciusi ünnep előestéjén „Holdsugári ábrándos lelkenek” című önálló Petőfi-estjével állt a közönség elé.

Az önálló irodalmi estek egyik legnehezebb feladata a műsor szerkesztése. Akkor is nehéz a versek összeállítása, ha csak egy adott költő műveire épül az előadás. Így van ez Petőfi Sándor életének és költészetének bemutatása esetén is. Túl sokféleképpen jelenik meg napjainkban Petőfi. Musicalek, rockszínpadok szereplője, népi komédiás és lázongó ifjú. Verssorai értelmetlen szövegekkel egészülnek ki néhány színpadon. Költészete mindközben elsikkad a sokszor értéktelen produkciók között. De ezen az estén az igazi Petőfi, a magyarság egyik kedvenc költője, a szép szavú, lobbanékony költő érkezett hozzánk.

Az előadóművész maga szerkesztette a műsort, és a versek nagyon jól illeszkedtek egymáshoz. Részletek röppentek fel Petőfi barátaihoz írt leveleiből is. A levélsorok többször is ügyesen vezettek át – követve az idő múlását – egyik élethelyzetből a másikba. Amilyen lendületes volt a műsor szerkezetének íve, olyan lendületes volt maga az előadás is. Egyszerű volt a díszlet, de jól szolgálta a mondanivalót. Egy asztal székkal, rajta a tintásüveg a beleillő tollal, és egy boroskupa. Odébb egy ruhásláda, mely ha kellett, dobogóul is szolgált, és egy zsámoly, amire jó volt leülni. Hú kellékei voltak ezek a tárgyak a költő életének. Korábbi műsoraiban már megismerhettük az előadó, Ács Tamás színész tiszta, szép hangú, jól érthető beszédét. Ezen a jól érthető hangon szóltak most is a versek. Azért is fontos ezt kiemelni, mert napjainkban sokszor szinte érthetetlenül hadarva, a magyar nyelv minden szépségét mellőzve szólnak hozzánk színpadokról és különböző előadásokból egyaránt.

„Mi szép, mi szép, mi szép / A mi földadatunk! / Legyünk büszkék reá, / hogy színészek vagyunk” – kezdődött a *Színészdal* című verssel a műsor. S a színésznek mindenkor feladata a szép, tiszta beszéd is. Felidéződtek Petőfi színészi életének boldog, vidám napjai, de gondterhelt pillanatai is. Már itt is lehetett érezni azt a felelősségtudatot, amely aztán egész életét végigkísérte. S egy levélváltás a barátokhoz, Bajzához, Szeberényi Lajoshoz átsegítette a történeteket a szülőföld és a szülői ház szeretetét idéző versekhez. A szülők iránt érzett ragaszkodás és tisztelet, tudjuk, mindig ott élt benne. Ezt a szoros kötődést több versében is érezni lehetett. Mint ahogy azt az igaz, szenvedélyes szeretetet is, amit a költő szűkebb szülőföldje, az Alföld iránt érzett. A szenvedélyes versmondásnak köszönhetően megelevenedett a rónaság sokunknak láthatatlan szépsége, a Hortobágy nyugalmat árasztó végtelen mezőinek csendes kopársága. S következtek a „gondúzó borocska” ihlette versek is. Petőfi költészetében fontos szerepet kap a kezdetektől az utolsó versekig a bor dicsőítése. Sokszor segítségül hívja a vidám és a gondterhelt percekhez is. A szerelmes versekben a leánykák dicséretében is sokszor a bor segített szép szavakat mondani. Érezni lehetett a szavak mögött, hogy milyen szenvedélyesen tudott ő szeretni. Sokfelé csapongtak ilyenkor gondolatai, míg rá nem talált az ő Júliájára. Ekkor már a feleség iránti féltés és aggodás is megjelent a sorok között. Jó érzéssel került a műsor szerkezetébe Petőfi feleségéhez írt levele. E levél sorai közé szépen illeszkedtek a *Szeptember végén* című vers közismert versszakai. A nézőtérre ült csendet újra a bor adta mámor oldotta és vezette át az igazság érzetének felerősödése felé. A nemzetért érzett felelősség kiteljesedéséhez. „Előre hát mind, aki költő...” Zúdultak ránk a lelkesítő forradalmi versek. Elvezettek a tettek mezejére, a márciusi események lelkesítő napjaihoz. A költő haragos lelkének villanásai, felszólító szavai mintha csak tegnap íródtak volna. Különleges érzéseket kavartak a nézőkben. A föltámadott tenger háborgása, a kutyák és a farkasok dala a már megfontolt módon, tudatosan küzdő költőt idézte meg. S „a vén zászlótartó” előtt való tisztelgés tett koszorút a hazaszeregetre. Végigvezettek a versek a költő életútján, hűen tükrözve egy rövid élet földi üstökös-ként való ragyogását.

A műsorban nem volt zene, semmilyen hangszeres kíséret nem szólt a versek alatt, de ez most nem is hiányzott. Végre a Petőfi-verseké és a versmondásé volt a főszerep ezen az irodalmi estén. S ez így adott igaz, felemelő élményt, így érzékeltette igazán a költészet erejét. Köszönet érte.

Molnár Erzsébet

A valóság rakja fel a díszleteket

Háy János *Én vagyok én* című szerepjátékának vendégelőadása a brüsszeli Liszt Intézetben. 2023. március 13.

Még tavaly decemberben kereste meg a Liszt Intézettől, a brüsszeli magyar közösség kulturális központjától Takács Boróka programszervező a Pannon Várszínházat. Aziránt érdeklődött, hogy a Petőfi 200 emlékévként keretében meghívhatnák-e a Várszínház egy stúdióméretű előadását valamikor március 15. környékére. Vándorfői László rendező-igazgató ugyan az első perctől nyitott volt a lehetőségre, ezen a ponton azonban egyelőre csak a sikeres együttműködés reményének ígérete létezett, hiszen az egyetlen előadás, amely alkalmas erre a küldetésre, akkor még csak papíron létezett, feketén-fehéren.

Kicsivel több, mint egy hónappal később már a Hangvilla 3. emeleti stúdiójának terében is létezett – valóban feketén-fehéren – Háy János *Én vagyok én* című szerepjátéka, amelyben Petőfi Sándor (Szelle Dávid) modern gondolkodású, nagyravágyó költő alakjában jelenik meg, és a szemünk láttára éli át az írói lét minden magaslatát és mélypontját. Az előbbi esetekben rendszerint a felesége, Júlia (Kárpáti Barbara) rántja őt vissza a földre, míg az utóbbi állapot bekövetkeztekor a Haverja (Lenché Márton) gereblyézi össze Sándor lelkének virágoskertjét, és látja el őt jobbnál jobb tanácsokkal. Az előadás kirívó jellegzetessége (és a külföldre utaztatást kissé nehezítő körülménye), hogy a szereplőket körülvevő három csupasz, fekete fal újra és újra megtelik Petőfi-versekkel.

Az elkövetkező hetek az új, műemlék jellegű brüsszeli helyszínre való adaptálás részleteiben való elmerüléssel teltek. A Liszt Intézet munkatársai rendkívül segítőkészen álltak az előadás egyedi igényeihez, ennek köszönhetően tehát március 13-án repülőre ültünk, és az aznap estére kitűzött előadás előtt óraműpontossággal érkezünk meg Brüsszelbe. Az Európai Unió fővárosa lévén kevés sokszínűbb hely létezik a kontinensen, ezt érdekes módon az építészet is tükrözi: néhány része olyan, mintha Pesten sétáltunk volna a Váci utcában, aztán egy elegáns bal kanyarral a prágai óvárosban folytattuk volna az utat.

Az előadás előtt még éppen volt idő egy lejáró próbára, majd egyszer csak arra eszméltünk, hogy tolonganak a nézők az apró, 13. századi városfallal szegélyezett teremben. Közel 120 fős, nagyrészt középiskolásokból álló közönség gyűlt össze, és minden jel szerint remekül érezték magukat, tekintve, hogy többen is velünk maradtak az előadás után beszélgetni magáról az előadásról, a szereplők ábrázolásáról és a darab dramaturgiájáról. A sikeres estét természetesen néhány jellegzetes belga sör társaságában zártuk, és

megcsodáltak az éjszakai, fényárban fürdő brüsszeli épületeket.

A másnap esti hazaút előtt reggel a stáb nyakába vette a várost: bejártuk a Szent Mihály és Szent Gudula-székesegyházat; ellátogattunk a Királyi Szépművészeti Múzeumba, ahol különösebb fanfár nélkül, „csak úgy” nézegettük Rubens, Bosch és Brueghel festményeit; felkerestünk néhány helyi jellegzetességet (többek között a pisilő kisfiú és a pisilő kislány szobrát); jóllaktunk egy-egy adag híres belga gofrival. A késő esti repülőút végén fáradtan, de elégedetten értünk haza, bízva abban, hogy a jövőben sokan fogják úgy szeretni az előadást, ahogy a brüsszeli magyar közösség.

Simon Kitti

Torokra száradt szavak

Fekete Richárd: *Módosítás*. Scolar Kiadó, Budapest, 2022.

Mint azt Fekete Richárd legújabb kötetének eddigi recepciója regisztrálta, a *Módosítás* (2022) poétikai-retorikai, főként a(z) Önmagát is mint) Másikat megszólító ismétléshalakzatokra, halmozásra építő eljárásai, valamint sűrű szövésű motívumvariációs képalkotása leginkább a szerelmi-hitvesi költészet, továbbá a – Nagy László, Juhász Ferenc, kiemelten pedig Zelk Zoltán nevével fémjelzett – népi szürrealista és újhordas beszédformák hagyományainak líratörténeti horizontjában helyezhető el. Jóllehet ezek a tradíciók és előképek a szerző korábbi két verseskötetének viszonylatában nem ennyire markánsak, a pályakép alakulásának szempontjából a Király Odett álneven megjelentetett, párkapcsolati-érzelmi dinamikákat inszcenírozó *Magamon kívül* (2009), illetve az autobiografikus, több szöveget, versformát és regisztert váltakoztató, a magyarországi uránércbányászat személyes-egzisztenciális és társadalmi-kulturális emlékezetét megidéző-újraíró *Bányaiddő* (2015) beszédmódjában, poétikájában mégis olyan kapcsolódásokra ismerhetünk, melyek túlmutatnak a tematikus összefüggéseken, és meghatározó jelentőségre tesznek szert az új kötet versnyelvét illetően.

Ugyanis a *Módosítás* – mely egy háromtagú család felbomlásának traumatikus körülményeit, az ebből következő veszteségtapasztalatot, a sérüléseket és szorongásokat, valamint egy új párkapcsolat ígéretét viszi színre – mintha a későmodernség poétikájának említett vonulataival kezdeményezne párbeszédet. A három – akár a gyászunka és traumafeldolgozás, az álomból/sötétségéből a reggeli felébredés lehetséges folyamataként és fázisaiként is tekinthető – egységre (*Búcsú madárcsonttal*; *Esküvői album*; *Reggel*) tagolódozó konceptkönyvből ennek talán a kötetnyitó, ciklusokat megelőző és a kötet

beszédpozícióját kijelölő („Egy éve, hogy más ablakon / világít ki az otthonom”; „Az első ünnep egyedül”) *Ünnep* című szöveg a legeklektantsabb példája, mely Zelk Zoltán *Sirály* című poémájának egyfajta – ütemhangsúlyos verselését, rímképletét, motívum- és refrénszerkesztését átsajátító, a gyász lezárhatatlanságát szintén az ismétlésekkel érzékeltető – parafrázisaként, módosításaként is olvasható. Fekete Richárd látomásos-álomszerű, a hallgatás fagyos, zöld lovainak emblematiszmusát felmutató versében a külső/természeti és belső/lelki tájak szimbolikus egymásra íródása és egymásba oldódása megy végbe, egyfajta párhuzamosság figyelhető meg a – téli, így az évszaktoposzokat is játékba léptető – természeti jelenségek dermedtsége és némasága, valamint a lírai alany és az általa megszólított Másik beszédképtelensége között: „A fák tövében hóvirág. / Az erdő fehér némaság. / Vékony a csend, még alszanak / a torkodra száradt szavak.” Ez a kényszerű, a tehetetlenség felismerését is közvetítő szótlanság még kifejezőbben mutatkozik meg „a néma harmadik” alakjában: „Messzi paták a szűk úton. / Te is tudod, én is tudom, / hogy itt van, és hogy nincsen itt / az elnémított harmadik.” A néma vagy elnémított harmadik, vagyis a gyermek ugyanakkor az újraérés egyik lehetőségfeltétele, erről tanúskodik az első, *Búcsú madárcsonttal* című ciklus három darabja (*Idilli válasz*; *Kielégítő válasz*; *A legegyszerűbb válasz*) is. Ezek a válaszkísérletek olyan proleptikus beszédmódú, az elképzelt jövő felől („És húsz év múlva”) artikulálódó megnyilatkozások, melyek a jelen és múlt potenciális összefüggéseinek átszituálását kínálják.

A módosítás, mint a kötet egy lehetséges önértelmező metaforája, ugyanakkor nemcsak Fekete Richárd verseinek hagyományhoz és formakultúrához kötődő viszonyát jelölheti, hanem – mint a(z) újra) keretezés kultúr- és emlékezőtechnikája – felmutathatja a variációs technikákkal operáló és a felsorolás dikciója mentén szerveződő versbeszédet, egyszersmind pedig az emlékeket mindig másként újrarendező, a képzeletnek és felejtésnek is kített felidézés antropológiai-esztétikai működésmódját is. Ezt a keretezési eljárást már maga a kötet fekete háttérű, fehér (fény)képkeretet megjelenítő borítója is megelőlegezi, melynek képtere ugyanakkor szintén fekete, utalva ezzel a kiírás mozzanatára, az emlékek részleges hozzáférhetetlenségére, és a gyász, a trauma ábrázolhatatlanságára is. A módosítás így értett összefüggésében tárgyalható az *Esküvői album* című hosszúvers, amely a második ciklust alkotja. Az ekphraszisz műveletén keresztül a beszélő a fényképalbum nézésének gyakorlatát és konvencióit idézi meg: míg egy-egy tömbös szerkezetű strófa kifejezetten egy-egy képre fókuszál, és valóban tárgyilagos, a látvány elemek részletező, jelen idejű leírással kezd (pl. „Zárókép. Koraesti fények. / A fátyol lekerült, a napernyő / összecukva pihen az állvány mellett”), addig folyamatosan beékelődnek a képzeleti, reflexív szövegek is, melyek az emlékekhez való hozzáférés

homályosságáról, képlekenységéről is tanúskodnak: „Vannak ezek a bizonytalan részletek, / sem szétválasztani, sem összekeverni / nem tudom őket.” A vers zárata ugyanakkor felmutatja ennek az emlékező-múltértelmező folyamatnak, gyász-munkának az egyszerre veszedelmes és szelíd terhet, melynek ebből adódóan, ha nem is végérvénnyel, de időlegesen fel kell függesztődnie: „és nem tudom, / hogy ezt az egészet el akarom, / el tudom-e mesélni újra.”

Ha nem is a felbomlott család megváltozott viszonyainak újramesélése, de a kötet diszkurzív eljárásait következetesen folytató igény szervezi a harmadik, egy új párkapcsolat – nem minden nehezéktől mentes – alakulását és annak reményét inszcenírozó *Reggel* című záró ciklust is, mely bár kétségtelenül a gyógyulás lehetőségét ígéri, ezt a szétesett múlt emlékeinek tapasztalatán alapuló óvatossággal teszi. Például a *Mese* című, a saját (emlék) halmozó és ismétlődésekre építő retorikájától elfordulni kívánó hosszúvers zárlatában, mely egy újszerű, módosított életvitel és beszédmód irányát jelöli ki: „Nem ígerek harmadik halált / és nem ígerek újabb életet sem, / csupán azt, / hogy megpróbálok kevesebbet emlékezni / és kevesebbet halmozni: / kellemetlen kérdést / és kellemetlen választ / és kevesebb kellemetlen mesét. / Őszintébben.” Őszintébben, a „törékeny emlékezés” vállalásával, bízva abban, hogy ha mássá nem is, de jóvátehető a „nyers következmények maradandó bizonyítékaiként” vagy „a születésben lévő jövő háborítatlan relikviáiként” megőrzött „titokzatos fényképek”.

Kovács Edward

Petőfi István és Petőfi Sándor a szabadságharcban

A *Veszprémi Szemle* bemutatója és Hermann Róbert előadása. Pannon Egyetem, 2023. március 21.

A címben jelzett eseményekre 2023. március 21-én délután 4 órai kezdettel került sor a Pannon Egyetem E épületében nagyszámú érdeklődő jelenlétében. Dr. Molnár dr. Barna Katalin, az egyetem rektorhelyettese és Halmay Gábor képviselő-testületi tag üdvözölte a megjelenteket. Földesi Ferenc főszerkesztő röviden méltatta a 30 éve fennálló *Veszprémi Szemlét*, s bemutatta az előadókat.

Ezután Sashalmi Dávid ismertette az 1848/49-es szabadságharc móri (1848. december 30.) és debreceni (1849. augusztus 2.) csatája általa megalkotott makettje-

leneteinek készítési fortélyait. Mindehhez szükséges volt előzetesen a történeti adatok, a korabeli térképek, a terep megismerése mellett a küzdő felek egyenruháinak, felszerelésének tanulmányozása is. Utóbbiak lehetőleg pontos megjelenítése nem volt éppen egyszerű a gyalogosoknál mintegy 2,5, a lovasoknál kb. 4 cm magas figurákon. A móri jelenet Kun Béla huszár hadnagy (utóbb huszárkapitány) (1. császári huszárezred) és Rudolf von Schaffgotsch gr. cs. kir. vértesskapitány (6. Wallmoden vértessrezed) összecsapását ábrázolja. A bakonygyepesi születésű Kun Béla (1828–1874), miután levágta ellenfelét, 17 súlyos sebbel került a császári csapatok fogságába. Kalandos élete során később harcolt az oroszok ellen Törökországban, és tagja volt az itáliai magyar légiónak is. A veszprémi Alsóvárosi temetőben temették el. Síremléke már nincs meg. Egykori nyughelyét Földesi Ferenc ny. áll. ezredes, helytörténész, a *Veszprémi Szemle* főszerkesztője jelölte meg néhány éve szerény emlékjellel. Nagy valószínűséggel ezen huszár bravúrja szolgálhatott példaként Jókai *A kőszívű ember fiai* című regényében Baradlay Richárd és Palvicz Ottó viadalához. A debreceni jelenet azt ábrázolja, ahogy a 6. veszprémi honvédszászlóalj a szőlőskertek sövényei között leadott tüzelésével feltartja az orosz lovasság rohamát. (Mindezekről részletesebben a *Szemle*-ben is olvashatunk.)

Ennek a 6. zászlóaljnak volt kezdetben önkéntese, utóbb századosa a következő, Sashalmi István – az előző előadó édesapja – által tartott előadás hőse, Petőfi István, Petőfi Sándor öccse. Az 1848-ban

Fábry Józsefnél Várpalotán mézáróslégenként dolgozó öcs Veszprémben a 19. gyalogezred hadfogadó irodájában (a mai zeneiskola épületében) csapott fel hazafias lelkesedésből honvéddnek. Városunkban kapott katonai kiképzést, s mire egységével elvonult innét a déli harctérre, tizedes volt. Harcolt Szenttamás környékén a szerb felkelők ellen, ott volt a tavaszi hadjáratban, ahol Tápióbicskénél hősi halált halt századparancsnoka, Csikány Tamás (Gyulai Pál *Hadnagy uram...* című versének ihletője) helyett átvette a század vezényletét, majd Komáromnál, utóbb Buda visszafoglalásánál, a debreceni csatában, s végül Világosnál, a fegyverletételnél. Életútjáról, amely az előadó szerint, az irodalomtörténészek sommás megállapításával ellentétben, korántsem volt szürkének minősíthető, részletesen is olvashatunk a *Szemle* most megjelent számában.

A hallgatóság már az eddigiekben is számos érdekes információt kapott 1848/49 történetéről, de hátravolt még Hermann Róbert hadtörténész előadása Petőfi Sándor a forradalom és szabadságharc során játszott szerepéről. Sándorunk, aki a közvélekedés dacára valószínűleg soha nem szavalt el március 15-én a Nemzeti Múzeum lépcsőjén a *Nemzeti dalt*, méltatlanul elfeledett öccsével ellentétben korántsem bizonyult fegyelmezett katonának. A korszakot részleteiben is kiválóan ismerő, rutinos és jó humorú előadó kronologikus sorrendben követte végig nehéz természetű, gyakorta összeférhetetlen koszorús költőnk 1848/49-es ténykedéseit a pesti Pilvax kávéháztól Segesvárig. Petőfit cimborája, Vahot Imre vette rá, jelentkezzen katoná-

nak, jóllehet ő maga nem mutatott példát e téren. 1848. október 25-én a 28. (debreceni) honvédszászlóaljhoz nevezték ki századosnak, bár korábban rövidebb ideig volt katonán, de semmilyen tiszti előképzettséggel nem rendelkezett. Vetter Antal altábornagy miniszterhelyetttel és két honvédelmi miniszterrel (Mészáros Lázár és Klapka György tábornokok) rúgta össze a patkót enyhén szólva unvorschriftsmässig megjelenése miatt. Ám mindez szinte elenyésző volt további függelemsértései mellett, pl. engedély nélkül eltávozott, illetve hátramaradt az ellenség elé vonuló zászlóaljából, hogy várandós feleségét Debrecenbe kísérje. Mindezek ellenére rövidesen kérte őrnagyi kinevezését. Érdekes, hogy a szintén öntörvényű Bem tábornokkal (akihez Kossuth küldte, tán hogy végre nyugalom legyen Debrecenben) viszont kölcsönösen jól kijöttek egymással. Vélhetően Petőfi tartotta a csúcst a szabadságharc idején az Erdély–Debrecen közti távolsági utazások terén. Bem ugyanis gyakran bízott rá különféle futártiszti feladatokat, hogy életét megóvandó, lehetőleg távol tartsa a közvetlen hadi eseményektől. Segesvárnál ez nem sikerült „Osztrolenka véres csillagának”, Petőfi sorsa (vagy régi vágya?) beteljesedett, nem kellett ágyban, párnák közt meghalnia. Sírja – dacára a több-kevesebb rendszerességgel azóta is fel-feléledő ellenkező álhíreknek és a Morvai Ferenc kazánkirály-féle 1989-es barguzini expedíciónak – mindmáig ismeretlen. Verseit viszont minden magyar ember ismeri. Sőt némelyiket némelyek még külföldön is. És ez a lényeg!

Rainer Pál

Ciprusok és repülőők

Válogatás – *Múlt és jelen.* Szotyory László festőművész kiállítása. Budapest, Bartók32 Galéria. 2023. február 15. – március 9.

Szotyory László szerelmes ember. Festői életművét áthatja a téma iránti legmagasabb fokú rajongása. Bármit fessen, legyen az mediterrán táj, elhagyatott kastélypark, párás dzsungel, amerikai felhőkarcolók, repülőők vagy oroszlánok, festményeit a túlfűtött érzelmi energiák jellemzik. Az expresszív ecsetvonások, az áttetsző festékrétegek, az érzéki színkezelés, a festéklefolyatások mind a művész érzelmeinek lenyomatai a vásznon. Ezek az erőteljes kifejezési formák átjárják és mozgásba lendítik a kompozíciókat. Arra szolgálnak, hogy folytonosan jelenvalóvá, élővé tegyék a számára oly fontos elműelőket. Az emlékezet kódéből előbukkanó tájak és alakok hol elmosódott, hol konkrétan kidolgozott részleteiben ott feszül az eltűnő megragadásának vágya, a gyors ecsetvonásokban pedig a pillanat megörökítésére irányuló törekvés.

Szotyory László munkássága a '70-es évek végén, '80-as évek elején indult, az új festészet felfedezésével egy időben, de attól teljesen függetlenül. Már korai művei is nagy ívű festőiségről és expresszivitásról tesznek tanúbizonyságot. A Bartók32 Galéria kiállításán a közönség több évtized után újra láthat olyan alkotá-

sokat, mint például a *Város felett* című egészen korai mű, vagy a futurista *Képzletbeli önarckép* 1983-ból. Szotyory Lászlóra kezdetektől jellemző a sejtelmes, baljóslatú hangulat, gyakorta nem lehet pontosan tudni, hogy mi is történik a képen. A vibráló egek, gomolygó, sötét felhők, szél fújta ciprusok és éjfékete lombok a vihar kitörése előtti pillanatok feszült érzelmi energiáit imitálják a műveken. Ez a feszültség az alakokra is kiterjed, kontúrjaik gyakorta megtörnek, szinte megremegnek és az átfolyó színektől köszönhetően eggyé válnak magával a térrel.

Szotyory László életművét nem korszakokra, hanem ahogy ő is mondja, mániákra lehet osztani, hiszen a témák, melyeket körbejár, időről időre visszatérnek hozzá. Bizonyos esetekben olyan szoros a kötődése egy-egy képhez, kompozícióhoz, hogy azt sorozatban is kidolgozza – például az *Út a dzsungelbe* esetében –, más-más hangulatot, színeket emelve ki rajta. Ezzel olyan nagy élőképet juttathat az eszünkbe, mint például Claude Monet a roueni katedrálisról vagy kazlakról készített sorozata.

Ez az erős érzelmi kötődés teszi annyira őszintévé és magával ragadóvá művészetét, melyet mindvégig a Szépség iránti

Képzeltbeli önarckép, 1983

A nagy vízesés, 2000

vágy vezet, nincsen benne semmilyen kritikai hang, távol áll tőle mindenféle irónia vagy gúny. Festményein minden egylényegűvé emelkedik, számára a gépekben – autó, repülő – ugyanakkora szépség rejlik, mint egy itáliai bukolikus tájban vagy egy oroszán fenségességében. Antropomorfizálja óriási lényeit. A dzsungelokban vagy ciprusok között madárként szárnyaló repülői kibillentik tájait az időtlenségből, és a jelen pillanatába helyezik. Erős szálakkal kötődik a művészettörténet nagyjaihoz is, egy-egy húsos, mélyzöld fűcsomóban, foltos gepárdokban, a víztükör mögött lebukó narancsos napban olyan nagy elődök előtt tiszteleg, mint Henri Rousseau, Tiziano vagy Claude Lorrain.

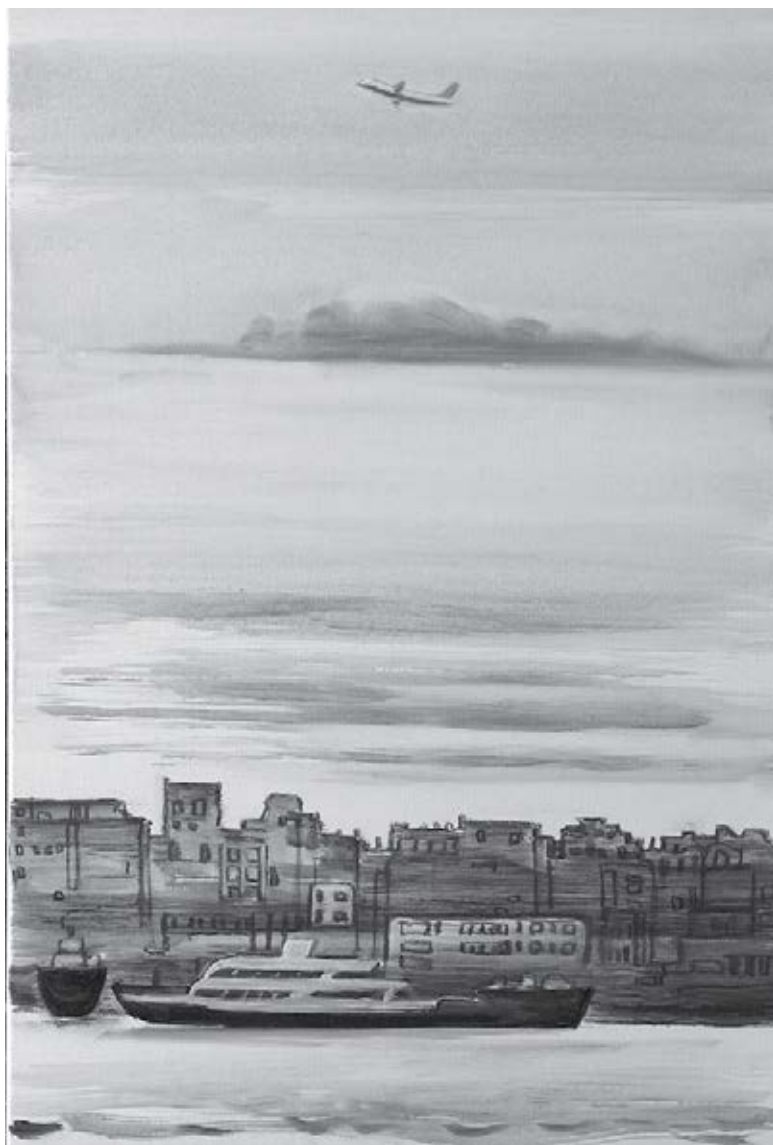
Szotyory László érzelmektől fűtött, magas fokú festészete rendületlenül halad előre évtizedek óta a maga útján. Kívül esik rajta mindenféle világból jövő aktualitás, trendeknek való megfelelés. Ez egy belülről burjánzó, szilárd alapra épülő festészet,

melynek Szépség iránti vágya, érzékisége és áramló jellege Juhász Ferenc líráját idézheti meg bennünk. Az alábbi pár sor Szotyory ars poeticája is lehetne:

„én nem leszek most se más,
mint aki eddig voltam:
szerelmes nyári villám-bajvívás
mennydörgés-lilával tajtékká omoltan.
A tengert hörbölöm, a lángot ölelem,
hát csodálkozottok vágatás-győzelmemen.
Nem győz le bosszú, bánat, gyász, félelem,
agyamban poklot gyújt a türelem,
szívemben mennyet gyújt a szerelem.”

(Juhász Ferenc: *Fehér vasszék a kertben*, részlet)

Kovács Krisztina

Három szféra, 2022

Óriás lények találkozása, 2008

A klíma-, az energia-, a nyersanyag-, a vízválság, a vírusok mind napjaink megoldhatatlannak tűnő problémái. A természettudósok már a kétezres évektől egyre hangosabban figyelmeztettek a felmerülő gondokra. Napjainkra már néhány probléma túljutott a visszafordítás lehetőségén, pesszimista tudósok szerint a modern technikai civilizációnk a mai formájában pár évtizeden belül összeomlik. Mértéktartóbb techno optimista vélemények szerint is, ha az emberiség nem változtat egyes szokásain és nem tesz a pazarlás és környezetrombolás megszüntetéséért, az akár a közeljövőben ténylegesen katasztrofális következményekkel járhat...

„Írás egy jövőendő öskoponyán”

Gyász és művészet a klímaválság korában

Utolsó helyetti pillanat – radikális válságkezelés. Művészetek Háza, Csikász Galéria, 2023. február 4. – április 9.

Séd, 2021. 4. sz., 2. old.

Séd, 2022. 5. sz., 9. old.

A posztmodern kultúrát Fredric Jameson „fordított milleniarizmusként” írja le.¹ A milleniarizmus avagy kiliazmus teológiai értelemben egy eszkatologikus eretnecség, mely Krisztus ezeréves, még a világvége előtt megvalósított uralmának vízióját képviseli. Ugyanakkor ha kicsit eltávolodunk a *Jelenések könyvétől*, akkor a milleniarista érzület a társadalmi átalakulásra való „posztsekuláris” vágyakozásként értelmezhető, mely a modernitás számos ideológiájában megtalálható volt. A fogalom Jameson általi inverziója arra utal, hogy a történelmi mélységnélküliség posztmodern állapota nem valamiféle változás pozitív ígéretként tekint a jövőre, hanem inkább a társadalmi-kulturális narratívák bevégződéseként, heterogén világvégek remixeként képzelel el azt. Ez az endizmus, a vég sokszorozódása, a

Szellem, a Szubjektum, az Ember halálának történelem „utáni” panorámája. Dmitry Glukhovskij *Metro 2033* című posztapokaliptikus regénye nagyon szemléletesen mutatja be ezt a végsokszorozódást, hiszen a történet szerint egy közelebről meg nem határozott katasztrófaesemény következtében a túlélők a moszkvai metró föld alatti tereibe húzódnak vissza, ugyanakkor az így kialakuló „új” (al)világ heterogén és individualizált poklok hálózatának tekinthető, miszerint minden közösség, törzs vagy csoportosulás más és más (politikai, mitológiai, technológiai stb.) apokaliptiszisnarratívában értelmezi saját túlélését.

A vég pluralitása ugyanakkor azt is jelenti, hogy megváltozik a bevégződéshez való temporális viszony is. A fordított milleniarizmus válságtudata ugyanis magának a történelemnek a váltsága is, miszerint megrendül a modernség lineáris időmodellje. Ha nem tudjuk pontosan azonosítani az apokaliptikus eseményt, akkor nem tudjuk azt pontosan rögzíteni sem, vagyis nem a vég előtt várakozunk a végre mint jövőre, hanem egy permanens posztapokaliptikus állapotban vagyunk benne: a végekkel elkeveredve. Ez az utolsó „helyetti” pillanat, hiszen nem tudjuk, melyik az *utolsó*, mert – a posztapokaliptika időparadoxona szempontjából – minden újabb pillanat már eleve az utolsó volt. De akkor hol vagy mikor van a válság? Mikor kezdődött? Ha a válság modern jelentése egy olyan fordulóra utal, mely egy még meg nem született döntést igényel, akkor a poszt- vagy poszt-posztmodern válság(ok) jellegzetessége a fordulat időbeli alakzatának, illetve a döntés szubjektumának a vaporizációja. A klímaválság kapcsán erre utal Deborah Danowski és Eduardo Viveiros de Castro, amikor a krízis *metatemporális instabilitásáról* értekeznek², miszerint minden, ami tudható róla, anakronisztikus, hiszen elavult, illetve minden, amit csinálni lehetne, már túl kevés vagy túl késő. Vagyis a klímaválsággal való viszonyunk deszinkronizált, nem tudjuk „megelőzni”, mert az előzött meg minket, a múlt és a jövő tekintetében is.

De akkor milyen lehetőségünk van bármiféle válságkezelésre? A válságkezelésnek van egy katonai, politikai és igazgatásel-

méleti kontextusa. Ebben az értelemben a válságkezelés politikai reagálások modulálása ingatag helyzetben, a saját érték képviselése, illetve a biztonság, jólét és a megfelelő rend fenntartása érdekében. Ezek a célok feltételezik a szükséges információk megszerzését, illetve az előkészületek után a megfelelő diplomáciai, gazdasági és esetleg katonai lépések időbeni és összehangolt alkalmazását.³ A fenti leírás ugyanakkor nem összeegyeztethető a klímaválság metatemporális instabilitásával, mert az információk megszerzését, vagyis a válsághoz forduló megértő viszonyt, illetve az időbeni alkalmazás lehetőségét szétzilálja a deszinkronizáció. A klímaválság planetáris és non-humán jellege pedig az érdek, a rend és a saját érték fogalmainak emberközpontúságát teszi kérdésessé. Bruno Latour szerint egy ilyen helyzetben a modernség egyetemességszményéből csak egy töredezett, „*kegyetlen univerzalitás*” (wicked universality) marad meg, hiszen a Föld válsága a szó átvitt és konkrét értelmében kihúzta a globalizáció horizontja alól a „talajt”.⁴

Ennek a talajnak a visszaszerzésére, vagyis a bolygóval való új kapcsolat kidolgozására számos politikai-teoretikus kísérlet irányul. Benjamin Bratton az interdiszciplináris Strelka intézet keretében például egy planetáris urbanisztika kiépítését szorgalmazza, amit a Föld terraformálásaként ír le.⁵ A terraformálás eredeti értelmében idegen bolygók ökoszisztémájának a földi életre való alkalmassá tételét jelenti, de a klímaválság kontextusában magát a Földet kellene re-terraformálni. Ez egy mesterséges „tervökológiát” igényel, szociotechnikai rendszereink bolygósztintú újradizájnlását. Olyan szintű beavatkozásokat, mint Herman Sörgel (1885–1952) német építész utópikus Atlantropa-terve, aki a múlt század húszas éveiben a Földközi-tenger vízszintjének mesterséges csökkentésével akart új szárazföldi területeket kialakítani.

Fotó: Kispál Attila

A terraformálás mint válságkezelés megvalósításához Bratton szerint „planetáris kormányzásra” (planetary governance) van szükség, vagyis a tudás, modellezés, mobilizáció, reguláció és irányítás olyan rendszerére, mely a kortárs természetkulturális kihívásokra, a közös talaj eltűnésének krízisére globális komputációval, vagyis élőhelyünk öntervező „okosbolygóvá” alakításával reagál.

Ebben a terraformálási programban – politikai és technicista karakterét tekintve egyaránt – van valami ijesztően totalitárius, mintha a széttöredezett, kegyetlen univerzalitást a modernség prométheuszi programjának radikalizálásával lehetne csak kompenzálni. De mit tehet mindehhez hozzá a kortárs művészet? Ebben személyes szinten elég szkeptikus vagyok. A művészetnek integrálódnia kellene valamiféle terraformálási elképzelésbe, hogy a planetáris önkormányzás részeként egyfajta kultúrpolitikát vagy kozmopolitikát műveljen? Vagyis a művészet, területén is lépünk „vissza” valamiféle modernista-utópista paradigmába? Az utópista dimenzió nekem még tetszene is, hiszen a művészet, mint a társadalmi képzelet alakítója, valóban képes lehet alternatív planetáris jövőket termelni. Az már más kérdés, hogy ezek az alternatív Földek hogyan viszonyulnak – kritikai vagy illusztratív módon – a konkrét tervökológiákhoz.

Sokszor elgondoltuk már a művészet halálának problémáját, de lehet, hogy ezt újra meg kellene tennünk, mégpedig a Föld halálának perspektívájából is. Persze legyünk kevésbé antropocentrikusak, hiszen az Ember halála bizonyosabbnak tűnik. Egy csipet posztumán melankólia (nem depresszió) akár segíthet is. Ha komolyan vesszük a metatemporális instabilitást, akkor a kortárs művészet a deszinkronizációból fakadóan nem lehet a klímaváltság kortársa. Melankolikus szempontból azt is mondhatjuk, hogy a kortárs művészet nem válságkezelés, hanem planetáris mementomori. „Írás egy jövőndő öskoponyán” – ahogy Juhász Ferenc fogalmaz. Ha valaki tanulni akar belőle, megteheti, de azok már nem mi leszünk, és még csak nem is az emberiség – legalábbis abban a formában, ahogy azt mi ismerjük. Már eleve az is paradox,

hogy könnyebb elképzelni, hogyan „tanul” egy nem emberi tudat az emberiség halála után a kortárs művészetből, mint azt, hogy hogyan lehet annak a radikálisan másnak esztétikai élménye. Lehet, hogy az esztétikai tapasztalat utolsó formája a gyász. De engem valahol az is megnyugtat, hogy az eljövendő mások a saját gyászomat egyfajta jelként legalább megérthetik, még ha nem is tudják azt művészetként befogadni.

(A Művészetek Háza Veszprém és a sepsiszentgyörgyi MAGMA Kortárs Művészeti Kiállítótér közös kiállítása. Helyszín: Csikász Galéria, Veszprém; MAGMA Kortárs Művészeti Kiállítótér, Sepsiszentgyörgy. Kiállító művészek: Daczó Enikő, Dezső Tamás, Farkas Imre, Gerhes Gábor, Martin Henrik, Koter Vilmos, Ördög-Gyárfás Ágota, Süveges Rita, Váncsa Domokos, Vetrő-Bodon Barnabás.)

Nemes Z. Mórió

Jegyzetek:

- 1 Fredric Jameson: *A posztmodern, avagy a kései kapitalizmus kulturális logikája*. Fordította Dudik Annamária Éva. Noran Libro, Budapest, 2010. 23.
- 2 Deborah Danowski – Eduardo Viveiros de Castro: *In welcher Welt leben? – Ein Versuch über die Angst vor dem Ende*. Fordította Clemens van Loyen – Ulrich van Loyen. Matthes-Seitz, Berlin, 2019. 14.
- 3 Vö. Siposné dr. Kecskeméthy Klára – dr. Sztternák György – Zimán Ferenc: *A válságok kialakulása, lehetséges formái és a válságkezelés elméleti alapjai*. Bp., ZMNE. 1996 és Siku László: *A válságok kialakulása és a válságkezelés elméleti alapjai*, https://mkk.uni-nke.hu/document/mkk-uni-nke-hu/2000_2_3_03%20A%20v%C3%A1ls%C3%A1gok%20kialak-a%20v%C3%A1ls%C3%A1gkezel%C3%A9s%20-%20Siku%20L.pdf
- 4 Bruno Latour: *Das terrestrische Manifest*. Fordította Bernd Schwibs. Suhrkamp, Berlin, 2019. 18.
- 5 Benjamin Bratton: *The Terraforming*. Strelka Press, 2019.

Tanár, ember, festő

Kádár Tibor festőművész kiállítása. Pécs, Pannon Magyar Ház. 2023. február 3.

Leginkább az életük delét átléptek tapasztalták, tapasztalhatták meg az idő múlásával az életsorsok titokzatos, furcsa alakulását. Egy megfeszíthetetlen és nem mindennapi rendeltetés szerint a kamaszkori, szeretett tanárom kiállítását voltam megtisztelve megnyitni, egymás észlelésének több évtizednyi kihagyásával, és több száz kilométerre attól a helytől, Kolozsvártól, ahol tanított.

A művészettörténeti szakma szerint egy életműnek, az alkotások megítélésekor az ítéshoz el kell vonatkoztatni a művész emberi személyiségétől; azonban vannak esetek, amikor ezt nem lehet megtenni.

A tanár

Kádár Tibor a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola festő szakának elvégzése után az ottani Művészeti Gimnáziumban tanított rajzot és festészetet, miközben a legjobb tanárok közé tartozott; számomra a legjobb volt. Mély érdeklődést tudott felkelteni a fiatal tizenévesek között a képzőművészet, a festészet iránt azzal, amilyen alázattal és odaadással beszélt a szakmai dolgokról, amilyen figyelemmel kísérte az egyes növendékek fejlődését. Nem csak szóban korrigált, hanem a diák jóváhagyását megkapva gyakran belerajzolt, belefestett a készülő munkákba, ami így mintegy varázsütésre azonnal elkezdett működni, jó irányba fejlődni. Néhanyan az osztályból olyan sokra tartottuk Kádár Tibor festő tanári felkészültségét, hogy annak a napnak a hátralévő részében, amikor megkritizálta a munkánkat, egészen lesújtva, nyomorultnak éreztük magunkat, amikor pedig megdicsérte, egy méterrel a föld felett jártunk. De Kádár Tibor nem mindig nyúlt bele a munkákba, volt, hogy csak a rajzlap felső sarkába rajzolta meg kicsiben azt a portrérészletet vagy kézfejet, ami a növendéknek nem sikerült. (Én is örökök egy ilyen rajzot, aminek felső sarkába egy gyönyörű, pici, kifejező portré került a '80-as évek elején.) Gyakran a rajz-festészet órákon a mester a történelem egy-egy nagy művészeréről beszélt nekünk, sorra elemezve remekműveit és kitérve a stílusjegyek használatára. Egy alkalommal Paul Cézanne alkotásait boncolgatta, csodálattal ecsetelve *A piros mellényes fiú* (1888-90) kép kvalitásait és festészeti nyelvét, amely elemek közül például a testarányok eltúlzásai nem mindig érthetőek egy fiatal tizenéves számára; így amikor az egyik fiú ezt szónak tette „De túl hosszú a karja!” felkiáltással, Kádár Tibor a következőképpen válaszolt: „Egy ilyen jól megfestett kar sosem elég hosszú!”

A Képzőművészeti Egyetemre való felkészülés időszakának nagy részében ugyancsak Kádár Tibort választottam mestermennek, és mélyen megtisztelve éreztem magam, amikor gyakran Daradics Árpád (Pika) – azóta ugyancsak Magyarországon élő kiváló képzőművész – kíséretében felmehettem a kolozsváriak által jól ismert Sora nevű bevásárlócsarnoknak helyet adó épület tetőterébe, Kádár Tibor saját műtermébe, magán rajz- és festőórákra. Emlékszem, ahogyan egyszer Pikával földbe gyökerezett a lábunk, amikor belépve egy szuggesztív Ady Endre-portré nézett szembe velünk a felnagyított szempárjával.

Az ember

A Ceaușescu-diktatúra legkeményebb '80-as éveiben, amikor még voltak mínusz 20 fokos, havas telek, és amikor a gáznyomást drasztikusan csökkentették, volt, hogy a Művészeti Gimnázium tetőtéri nagy ablakos műtermében alig volt 5-6 Celsius-fok. Nemhogy a ceruzát vagy az ecsetet nem tudtuk a kezünkben tartani, de még a műteremben sem tudtunk négy órát megmaradni, amennyit tartott a szakmai foglalkozás. Kádár Tibornak volt egy nagy, hosszú szőrű subája, valamilyen jakféle állat bundájából, és az ilyen hideg napokon ezt kölcsönadta sorba, körbe a diákoknak, 10-10 percre mindenkinek, hogy felmelegedjenek valamelyest.

Kádár Tibor nemes volt, mégis elragadóan közvetlen. Talán '87 nyarán az egyetemre felkészítő csoportjának behozta és büsz-

kén mutatta második, akkori leendő felesége számára a Fondul Plastic (Művészeti Alap) boltjából megvásárolt egyedi készítésű gyönyörű nyakéket, amit eljegyzési ajándékként vásárolt.

Azonban '88-ra a festő megalégtelte a diktatúra a legerősebb embert is próbára tevő sújtásait, és egy kora tavaszi napon a Házsongárdi temető alatti egyik kis utcában többen segítettek felpakolni a festményeit, a legszemélyesebb és legszükségesebb tárgyait a kamionba, amivel a rendszeressé váló zaklatások és politikai nézeteltérés, valamint az állásából való elbocsátását követően családjával végleg elhagyta Kolozsvárt.

A festő

Közös ismerősök, alkotótársak révén hallottam, milyen lenyűgöző kiállítása volt a veszprémi Csikász Galériában 1996-ban, valamint később is hírt szereztem a lebilincselő alkotói tevékenységéről, munkáiról.

A kolozsvári alkotó időszakából ismertem a Kalotaszeg népművészetével foglalkozó festményeit. A '80-as években készült munkái a figurativitás és az absztrakció határán mozognak, ahol gyakran a kép egy részét kitöltő színes felületen elhelyezett nagyvonalú rajz indokolt módon tölti be a hiteles festői gesztus szerepét. Ilyen például a *Kalotaszegi lányok a templomkapuban* (1985), a *Három generáció* (1986) vagy a *Hozományos láda* (1987) című művek. A honlapon olvasható adatok szerint a művész később is visszatért a Kalotaszeg-élményéhez, olyan festmények kapcsán, amelyekben „megfigyelhető a korábban is jellemző népművészeti motívumok absztrahálása, az erőteljes színek, egyfajta látomásos ábrázolásmódja”. Ilyenek a 2012-ből származó *Templomba menet* és *A templom előtt* című munkák, vagy az egy évvel későbbi az *Udvaron* című festménye.

Ugyancsak a honlapon olvashatjuk: „...az arckép a mindenkori erdélyi magyar művészet identitásmeghatározó, identitásörző eleme, műfaja”. Ehhez a témához tartozik a korábban említett Ady-portré is, valamint az olyan Erdélyhez kötődő kiemelkedő személyiségekről, mint Bartók Béla, Dsida Jenő, Kós Károly vagy Banner Zoltán, készült megigéző arcképek, akik mellett a magyar kultúra egyéb meghatározó alakjainak képmását is megörökítette, mint például Kodály Zoltán. A *Kossuth hármas portré* (1997) és *Széchenyi-díptichon* (1997) című munkákban a portré műfaját gazdagítva, egyedi megfogalmazásban mutatja be a „két legnagyobb magyart”; a kép mezőjét több kisebb felületre osztva és ezeket egymás mellé és/vagy részben fölé úgymond kollázsolva, festői eszközök bravúros kezelésével kapcsolja össze. Hozzám a legszuggesztívebb és festői értelemben a leginkább letisztult *Károni* (1996) című portré áll legközelebb.

Kádár Tibor azok közül a képzőművészek közül való volt, akik fáradhatatlanul keresték a képzőművészet, a festészet és a többi művészeti ág közötti megfeleléseket, összefüggéseket, felnézve a kiemelkedő alkotókra és teljesítményükre, mint ahogyan az ezekről készült portrék is igazolják. Így grafikai munkásságában gyakran dolgozza fel Dsida Jenő vagy Nagy László verseit. Kádár a filmművészet területén is jártas volt, hiszen a 2006-ból származó *Jézus és Mária* című festményein a Franco Zeffirelli által 1977-ben rendezett *Názáreti Jézus* című többrészes mini tévéfilmsorozat főszereplőinek arcképeit dolgozta át a festővászonra.

Művészi nagysága viszont számomra leginkább azokban a munkáiban fedezhető fel, amelyekben egyedi megközelítésben dolgozza fel a festészet klasszikus témáit, mint például az *Utololsó vacsora* (2005) című festmény, ahol az esemény szereplői háttal

ülnek a nézőnek, miközben ők szembenéznek, rálátnak (mondjuk azt) „az élet tengerére”. Az asztal körüli ülésrendből és a hátulról látható gesztusokból felismerhetők az egyes alakok, akik azzal, hogy az arcuk nem látható, az ellenfényben megjelenő sziluettjeikkel az eseményhez illő, egészen megrendítő jelenetet hoznak létre. Ugyanilyen egyedi feldolgozás *A még üres Golgota* (1994) című festmény is, amely megrázó drámaiságot közvetít a szereplők hiányában.

A festő néhány alkotásában jelen van az ún. „árkádiai idilli hangulat”. Az ókortól e néven ismert térség mítoszai, legendái Vergilius költészetére vezethetők vissza, miközben a fogalomhoz párosuló szimbólumot többféleképpen értelmezik, de leginkább az elmúlás, az aranykor letűnésének előérzetéhez csatolják. Ilyen a *Gyerekkori emlék* (1998) alkotás is. Megemlítendő az az 50x70 cm-es *Önarckép*, amit Kádár Tibor 16 évesen festett, aminek stílu-

sa kissé megidézi Picasso analitikus kubista időszakát, de amelyik felfedi a fiatal művész tehetségét. Ugyanakkor a *Menekülnénk, de miért és hova* című, 2018-ban készült, 30x40 cm-es tusrajz elvontan, mégis drámai töltettel közvetíti ugyanazt a tartalmat, amit például Paul Gauguin *Honnan jövünk? Kik vagyunk? Hová megyünk?* (1897) című festménye.

Kádár Tibortól nagy szakmai tudást örököltem, ami nem csak arra volt elegendő, hogy abban az évben, amikor ő disszidált, én is felvételt nyerjek a kolozsvári Képzőművészeti Egyetemre, hanem most, amikor magam is tanítok, gyakran veszem észre, hogy a szeretett tanárom szavait használom, gondolatmenetére hivatkozom, vagy egyszerűen korrigáló elvét alkalmazom azzal együtt, hogy jómagam is sokszor kis útba igazító rajzokat készítek a hallgatók munkáinak szélére.

Nyilas Márta

„Engem a fény maga izgat...”

140 éve született a Balaton festője

Száznegyven évvel ezelőtt, 1883. március 15-én született Egry József, akinek a Balaton térségéhez kapcsolódó kiemelkedő jelentőségű életműve a 20. század első felére esik. Alkotásai a Laczkó Dezső Múzeum Képzőművészeti Gyűjteményének kiemelkedő egységét alkotják. Nemcsak számszerűen kimagasló, a Magyar Nemzeti Galériáéval vetekedő a kollekció, de különleges értékét adja az is, hogy a teljes pályaképet lefedi – így szép számmal megtalálhatók benne a Balatonhoz kapcsolódó művek is.

A „Balaton festője” elnevezést először Lyka Károly alkalmazta rá az 1936-os Fränkel Szalon-beli kiállítás katalógusában, és az még életében a művész állandó jelzőjévé vált. Teljes joggal, hiszen a Balaton meghatározó szerepet játszott személyes sorsában és festői pályafutásában. 1916-ban felbukkanva, aztán néhány év múlva állandósulva a tó látványa vált érett pályaszakaszának fő inspirációs forrásává. A Balatonhoz kötődik az a fordulat, amely hosszú útkeresés, a kezdeti évek sokszínű próbálkozásai után elhozta számára a magára találást, a művészi kiteljesedést.

Mire a Balatonhoz megérkezett, nagyon nehéz, küzdelmes évek álltak mögötte. *Emlékek életem körül* című visszaemlékezé-

sei leírják a gyermekévek nyomorát, amikor kisémmizett, szegényparaszti származású szüleivel a főváros külterületeinek dohos pincelakásai között vándorolt, festők melletti inaséveit, a müncheni, párizsi, belgiumi tanulmányutakat, ahol nélkülözései miatt stúdióit rövidebb-hosszabb idő után fel kellett adnia. Másfél év után ösztöndíjának megvonása miatt a budapesti Képzőművészeti Főiskolán folytatott tanulmányait is abba kellett hagynia, nehéz életkörülményei miatt nem volt huzamos ideig egyetlen művész-képző iskola hallgatója sem.

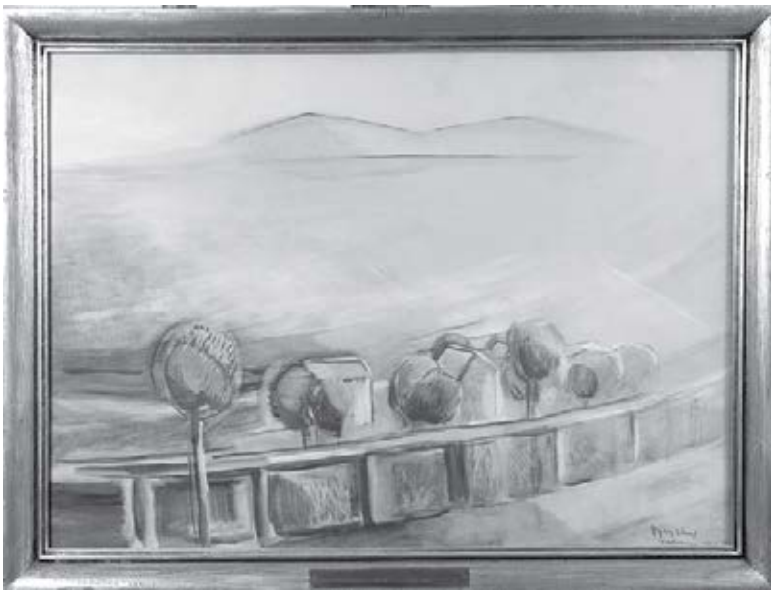
A Balatonhoz a háború alatt katonaként, 1916 tavaszán érkezett a nagykanizsai kórházból, ahol már hónapokat töltött súlyos betegen, miután beszakadt egy befagyott árokba a téli gyakorlatozások során. Nemcsak a Balatonnal találkozott ekkor először, hanem a Vöröskereszt badacsonyi kórházában megismerte az önkéntes ápolónők között Vízkelety Ferenc ezredes feleségét, Pauler Juliannát, aki rövidesen elvált férjétől, és a festő felesége lett. 1918-ban házasodtak össze, és Juliska keszthelyi házában telepedtek meg. Feleségében megértő, gondoskodó, intelligens társra talált, aki megteremtette az ezután is gyakran betegeskedő művész számára a védelmező otthont.

Itt élt ezután Egry, a Balaton partján, élete végéig, 1918-tól 1928-ig a keszthelyi házban, majd ennek eladása után 1938-ig a badacsonytomaji hegyoldalban lévő présház-nyaralóban. Mivel ez téli tartózkodásra alkalmatlan volt, a teleket Budapesten töltötték bérelt lakásokban. 1941-ben költöztek be a Juliska örökségéért kapott vízpart közeli telken megépült villalakásba, amelyet a barát Folly Róbert építész Egry intenciói szerint úgy épített, hogy annak emeletéről feltárulhasson a festő számára a Balaton látványa. Az itt-tartózkodásban a megszakítást csak a tátrafüredi (1929) és itáliai gyógyüdülések jelentették, 1930-ban Szicíliában, 1938-ban Nerviben.

Egry lassanként ismerkedett a Balaton vidékével, új környezetével. Visszaemlékezéseiből kiderül, hogy a Balatonhoz kerülve hosszan kereste az újfajta tájhoz igazodó kifejezési formát. Szalai Zoltán *Vallomás a mesterről* című írása felidézi Egry megtorpanását a különleges látvány előtt: „...amikor én idejöttem, öt évig csak néztem a végtelen vizet, és nem tudtam festeni.” Másutt beismerően nyilatkozik arról, hogy az új környezetben valósággal előről kellett kezdenie mindent. Beismeri, hogy mint festő sokat köszönhet a Balatonnak, csodálja egyedülálló, különleges világát, ahol a hétköznap is ünneppé válik. Nemesyszer a magasztos és szent jelzőket használja a tó világváral kapcsolatban.

Ősz az öbölben, 1935–1938 között

Ősz az öbölben, 1935–1938 között

Ennek a kivételes tájnak az ábrázolásánál viszont következetesen megkülönbözteti a látvány külső tárgyi világát és a képen újjáteremtett valóságot. Egry nem tájképfestő a szó hagyományos értelmében. Első monográfusa, Ártinger Imre már 1932-ben megjegyezte, hogy tájképei nem veduták. Szemben a Balatont korábban festő alkotókkal (Mészöly Géza, Szinyei-Merse Pál, Csók István, Iványi Grünwald Béla, Bernáth Aurél, Vass Elemér), akik különböző megközelítésben és eszközökkel ábrázolták a táj jellegzetes elemeit, Egry számára ezek csak kiindulásul, ürügyül szolgáltak a fény látomásaihoz.

Mólón, 1941

A „Balaton festője” mellett a „fény festője” elnevezéssel is gyakran illették. Kritikusai, méltatói hamar megállapították, hogy művészetének középpontjában a természetbeli fényjelenségek személyes interpretálása áll. Egry munkássága ebben az irányban mélyült el, a Balaton festői világának fény által átlényegített megjelenítése felé irányult. Saját nyilatkozatai is segítenek művészi szándékainak megvilágításában. A *Magyarország* lapjain 1936-ban adott interjújában maga is a fényt tartja a számára legér-

dekfeszítőbb művészeti kérdésnek: „A tér és a végtelen érdekelt. A fényt mindenki elmosódónak festi. Engem a fény maga izgat. Az atmoszféra, amely – architektonikus. Nálam a fény, a pára formát nyer, mint maga a figura. Betölti a teret.” Eszerint célja a figuráihoz hasonlóan az atmoszféra megragadása segítségével testet adni a fénynek.

A fény és pára által átjárt levegő adja meg Egry színeinek értékét, a mindent átjáró fény határozza meg látomásos tájainak színvilágát. Színeinek funkciója, hogy a fényt, annak anyagtalanságát könnyedségét sugallani tudja. Ennek érdekében Egry gyökereken újfajta, eddig ismeretlen technikát, különböző festékanyagok egyéni keverését dolgozta ki. A megváltozott feladathoz nem volt alkalmas többé a korai munkáin megfigyelhető vastag, pasztózus ecsetkezeléssel használt olajfesték, amely határozott, erős kontúrokkal keretezte figuráinak zárt szerkezetű kompozícióit. Az olajpasztellben ötvözte az – általában vízfesték vékonyságúra hígított – olajfesték könnyen kezelhető, jól fedő hatását a pasztell bársonyos könnyedségével. A lebegő, súlytalan, változó szín- és fényhatások érzékeltetésének szolgálatába állította a fehér színhasználatát, de felhasználta a rajzlap fehérségét is, szemben a korábban használt vászonnal.

Szivárvány, 1940

A fény azonban nemcsak a színek által jelenik meg képein, hanem valóságos szerkesztő erővé válik, amely kijelöli a kompozíció erővonalait, a belső kompozíciós rendet alkotja. Egry érett periódusának fő jellemzője a tiszta szerkezetre törekvés, művei rejtetten geometrikus elvűek, belső ritmusrendszert követnek. Ekkori alkotásain kompozíciós sémákat alakított ki, mint amilyen az ellipszis, amit gyakran használ a Balaton öblének kanyarodó vonalára. Az elrendezés összeköti a kép előterében levő, általában keskeny partszakaszt a kép háttérében megjelenő túlsó parttal. Kompozíciós sémái között az ellipszis mellett hangsúlyos a képmező két vagy három részre (sávra) osztása. Szintén a kompozíciós sajátosságokhoz tartozik Egry képszerkesztésének az a radikális vonása, amellyel feloldja korai pályaszakaszának reális látványt rögzítő, zárt szerkezetét, és megnyitja azt a képkereten túli végtelen felé.

Egry József fényfestészetének gyökereit próbálták keresni az egy évszázaddal korábban élt William Turner hatásában, a tárgyi világ kontúrjait feloldó impresszionizmus, a plein air festészet szerepében, a belső feszültségről árulkodó képei alapján az expresszionizmus jelenlétében, a tiszta geometrikus térszerkezet révén a kubizmus befolyásában, de kritikusaiknak be kellett látniuk, hogy ezek a leszűkítő stílusmeghatározások nem alkalmazhatók műveire. Egyedülálló és utánozhatatlan művészet a végtelen ígézetében és a páratelt fényjelenségek titkainak kutatása jegyében fogant, nem szorítható semmilyen művészcsoporthoz vagy iskola keretei közé.

Tevesz Mária

Ezüst kis kosaras fülbevaló a 27. sírból.
Fotó: Oszkó Zsuzsa

Kosaras fülbevalók az avar korból

Ez a különös elnevezésű kis ékszerdarab egy olyan nép viseletének tárgyi emléke, amely az avar korban a Balaton délnyugati végénél, a tó északi és a déli oldalán élt, hosszú életű, több évtizedig használt, nagy sírszámú temetőket hagyva hátra az utókorra. A női sírok jellegzetes kosaras fülbevalói állandó elemként, akár szimbólumként is végigkövethetők az évtizedek során változó viseletben.

Avar kori em

Séd, 2020. 6. sz., 15. old.

Ötvösök az av

Séd, 2022. 2. sz., 53. old.

Nem véletlen, hogy kicsit rejtélyesen avar kori és nem avar népről írunk, ugyanis e nép eredetéről, bevándorlásának okairól egyelőre csak keveset tudunk, mindazok ellenére, hogy az általa hátrahagyott temetők feltárása már az 1800-as évek végén elkezdődött. Több ezer sír anyaga jelzi az elmúlt több évtizedes kutatás eredményeit. Ezek értelmezése során számtalan, a kutatást előrevivő vélemény, elképzelés született, ugyanakkor még több kérdésre nem sikerült megnyugtató választ találni.

A feltárt régészeti emlékegyes számos elemében, különösen a női sírok leleteinek tekintetében eltér az őket körülvevő avarság hagyatékától, amely az avar környezetben idegen etnikum jelenlétére utal. Mivel az első ilyen temetők Keszthely városban vagy vonzáskörzetében kerültek elő, a szakirodalomban Keszthely-kultúra néven váltak ismertté. Ez az elnevezés annak ellenére is jogos, hogy különösen a korai időszak leletei sok vonatkozásban kapcsolódnak más, mediterrán, germán területeken ekkor élt nép emlékegyeséhez, részben követve a 6. század közepének/végének általánosan elterjedt divatját, de esetünkben konkrét, néven nevezhető néphez nem köthetők. A népesség jelentős része megtelepedésük után, különösebb törés nélkül, folyamatosan, nagyjából a 9. század első harmadáig ugyanazon a területen élt. Ez idő alatt a temetkezési szokások, de a viselet jellegzetes elemei, így többek közt a jellemző kosaras fülbevalók is, ha némileg megváltozott formában, de továbbra is megmaradtak. Ezekkel mintha az őket körülvevő avarságtól való elkülönülésüket is kifejezték volna, még ha több aktuális „divatékszer” meg is jelent viseletükben. Különállásukat minden bizonnyal keresztény hitük is erősítette, de a javarészt zárt közösség nyelve, szokásai is közrejátszhattak.

A Keszthely-kultúra leletanyagát egyelőre csak a temetőfeltárásokból ismerjük. Eddig 18 lelőhelyről van tudomásunk. Ezek közé tartozik Lesencetomaj község határában, az ún. Piroskereszt lelőhelyen feltárt több száz síros, jelenleg az egyetlen nagy sírszámú, hitelesen feltárt temető is. Az alábbiakban ennek a több száz évszázadon keresztül használt temetőnek a leletanyagát segítségével mutatjuk be a kosaras fülbevalókat.

A kosaras fülbevalók megjelenése a 6. század második felére, a 7. század első felére tehető, elnevezésük nem véletlen, ugyanis a kerek átmetszetű karikához erősített csüngő két részből áll: egy áttört, a korai időszakban félgömb, később kúpos alakú, és az ezt lezáró kerek vagy kúpos formájú tömör lemezből. Az áttört részt rovátkolt drótból párizsi kapocs alakúra hajlították és az elemek egymáshoz forrasztásával készítették el, az íves/kúpos részt kis gyűrűvel zárták le, amely egyúttal a karikához való rögzítést is szolgálta. Az áttört részt lezáró lemez felületét feltekereselt rovátkolt drótszállal, középen kerek foglalatban kőberakással díszítették, elsősorban a korai időkben. A későbbi kúpos záródású fülbevalókat szintén feltekereselt rovátkolt drótszállal díszítették, de a végére kisebb tömör, félgömbszerű záró tagot forrasztottak. Ugyanakkor ez az általánosító leírás csak nagy vonalakban fedti a valóságot. Éppen a korai időszak ékszerei között nehezen találunk két teljesen egyforma darabot.

Az egyes időszakokban viselt kosaras fülbevalók nem csak formájukat tekintve tértek el, hanem alapanyag, méret és díszítés szempontjából is.

A korai időszakban a fülbevalók többsége nemesfémből, aranyból vagy gyakrabban ezüsből, bronzból készült. A csüngő alját kőberakással díszítették, de megjelentek a karikára középen ráforrasztott téglalap alakú lemezek is, amelyeket gyakran kőberakásokkal díszítettek. Több esetben még a korabeli javítás nyomait is sikerült felfedezni, például a fülbevaló letört csüngőjét lencsérna segítségével erősítették vissza.

Az átmeneti fázisban a nagyjából bronzból készült kosaras fülbevalók mérete a korábbiakhoz képest megnőtt, a kosárkák csüngő minden esetben már kúpos záródású. A karikákat középen általában rombusz alakúra kalapálták ki, amelyek felületét apró bronzgranulátumokból és rovátkolt drótokból S alakban hajlított kis rátétekkel díszítették.

Nagyméretű bronz kosaras fülbevaló a 1186. sírből.

Fotó: Oszkó Zsuzsa

A legkésőbbi időszakra tehető kosaras fülbevalók, ritka kivételtől eltekintve, már csak bronzból készültek. Méreteik jelentős mértékben megnöttek, a karikákat középen rombusz vagy téglalap alakúra kalapálták ki, felületüket kőberakásokkal vagy gyakrabban felforrasztott kis bronzgranulátumokkal, rovátkolt drótszállal hajlított rátétekkel díszítették. Ugyanakkor méreteiknél fogva nagy valószínűséggel ezeket az ékszereket nem fülben, hanem valamilyen fejdíszre erősítve viselték, esetenként talán gyöngyfüzérrel vagy láncsal kapcsolták össze. Mind az átmeneti, de különösen a késői időszak kosaras fülbevalói csak a Keszthely-kultúra területén ismertek, helyi igényeknek megfelelően készítették a mesteremberek. Hosszú évek során alakult át, nyerte el végső méretét és formáját, de mindvégig megőrizte az eredeti fülbevaló jellegét – a kosaras formát –, amely közös hagyományként élt a kultúra asszonyainak viseletében, a környezetükben élők számára mindvégig jelezte eltérő eredetüket, ősi szokásaikhoz való ragaszkodásukat. A kultúra népének „eltűnésével” eltűntek ezek a különös, szép ékszerek is.

Perémi Ágota

Irodalom:

S. Perémi Ágota: *A Lesencetomaj-Piroskereszt Keszthely-kultúrák temető fülbevalói – Burial earrings of the Lesencetomaj-Piroskereszt Keszthely Culture*. VMMI, 2000, 41–75.

Hymnus, a Magyar nép
Évataros székéből.
Eke Január 22.
1823

Isten áld meg a Magyar
So kedvel, bűvél,
Nyírs selyei védő kant
Ha kard ellenével,
Bal voss a kis régen tég
Hossz rá ny evatendöt,
Megtünhőde már e nap
A múltat é jövendöt!

Béinkes felhőzad
Kantat szent be, csere
Atalad nyent scep karat
Kordegának vére.
I mese dígnak káji
Tükának, Duna ak
Tópád hős magzatjai
Felvirágosának.

És Csinnik Remező mezején
És kalászt lergelől,

21/2

Tokaj szőlőveszességén
Nektárit cseregettel.
Lászlóék ajkban plántálád
Vad Jók sánckára,
É nyőte Magyar kis hadat
Bécsnek híve vára.

Hajh, de hírsink miatt
Püle havag feledke,
I olajóka villámát
Díró jellegetben,
Mosi rabló Mongol nyulat
Ligettad felettük,
Mád Jókókat magját
Válhainon estük!

Hámpar kengett ajkain
Banan vad aszékak
Kosthadak csontkalmán
Főzéclni csak?
Hámpar támadt tenford
Csep háda feledke,
É létel magzatot miatt,
Magzatot hamvadé?

Hymnus, a Magyar nép
Évataros székéből.
Eke Január 22.
1823

Isten áld meg a Magyar
So kedvel, bűvél,
Nyírs selyei védő kant
Ha kard ellenével,
Bal voss a kis régen tég
Hossz rá ny evatendöt,
Megtünhőde már e nap
A múltat é jövendöt!

Béinkes felhőzad
Kantat szent be, csere
Atalad nyent scep karat

Himnusz. Kölcsey Ferenc kéziratáról készült nemesmásolat.
A Kulturális és Innovációs Minisztérium Kultúráért Felelős Államtitkárságának ajándéka
Veszprém város számára 2023. január 22-én.
Készült: az Országos Széchényi Könyvtár restaurátorműhelyében